

A
M. TUD. AKADÉMIA JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK
KIADVÁNYSOROZATA 11. SZÁM

BIZTOSÍTÁSI JOG ÉS BIZONYÍTÁSI MÓDSZER

ÍRTA

Dr. TÚRY SÁNDOR KORNÉL

L. TAG

BUDAPEST

1940

A Magyar Tudományos Akadémia
Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata :

1. Buza László: *A kisebbségek jogi helyzete a békeszerzések és más egyezmények értelmében.* 1930
2. vitéz Moór Gyula: *A jogi személyek elmélete.* 1931.
3. Angyal Pál: *A közvéleménybüntetés.* 1933.
4. Finkey Ferenc: *Büntetéstani problémák.* 1934.
5. Concha Győző: *60 év tudományos mozgalmi között.* II. k. 1935.
6. Polner Ödön: *Az államelmélet néhány főbb kérdése.* 1935.
7. Balás P. Elemér: *Az okozatosság büntetőjogi problematikája.* 1936.
8. Tóth Lajos: *Magyar magánjog. Kötelmi jog.* 1938.
9. Szász István: *Nemzetközi magánjog.* 1938.
10. Ereky István: *Közigazgatás és önkormányzat.* 1939.
11. Túry Sándor Kornél: *Biztosítási jog és bizonyítási módszer.* 1940.

A
M. TUD. AKADEMIA JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK
KIADVÁNYSOROZATA 11. SZÁM

BIZTOSÍTÁSI JOG ÉS BIZONYÍTÁSI MÓDSZER

ÍRTA

Dr. TÚRY SÁNDOR KORNÉL

L. TAG

BUDAPEST
1940

Készült a könyvnyomtatás föltalálásának ötszázadik esztendejében
Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaságnál, Szeged

Célkitűzés.

1. A dinamikus jogászi szemléletek mai világában, amidőn egyre inkább szokunk hozzá ahhoz, hogy a jogviszonyok és a jogintézmények vizsgálatában az azokat mozgató erőkre és főként az általuk létrehozott joghatásoknak megfigyelésére helyezzük a súlyt, meglepő jelenség, hogy a biztosítási jogviszonyt szabályozó jogszabályok összességének és tehát magának a biztosítási jognak dinamikájával, *annak a jogfejlődésre gyakorolt hatásával és jelentőségével*, a jogászi elme viszonylag keveset foglalkozott.

Míg arról a kérdésről, hogy gazdasági, erkölcsi, társadalmi (szociális) vagy akár kulturális szempontból mi a jelentősége a biztosításnak, nálunk is sokat, külföldön pedig köteteket írtak, addig arról, van-e valamelyes jelentősége a biztosítási jognak *az egyetemes jogfejlődés szempontjából*, úgyszólván semmit sem olvashattunk.

Már pedig miként az egyes ember értékét az adja meg, képes-e s mily mértékben hozzájárulni az emberi közösség nagy céljának megvalósításához és amiképen pl. a római jogot napjainkban is azért tanuljuk és tanítjuk, mert idők folyamán alkotórészévé vált az összes európai kultúrálalmok jogrendszerének, amelyek több-kevesebb mértékben római jogi tételeket tartalmaznak, — azonképen a jog egyes *ágazatainak*, sőt az egyes jogintézményeknek jelentősége is az egyetemes jogfejlődés szempontjából azon fordul meg, *feltalálhatók-e benne bizonyos oly gondolatok, amelyek utóbb általános elismerést nyertek.*

2. Aki a biztosítási jognak, ennek a csodálatosan eredetien és gazdagon kiképzett jogrendszernek szellemébe és lényegébe kissé mélyebben behatol, könnyen meggyőződ-

hetik arról, hogy a biztosítási jog éppen a szóbanlévő szempontból előkelő helyet foglal el a tágabb értelemben vett magánjog egyes ágazatai között.

Más alkalommal azt a hatást igyekeztem kimutatni, amelyet a biztosítási szerződési jog a kötelmi jog újabb fejlődésére gyakorolt.¹ Kiindulva a biztosítás intézményének éltető elemét tevő *közösségi gondolatból*, azt a tételt állítottam fel, hogy a biztosítási szerződési jog egyrészt előfutárja, de másrészt több vonatkozásban *irányítója* is volt a közösségi jogi felfogás szellemében felépülő új kötelmi jognak, minthogy benne szinte kipreparálva találjuk meg azokat a gondolatokat, amelyek a közösségi jogi felfogás szellemében fejlődő új kötelmi jognak is jellemző vonásai: egyrészt az egyesnek a közösség (egy nagyobb csoport, szervezet) és ennek vele (közvetlen) jogviszonyban *nem* levő minden tagja irányában való (szociális) *megkötöttséget* (szorosabb értelemben vett közösségi gondolat); másrészt azt a *hűségi kötelességet*, amely az egyest a vele *közvetlen jogviszonyban* levő fél, mint szerződőtárs irányában a közöttük fennálló bizalmi viszonyból kifolyólag terheli (tágabb értelemben vett közösségi gondolat).

3. Az alább következő fejtegetésekben arra szeretném a figyelmet ráirányítani, hogy a biztosítási jognak *a jogérvényesítés mikéntje*, nevezetesen a peres eljárás lényegét tevő *bizonyítás módszere* tekintetében is van, ha nem is úttörő, de mindenesetre olyan jelentősége, amely számára a polgári perjog fejlődésében is előkelő helyet biztosít.

Amidőn ezt állítom, a biztosításnak hazai jogunkban ugyan csak szórványosan, de a külföldön, elsősorban az angol és a német bírói gyakorlatban régóta alkalmazott, újabban, főként a világháborút követő évtizedekben pedig igen elterjedt arra a módszerére gondolok, amelyet általában *prima facie-bizonyításnak* neveznek és amelyet magyar kifejezéssel legmegfelelőbben a *valószínűsítési bizonyítás* (v. b.) elnevezésével jelölhetünk meg.

Az alábbi fejtegetések célja azokat a szempontokat

¹ „A biztosítási jog jelentősége a kötelmi jog fejlődésének újabb irányai szempontjából“ c. műben (1936.)

előadni, amelyek a *prima facie* elnevezés alatt ismert *bizonyítási módszernek* a biztosítási jogviszonyra való alkalmazása tekintetében irányadók, különös tekintettel a *baleset-biztosításra*, mint a biztosítás ama nemére, amelynek körében a szóbanlevő bizonyítási módszernek a legnagyobb jelentősége van.

Minthogy ennek a feladatnak a megoldása feltételezi a v. b. lényegének, tételesjogi alapjainak és jogrendszerbeli kapcsolatainak ismeretét, szükséges lesz az e részben irányadó alapszemponatok feltárása is.

ELSŐ FEJEZET

A valószínűsítési bizonyítás fogalma, fejlődéstörténete, előfeltételei, joghatása és tételesjogi alapjai.

I. 1. Általánosságban a bizonyításnak az a módja, amelyet külföldön *prima facie*-bizonyításnak neveznek, mi pedig v. b. elnevezéssel illetünk, annyit jelent, hogy *a bíró valamely tényt valónak fogadhat el valószínűségi megítélés alapján*, vagyis oly adatokra támaszkodva, amelyek nem nyujtanak ugyan kétségtelen bizonyosságot, de arra mégis alkalmasak, hogy *meggyőződést* keltsenek a bíróban a tény megléte tekintetében.²

---

² Ez kétségtelenül megállapítható az idevonatkozó irodalom kiemelkedő műveiből. Ezek a következők. *Baur*: Der prima facie-Beweis bei Ansprüchen aus Schiffszusammenstößen, Festgabe zum 24. deutschen Anwaltstag (1929) 305. és köv. l.; *Ehrlicher*: Der prima facie-Beweis, die Berücksichtigung prozessualer Billigkeit bei Bildung der richterlichen Überzeugung, Göttingen (1927); *Heinsheimer*: Der prima facie-Beweis und die Beweislast bei Schadensansprüchen, Rheinische Zeitschrift, 1924. évf. 1. és köv. l.; *Schmid*: Der prima facie-Beweis insbesondere bei Schadenersatzansprüchen (1925); *Höfer*: Der prima facie-Beweis in der reichsgerichtlichen Rechtssprechung (1926); *Locher*: Der prima facie-Beweis in Arztprozessen (Festg. f. Heck-Rümelin-Schmidt) 245. és köv. l.; *Ehrenzweig*: Die Unfallversicherung und die sogenannte Beweislast, (Manes-Festgabe) 149. és köv. l.; *Kasperek*: Die Lehre von der Beweislast als Lehre von der Urteilsfindung bei ungeklärten Tatbestand (1937); *Rabel*: Umstellung der Beweislast, insbesondere der prima facie-Beweis, Rheinische Zft. (1923) 428. és köv. l.; *Rosenthal*: Der prima facie-Beweis und das Schrifttum, Jur. Wochenschrift (1920) 1026. l.; *ugyanő*: Der prima facie-

Létét a bizonyítás szempontjából nehéz szituációknak (helyzeteknek) köszöni. Közelebbről annak, hogy az *emberi felismerés és a bizonyító eszközök tökéletlensége folytán mult tényeknek a bizonyításában nem lehet mindig kétségen felül álló és ebben az értelemben abszolútnak mondható bizonyosságra szert tenni*, hanem meg kell elégedni a valószínűségnek bizonyos magasabb fokával is.

Különösen *kártérítési igény* érvényesítésével kapcsolatban fordul elő a bizonyítási szükséghelyzetnek („*Beweisnot*“) nevezhető az az állapot, amelyben sokszor nehéz, sőt egyenesen lehetetlen a követelés érvényesítése szempontjából döntő jelentőséggel bíró tényeknek — aminő elsősorban maga a kárt kiváltó *esemény* (történés), a *vétkesség* és az *okozati összefüggés* — kétséget kizáró bizonyítása.

Régen ismert tipikus példa erre a *hajóösszeütközés* esete. Ha ugyanis egy hajó összeütközik a másikkal, rendkívül nehéz, sőt majdnem lehetetlen az itt számbajövő viszonyokat annyira áttekinteni, hogy ítéletet lehessen alkotni

---

Beweis, Reichsgericht und Instanzgerichte, Deutsche Jur. Zeitung (1920) 880. l.

Az *átfogó* művek közül különösen figyelemreméltó *Rosenberg*: Die Beweislast auf der Grundlage des Bürg. Gesetzbuchs und d. ZPO. (2. kiad. 1923) mint a bizonyítás jogának rendszeres monográfiája, továbbá *Leonhard*: Die Beweislast (1. kiad. 1904; 2. kiad. 1926. és ebben különösen a 796. és köv. l.).

Már itt hangsúlyozzuk, hogy a v. b.-nak a szövegben jelzett fogalma nem azonos a szoros értelemben vett azzal a valószínűsítéssel, amely a Pp. egyes rendelkezéseiben előfordul. Ez az utóbbi *nem* a ténybeli non liquetből fakadó nehézségek elhárítására való, hanem annak bizonyos oly tényekkel kapcsolatban van csupán jelentősége, amelyekről a bíróságnak egyes *eljárási szabályok* alkalmazhatása végett kell meggyőződést szereznie. Az ily tények *nem az érdemben való ítékezésnek* szolgálnak alapjául s így nem is érik meg az eljárásnak azt a késleltetését, amit a rendes bizonyítási módszernek reájuk alkalmazása szükségképen maga után vonna. A valószínűsítésnek az ily tények tekintetében törvényi megengedése egyszerűen arra vezethető tehát vissza, hogy a bírótól nem lehet elvárni, hogy ő az ily tények tisztázására is ugyanolyan gondot fordítson, mint az ügydöntő tényekre, bár nem kétséges, hogy bizonyos bírói meggyőződés kialakulására e körben is szükség van. Értekezésünkben a ténybeli non liquettel kapcsolatos (tágabb értelemben vett) valószínűsítési bizonyításról van szó.

a felett, hogy mi okozta az összeütközést és hogy kinek a hibája folytán következett az be; ez már csak azért is lehetetlen, mert többnyire nem állnak rendelkezésre olyan tanúk, akik az összeütközésnek objektív szemlélői voltak.³

Hasonló a helyzet az újabban egyre nagyobb számban jelentkező azokban a perekben, amelyeket *orvosi műhiba* címén tesznek folyamatba. Az ilyen perekben is a tényállás sajátossága, különösen az emberi organizmusban végbemenő történeti folyamatok kiszámíthatatlansága hozza magával azt, hogy az itt elsősorban jelentőséggel bíró *kauzalitás* kérdését sokszor nem lehet maradék nélkül felderíteni.

Az ilyen és ehhez hasonló helyzetek hozzák magukkal, hogy a polgári perekben nem mindig lehet kétséget kizáró módon megállapítani azt, hogy valamely tény *való-e*, vagy pedig *valótlan*. És ezen a helyzeten a bizonyítékok szabad mérlegelésének a modern perjogokban kimondott elve sem változtat.

2. Miként ugyanis már *Otto Bähr* „Die Grenzen der freien Beweistheorie“ c. értekezésében⁴ kimutatta, szó sem lehet arról, mintha a bizonyítékok szabad mérlegelésének a törvénykezési kódexekben elfogadott rendszere a bírót minden körülmények között abba a helyzetbe hozná, hogy *pozitív meggyőződést* alkothasson magának valamely tény valósága vagy valótlanága tekintetében. Csak a Mindenható előtt van egyetlen alternatíva: megtörtént valamely tény vagy nem történt meg. Az emberi gyarlóságokkal terhelt bíró számára azonban egy harmadik lehetőség is van, nevezetesen az, hogy a tényállást *nem sikerül tisztázni*, vagyis a ténybeli „non liquet“ esete.

Hogy a modern perjogi kódexek nemcsak ismerik, hanem a szabad mérlegelés elve mellett is fenntartják a *bizonyítási teher* (b. t.) szabályait,⁵ világos bizonyossága annak,

³ Ezek a szempontok különös megfontolás tárgyai voltak a régi német kereskedelmi törvény (Allg. D. HGB.) megalkotásával kapcsolatban; v. ö. erre részletesen *Schmid* i. m. 21 l. és *Höfer* i. m. 16. l.

⁴ Jherings Jahrbücher XXV. köt. (1887.) 394. l.

⁵ Nálunk az 1893: XVIII. t. c. 68. §-ának második bekezdése kifejezetten kijelenti, hogy a szabad mérlegelés elve nem érinti a b. t. szabályait.

hogy maguk is számolnak a perbeli tényállás sokszor elkerülhetetlen, tehát kényszerű tisztázhatatlanságával. A b. t. szabályai ugyanis éppen abból indulnak ki, hogy a tényállás tisztázatlan, mivel a perbeli döntés szempontjából releváns valamely ténykörülmenynek sem valósága, sem valótlansága nem nyert kétséget kizáró bizonyítást; és éppen azt határozzák meg, hogy ily esetben melyike a feleknek viselje a bizonyítás sikertelenségének hátrányát, ki viselje közülük az eredménytelen bizonyítás hátrányos következményeit? Nyilvánvaló, ha a perjogi kódexeknek az lenne az álláspontja, hogy a bíró mindig abban a helyzetben van, hogy a szembenálló tényállítások valóságát vagy valótlanságát megállapíthatja, a *b. t. tanának törvényhozói adaptálására mi szükség sem lenne*, ellenkezőleg, azt mint merőben feleslegest mellőzni lehetne.

3. Nem szorul bővebb indokolásra, hogy a bizonyítás nehézsége vagy éppen lehetetlensége *nem közömbös az anyagi jog ereje szempontjából*. Sőt sok esetben közvetlenebbül befolyásolja az utóbbit, mint maga az azt elismerő jogszabály. Igaza van *Szladits Károlynak*, amidőn azt mondja, hogy az alanyi magánjog a szerint lesz gyengébb vagy erősebb, amint tényállása az élet átlagos folyása mellett nehezebben vagy könnyebben bizonyítható.⁶ Hiszen a b. t. szabályainak, amelyekhez a bíró a tényállás tisztázhatatlansága esetében *végző menedékként* fordul, szankciója éppen az, hogy a bíró a nem bizonyított tényt nem tartja valósnak és így azt ítélete megalkotásában figyelmen kívül hagyja.⁷

Alig férhet kétség ahhoz, hogy a bizonyíthatóságnak

⁶ Magyar Magánjog I. köt. 147. l.

⁷ Szépen fejezte ki ezt a gondolatot az 1868: LIV. t. c. 152. §-a; „Minden ténybeli állítás bizonyítandó, amelyre az egyik vagy másik fél jogát . . . alapítja; különben az, ha tagadná az ellenfél, a per eldöntésénél valónak nem tekintetik.“ Csak sajnálni lehet, hogy a Pp.-ban a b. t. *szankciójának* ez a megállapítása hiányzik. De az ennek ellenére is kétségtelen bírói gyakorlatunk szerint is. Ezt fejezi ki a Kúriának 1380/1935. sz. határozata, amely szerint ha a bíróság a felek előadását sem bebizonyítottnak, sem megcáfoltnak nem találta, az ekként fennmaradó bizonytalanság a bizonyító fél terhére esik. (Közölve Polg. Jogesetlexikon 655. l.)

érintett nehézsége vagy éppen lehetetlensége s ehhez képest a per sorsának a b. t. merev, mert a *bíró mérlegelésétől függetlenül* szabályai szerint igazodó eldöntése sok esetben akadály a annak, hogy a bíróság eseti döntése az anyagi igazságnak megfelelő legyen, mert azt vonja maga után, hogy a jogkereső fél jogának érvényesíthetőségétől a bizonyíthatóság hiánya folytán elesik.

Ha már most tekintetbe vesszük azt, hogy a tényállás tisztázásának sikertelensége címén a bíró nem tagadhatja meg a döntést⁸ és így kézenfekvő annak a veszedelme, hogy a tényállás tisztázatlansága folytán az anyagi igazsággal ellentétben álló bírói döntések keletkeznek, *megérthető a jogalkalmazásban érvényesülő az a törekvés, amely a bizonyíthatóság hiányának eseteit a lehetőséghez képest szűk körre kívánja szorítani.*

A jogalkalmazás e cél szolgálatában eddigelé főként két módszert fejlesztett ki.

4. Az egyik a bírói döntést *közvetlenül* érintő az a módszer, amely a szembenálló igényeknek *egyességgel* végbemenő kettévágását foglalja magában; Németországban főként Zeiler, a Reichsgericht bírása által évek hosszú sora óta hangoztatott az a kíváncsi: adjon a törvényhozó ilyes esetekben a bírónak felhatalmazást oly ítélet hozatalára,⁹ aminő egyességet ő helyénvalónak látna a felek közötti jogvita elintézésére.¹⁰

Kúriánknak gyakorlati érzékét mi sem jellemezi jobban mint az, hogy — a probléma elméleti hátterének figyelmen kívül hagyásával ugyan — nem egy ízben folyamodott a most említett kivezető úthoz. Így a P. IV. 7316/1928. sz. ítéletében annak kimondásával, hogy „a feleket kölcsönösen terhelő kár arányának bizonytalansága mellett megfelel az

⁸ Az 1869: IV. tc. 22. §-a nemcsak a jogszabály hiányára, hanem erre az esetre is áll.

⁹ Ü. n. Vermittelndes Urteil, vagy vermittelnde Entscheidung; magyarul *osztó ítéletnek* nevezhetnők; így Beck S. is a Polgári Jog 1927. évf. 123. lapján.

¹⁰ L.: a Leipziger Zft. 1933. 23. számát és az itt idézett irodalmat.

anyagi jognak a (borhiányért való) felelősségnek a felek között *egyenlő arányban* történő megosztása".¹¹

5. A ténybeli „non liquet”-ből kivezető *másik út* a jogalkalmazásban a perbeli bizonyítékok erejét érintő és ezzel a *bírói meggyőződés* kialakítását befolyásoló *valószínűsítés*, amely lényegileg nem más, mint *általános tapasztalati elvek segítségével végbemenő, mintegy elvont* (absztrakt) *bizonyítás*, amely éppen azért nem zárja ki viszont azt, hogy a bizonyító fél ellenfele az ezen az úton-módon nyert bizonyítási eredményt az eset *konkrét körülményeinek* feltárásával erőtlenítse, a bírónak a valószínűsítés alapján kialakult *meggyőződését megrendítse*.

II. 6. Szűkebb hazája és alkalmazási területe a tengeri jog volt, amelynek körében az angol¹² és a német bírói gyakorlat a hajóösszeütközéssel, *mint magánjogi tiltott cselekménnyel* kapcsolatban érvényesített kártérítési perekben valóságos rendszerré fejlesztette ki. Lényegileg azt foglalja magában, hogy a kárigényt érvényesítő általában eleget tesz a vétkesség és az okozati összefüggés tekintetében egyébként őt terhelő bizonyítási köteletségének már azzal, hogy harmadik személyek oltalmát célzó bizonyos szabályoknak¹³ a kárigénnyel megtámadott személy részéről való megsértését igazolja.

Az ilyen magatartás ugyanis oly *tipikus szituációt* (tör-

¹¹ Ugyanaz a gondolat, amelyet a Mtj. a többek által közösen elkövetett tiltott cselekmény által okozott kár tekintetében megállapít, azt rendelve, hogy ha ilyen esetben a károkozás arányát nem lehet megállapítani, egymás között a tettesek egyenlő részekben viselik a kárt (1733. §. I. és 1723. §. II.)

¹² L. az itteni fejlődésre különösen *Best: A treatise on the principles of the Law of Evidence*, (3. kiad. 1860.) c. alapvető munkáját. Megkönnyítette az intézmény fejlődését az angol jogban az a körülmény, hogy *rendszeres perjogi kódex hiányában* szinte tökéletesen hiányzik ott az a *dogmatikus szemléleti mód*, amelyhez a német és hazai jogászaink hozzá vannak szokva. Helyesen emeli ki *Schmid* (i. m. 9. l.), hogy az angol bizonyítási szabályok java-részt praktikus jellegűek és az emberi természet megfigyelésén épülnek fel; — oly tényező, amely szintén nem kis mértékben járult hozzá a *prima facie*-bizonyítás elterjedéséhez.

¹³ Aminők különösen a hajók éjjeli megvilágítására, a különböző jelzésekre, a kitérésre vonatkoznak.

ténési folyamatot) állapít meg, amelyből a bíró az élettapasztalat segítségével következtetést vonhat mind a vétkeségnek, mind pedig az okozati összefüggésnek a meglétére. Ily következtetés levonása esetében a kárigénnyel megtámasztott félre hárul immár az, hogy az öllene szóló eme *lát-szattal* szemben bizonyítsa, hogy mégsem ő, hanem az igényt érvényesítő a kár oka. Ehhez viszont az *ő részéről sincs szükség teljes értékű bizonyításra*: elég, ha oly körülmények meglétét igazolja, amelyek alkalmasak az ő vétkesége tekintetében felkeltett látszatot erőltetni abban az értelemben, hogy valószínűbbnek tűnik fel az illető történési folyamatnak az ő vétkessége nélkül való végbemenése, a nélkül azonban, hogy az teljesen ki volna zárva.¹⁴

¹⁴ Említésre érdemes, hogy a hajók összeütközésére vonatkozó szabályok egységesítése céljából az 1910. évi szeptember hó 23. napján *Brüsszelben* létrejött nemzetközi egyezmény, amelyet törvényhozásunk az 1913. I. t. c.-ben iktatott törvénybe, 6. cikkében kimondja ugyan, hogy *törvényi vélelmek* az összeütközésből származó felelősség tekintetében nincsenek, ami a törvény miniszteri indokolása szerint véget vet a korábban fennállott és oly sok méltánytalanságra vezetett ama rendszereknek, amelyek szerint pl. a hajózási szabályok megszegése már önmagában *vélelmet* állapít meg arra nézve, hogy az összeütközést a szabályzatot megszegő hajó okozta, még ha semmi összefüggés sem volt található az összeütközés és a szabályzat megszegése között; azt azonban az indokolás természetesenek tartja, hogy a korábban fennállott vélelmek megszüntetése nem zárja ki azt, hogy a bíró ne vehesse figyelembe a gyakorlatban elfogadott ú. n. *ténybeli vélelmeket*, amilyen a tengeri hajózás körében pl. az, hogy azt a hajót tekintik hibásnak, amely normális viszonyok között egy lehorgonyzott és szabályszerű lámpákkal ellátott hajóval ütközött össze.

Jellemző, hogy a német jogban ugyanez volt a fejlődés menete: a HGB. 737. §-ában az *okozati összefüggés* tekintetében felállított törvényes vélelmre vonatkozó rendelkezést hatályon kívül helyezte az 1913. évi május 7-i törvény, mégpedig azzal az indoklással, hogy az arra a szabadságra tekintettel, amely a bírót a törvénykezési szabályok értelmében kártérítési perekben egyébként is megilleti, — merőben felesleges. (L. a kérdésre részletesen *Schaps*: Das deutsche Seerecht, Komm. zum 4. Buch des HGB. 2. kiad. 1921. 789. l.) — Hasonló a bíró helyzete akkor, amidőn egy mozgásban lévő hajó nyugalmi állapotban levő (lehorgonyzott) hajónak szaladt neki, miután ily esetben a laikus is, támaszkodva az élettapasztalatra, minden különösebb jogi vizsgálat nélkül is arra a kö-

Később a német gyakorlat, — főként *Rümelin* érvelésének hatása alatt, aki a kauzalitás kérdéséről szóló alapvető művében¹⁵ a BGB. életbelépte előtt a fentebb jelzett *oltalmi szabályokban* előírt magatartás megszegésével kapcsolatban kifejlesztett bizonyítási módszer fenntartását, sőt kiterjesztését kívánta a BGB. kártérítési jogára is, később pedig, nevezetesen 1913-ban „Haftung im klinischen Betrieb“ címen tartott rektori székfoglaló beszédében az orvosi *műhibáért* való felelősséggel kapcsolatban mutatott rá különös nyomatékkal a bizonyítás nehézségeire s egyben a valószínűsítési bizonyítás jelentőségére¹⁶ — a szóbanlévő bizonyítási módszert általában kiterjesztette a *szerződésen kívüli kártérítés* körében jelentkező bizonyítási hézagok (Beweislücke) kitöltésére, sőt átvitte azt a *szerződésen alapuló kártérítés* jogára is.

Eredménye ennek a fejlődésnek az, hogy bizonyos *tipikus történeti folyamatokkal* kapcsolatban a bíró mind a vétkesség, mind az okozati összefüggés kellékének meglétére vonatkozó *meggyőződésének* kialakítása szempontjából meglegedhetik a valószínűsítéssel, mint a bizonyításnak kisebb erejű fokával.

Alapgondolata a Reichsgericht idevonatkozó gyakorlatának az, hogy ha a kártérítési igénnyel megtámadott személy részéről oly magatartás állapítható meg, amely elősegíti a káros eredmény bekövetkezését s ezt a magatartást csupán a forgalomban megkívánt gondosság figyelmen kívül hagyásával lehet magyarázni, úgy — tekintettel a dolgok rendszerinti menete alapján alakuló arra a valószínűségre, hogy a káros eredményt valóban ez a magatartás okozta s hogy az okozás vétkességen alapul — a bíró eme valószínűsítés alapján arra a következtetésre juthat, hogy az illető

---

vetkeztetésre jut, hogy a mozgásban lévő hajó hibás a kár keletkezése tekintetében.

¹⁵ Die Verwendung der Kausalbegriffe im Straf- und Zivilrecht. (Archiv für die Ziv. Praxis, 90. köt. 171. és köv. l.)

¹⁶ Nemkülönben azokra a veszélyekre, amelyeket ennek a bizonyítási módnak általánosítása főképpen akkor von maga után, ha azt az okozati összefüggésen *felül* a vétkességre is kiterjesztenék.

magatartása *vétkes* volt s egyben *okozatos* is a káros eredmény előállása tekintetében. Gyakorlati következménye ennek a *vétkesség* tekintetében az, hogy szabály szerint csupán a jogellenes cselekmény *tényét* kell a kártérítési igényt érvényesítő félnek bizonyítania a nélkül, hogy a a tényállás *alanyi vonatkozásainak* bizonyítására is szükség lenne; az *okozati összefüggést* illetően az érintett általánosítás azt a következményt foglalja magában, hogy annak a bizonyításához sincs adott esetben szükség teljes bizonyosságra, hanem a valószínűség magasabb foka is elegendő. Nem abban az értelemben ugyan, hogy a valószínűség bármilyen magas foka *pótolhatná* a cselekmény és a káros eredmény közötti okozati összefüggés *bírói megállapítását*; hanem abban az értelemben, hogy *alapul szolgálhat* annak a bírói *meggyőződésnek* kialakulásában, hogy bizonyos káros eredmény valamely magatartásra vezethető vissza.¹⁷

Végül a világháború utáni gyakorlat még inkább tágítja a v. b. érvényesülési körét: nemcsak a *károsult önhibájának* bizonyítására terjeszti ki¹⁸ — ami a felek egyenlőségének a

¹⁷ L. különösen a *Reichsgerichtnek* a hivatalos gyűjtemény (*Entscheidungen*) 95. köt. 249. lapján közölt határozatot. Ugyanez a felfogás tükröződik visza már az 1883. okt. 6. napján hozott határozatból. (Közölve *Höfer* i. m. 24. és köv. l.), amely szerint „... Ein Rechtsgrundsatz des Inhalts, dass der Richter den Kausalzusammenhang nur annehmen dürfe, wenn er die Ueberzeugung habe und feststelle, dass der Schaden die notwendige, jede andere Möglichkeit ausschliessende Folge des Verschuldens gewesen sei, ist nicht anzuerkennen, jedenfalls nicht §. 260. C. P. O. (most 287. §.) gegenüber. Ein solcher Rechtsatz würde zur Folge haben, dass bei Versäumung von Vorsichtsmassregeln, die nur relativen Schutz gewähren, die nicht geeignet sind gewisse Unfälle gänzlich auszuschliessen, sondern nur der Regel nach ihr Eintreten zu verhindern, es gerade zu unmöglich sein würde, den Beweis des Kausalzusammenhanges zu führen.“ — Az 1908. évi január 13. napján kelt határozatban pedig (közölve *Jur. Wochenschrift* 1908. évf. 10. sz. 196. l.) a Reichsgericht azt hangsúlyozza, hogy állandó gyakorlata szerint a gyakorlati élet következményeinek teljesen elég van téve azzal, ha a baleset és a betegségi tünetek közötti okozati összefüggést nagy mértékben valószínűsítik; matematikai pontosságot e tekintetben megkívánni nem lehet.

¹⁸ A következő értelemben: ha valamely kár felidézésében kétségtelenül közrehatott a károsult saját cselekménye s ez a cse-

polgári peres eljárásban uralkodó elvével teljes összhangban is van — hanem a szerződésből eredő kárigény bírói érvényesítésére is.¹⁹

Nyilvánvaló, hogy a bizonyításbeli szükséghelyzetből fakadó nehézségek elhárítása szempontjából a bizonyítás szóbanlévő sajátos módszerének nagy jelentősége van. Általában ugyanis a bíró csak oly tényt vehet bizonyítottnak, amelynek valóságáról ő teljesen meggyőződött. Ennélfogva annak a félnek, akire valamely tény (történés) bizonyítása hárul, mindent, ami vitás, szigorú szabatossággal (exact módon) ki kell mutatnia. Ezzel szemben ahhoz, hogy a bíró

lekmény az élet felfogása és a dolgok normális kialakulása alapján a forgalomban megkívánt elővigyázatosság vétkes figyelmen kívül hagyásaként tűnik fel, úgy a kárigénnyel megtámadott a károsult személy hibáját illetően őt terhelő bizonyítási kötelességének eleget tesz már ennek a tényállásnak a feltárásával, s utóbbira hárul az, hogy oly körülményekre mutasson rá s ezeket bizonyítsa, amelyek mindennek ellenére az ő hibátlanságát tanúsítják (l. a vonatkozó gyakorlatra Höfer i. m. 50. és köv. l.). Ez áll különösen a *veszélyes üzemekkel* kapcsolatos *tárgyi felelősség* alól mentesítő hibának a bizonyítására. Ezt az elvet alkalmazta a Reichsgericht akkor is, amidőn a vasúti balesetet szenvedett személy vonakodott magát zárt intézetben való orvosi gyógykezelésnek alávetni, jóllehet orvosi tapasztalat szerint ez kilátást nyújtott volna a betegség gyógyulására vagy legalábbis lényeges javulására. Ennek alapján ily esetben a gyakorlat megállapítja a balesetet szenvedett személy *vétkességét*, az utóbbira hárítván annak a kimutatását, hogy a konkrét eset rendkívüli volta miatt az ajánlott gyógymódtól eredményt várni nem lehetett. Jogosultnak tekinti a Reichsgericht ezt a bizonyítási módot annak a megfontolása alapján is, hogy egy értelmesen és méltányosan gondolkodó ember oly esetben, amidőn keresőkéességét súlyos mértékben csorbitó betegségről van szó, orvosi részről ajánlott valamelyes gyógymódot akkor is igénybe fog venni, ha a siker csak valamennyire is valószínűnek mutatkozik. (L. az esetet az „Entscheidungen“ 60. köt. 147. l. és Höfer i. m. 51. l.)

¹⁹ Így kimondta a Reichsgericht, hogy a beteg, akinek a foghúsába a fájdalommentes foghúzás biztosítása érdekében injekciót adtak, közvetlenül ezután a szájüregben támadt daganat (kelés) folytán megbetegszik, úgy a dolgok rendszerinti összefüggése alapján jogosult az a következtetés, hogy a kár a forgalomban megkívánt gondosság elmulasztása folytán, vagyis az orvos vétkességéből kifolyólag állt elő.

valamit *valószínűnek* fogadjon el, nem szükséges az, hogy annak valóságáról kétséget kizáró módon meggyőződjék, hanem elégséges, hogy az olyan valami legyen, amit az általános élettapasztalat szerint inkább el lehet hinni, mint nem.²⁰ Ehhez képest, ha a bíró megelégszik a valószínűsítéssel, mint a bizonyításnak kisebb fokú és erejű módjával, ez könnyítést jelent a bizonyításra kötelezett fél javára.

III. 7. A v. b.-nak imént röviden érintett *fejlődéstörténete* világossá teszi egyrészt azt, hogy benne a *bírói gyakorlat* által (szokásjogi úton) *kifejlesztett intézménnyel* állunk szemben;²¹ másrészt, hogy az angol és a német bírói gyakorlat azt a *bírói meggyőződés kialakítására vezető módszerként* fogja fel. Perelméleti szempontból alapvető fontosságú éppen az, hogy nemcsak az idevágó irodalom (l. a 2. jegyzetben felsorolt műveket), hanem a Reichsgericht döntései is a bizonyítás szóbanlévő módját oly *perjogi segédeszköznek* tekintik, amely a tényállás tisztázhatatlansága, a ténybeli „non liquet”-ből folyó nehézségeken hivatott átsegíteni a jogszolgáltatást.²²

Korántsem szabad tehát azt a *bizonyítás ellentétéként* felfogni és oly értelmet tulajdonítani neki, mintha annak keretében a bíró minden vizsgálódás (bizonyítás) nélkül fogadhatna el valamit valónak vagy valótlannak. Körében csak arról van szó, hogy bizonyos *tipikus történelmi folyamatokkal* kapcsolatban a bizonyítás könnyebb, mert annak nem olyan módon kell végbemennie, ahogyan azt mult tények kiderítését illetően a jogszabály különben általában megkívánja.

De *nem* jelenti a bizonyítás e módszere a *bizonyítási*

²⁰ L. erre *Jancsó-Meszlény* is: A polgári perrendtartás kézikönyve II. köt. 89. l.

²¹ A Reichsgericht határozatai sokszor „a prima facie-bizonyításnak szokásjogi úton kialakult szabályairól” beszélnek.

²² Különös nyomatékkal van kiemelve ez a gondolat *Höfer*nél i. m. 13. l.; ugyanígy *Pfaefflin*: „Der Beweis des ersten Anscheins“, a *Gruchot*-alapította „Beiträge zur Erläuterung des deutschen Rechts“ c. folyóirat 72. évf. (1932) 292. és köv. l. Ellenkező nézetet *Piechotta*: Der prima facie-Beweis insbesondere im deutschen und englischen Recht (1933), aki szerint az nem szükségképpen bírói meggyőződéshez vezet; l. különösen a 97. és 107. l.

anyag korlátozását sem.²³ Hiszen a tényállás mérlegelése annak körében felöleli a valószínűség alapján végbemenő következtetés ellen szóló mozzanatokat is: csak ha az utóbbiak hiányoznak, vagy ha ezek helyt nem állhatóságát a bíró megállapította, kerülhet sor a v. b.-ra. Megtévesztő ezért, ha az irodalomban a szóban levő bizonyítási módszert a bizonyítás előstádiumának vagy előkérdésének mondják.²⁴

Nem jelenti továbbá azt sem, hogy a bíró csak *provi-
zóríkus*an mérlegelné a tényállást s csak utóbb foglalna vég-
legesen állást a bizonyítás eredményének kérdésében. Ellen-
kezőleg: a valószínűségre támaszkodó bizonyítás végleges
állásfoglalást jelent a bizonyítás kérdésében a bíró részéről,
hiszen *hatása éppen az, hogy a tényt*, amely mellett a való-
színűség szól, *immár teljesen bebizonyított tényként* kell
a döntésnél a bizonyításra kötelezett fél javára alapul venni;
nincs többé már „non liquet“-ről szó a bizonyításra kötele-
zett fél hátrányára. Éppen ez a súlyos következmény hozza
magával azt, hogy nem lehet megelégedni a valószínűség
kisebb fokával, hanem *annak magasabb fokát kell mindig
megkívánni*.

Éppen ez a szempont az, amelyre tekintettel a külföldi
irodalomban használt „prima facie“ elnevezést nem lehet
szerencsésnek tartani. Nemcsak az a hibája ennek a meg-
jelölésnek, hogy annak alapján olyan értelmet lehetne tulaj-
donítani a szóbanlevő intézménynek, mintha itt a *b. t. elto-
lódásáról* vagy éppen *átfordításáról* lenne szó; holott annak
körében *nem a b. t.*, hanem a bírói *szabad mérlegelés* körébe
tartozó jelenséggel állunk szemben. Erről még alább (a ne-
gyedik fejezetben) szólunk.

De hibája az említett megjelölésnek az is, hogy a per-
beli jogvita szempontjából releváns tények felületes (futó-
lagos) mérlegelésének gondolatát keltheti: arra látszik
utalni, mintha a bíró valahogy úgy mérlegelné annak értel-
mében a tényállást, mint ahogyan a per megindulásakor már
rendszerint kialakul a bíró lelki- és gondolatvilágában bizo-
nyos kép a valószínű tényállásról. Holott minderről itt szó

²³ Így különösen *Locher* i. m. 254. l.

²⁴ Így *Heinsheimer*, *Jur. Wochenschrift* 1928, évf. 1747. l., a 26.
sz. esethez fűzött megjegyzésben.

sincs. A bizonyítás e módjával kapcsolatban nem a bíró első benyomásáról van szó, hanem az ő végleges megítéléséről.²⁵

Természetes viszont, hogy a dolog lényege nem az elnevezésen fordul meg, hanem azon, hogy mit értünk az elnevezés alatt (erről alább a) alatt is) s hogy az elnevezés mögött rejlő tartalom olyan-e, amelyet jogilag értékesíteni lehet (erről alább b) alatt).

8. a) Az előbbi szempontból lényeges az, hogy a bizonyítás szóbanlevő módszere a legszorosabb kapcsolatban van az *élet tapasztalati tényeivel*. Ezek a tények ugyanis, amelyeket a bírónak az ő életismeretéből kifolyóan ismernie kell, éppen azok, amelyek fokozott mértékben valószínűsítik azt, hogy amit a bizonyításra kötelezett fél állít s amit annak bizonyítania kell, csakugyan megfelel a valóságnak.²⁶

A valószínűségnek ugyanis — bármennyire eltérők legyenek is a nézetek annak meghatározását illetően²⁷ — mindig az a lényege, hogy valaki valamely esemény bekövetkezését az általa ismert *tapasztalati tényekre tekintettel* kisebb-nagyobb bizonyossággal elvárhatja.²⁸ A bizonyítás szóbanlevő módjával kapcsolatos valószínűségnek azonban két sajátsága van.

Az egyik az, hogy itt — *Rümelin* kifejezését használva — csak „utólagos prognózis“-ról lehet szó abban az értelemben, hogy a bíró a valószínűségre alapított ítéletét nem az illető esemény időpontjára visszavetítetten — ex ante — alkotja meg, hanem a dolog természetéből folyóan az illető történés (esemény) után ismertté vált körülmények figyelembevételével, vagyis ex post.

A másik sajátsága viszont az — s a magunk részéről erre helyezzük a súlyt — hogy a valószínűségi ítélet megállapításának általánosan ismert élettapasztalati tények szol-

²⁵ Így helyesen *Locher* i. m. 253. l.

²⁶ L. ennek kiemelését *Höfer*-nél is i. m. 13. l.

²⁷ L. erre vonatkozóan főképpen *Kries*: „Über den Begriff der objektiven Möglichkeit“, *Vierteljahrsschrift für wissenschaftl. Philosophie*. Bd. 12. 1888. és „Über die Begriffe der Wahrscheinlichkeit und Möglichkeit“, *Zeitschr. für die ges. Strafrechtswissenschaft*. Bd. 9. 528. és köv. l.

²⁸ L. erre *Kauser*: A kártevés okozatosságáról c. munkáját is 151. és köv. l.

gálván alapul, a bizonyítás e módszere körében — miként erre már fentebb is utaltunk — mindig a valószínűség magasabb fokáról van szó. Éppen ezért semmi esetre sem szabad a bírónak beérni a pusztá *lehetőséggel*, amely a valószínűségnek csak legkisebb fokát jelzi. Viszont nem lehet megkívánni a valószínűségnek a legmagasabb fokát, amely voltaképen már a bizonyossággal egyenlő.²⁹

Maguk a köztapasztalati tények általános életigazságok, amelyeknek éppen abból a szempontból van jelentőségük, hogy kinek mennyit higgyen el a bíró.³⁰ Ezek képesítik a bírót arra, hogy bizonyos vitátlan vagy egyébként bebizonyított tényekből következtetést vonhasson le más vitás tények valóságára vagy valótlanságára.

A köztapasztalati tényeknek ez a jelentősége magyarázza meg azt, hogy a v. b. fogalma és lényege jórészt egybevág azzal, amit *természetes* vagy *tényleges* vélelem (*praesumptio facti vel hominis*) alatt szoktak érteni. Miként ugyanis *Dänzér* találóan mutatott rá,³¹ a természetes vélelem semmi egyéb, mint *pregnans módon megformulázott tapasztalati tétel*, amelynek mint ilyennek van csupán jelentősége. Azt foglalja magában, hogy valamely bizonyítandó *ténykörülményt* az általános élettapasztalat figyelembevételével az ellenkező bizonyítása útján végbemehető megcáfolásáig bebizonyítottanak lehet tekinteni, ha vitátlan, vagy be van bizonyítva egy másik olyan *tény*, amelyből indukció útján következtetést lehet vonni a bizonyítandó ténykörülményre. Ennyiben igaza van *Schmidnek* is (i. m. 53. l.), amidőn azt mondja, hogy a természetes vélelem előfutára a v. b. módszerének („Vorläuferin des prima facie-Beweises“).

²⁹ Más dolog az, hogy maga a bizonyosság is oly relatív lévén, mint általában minden emberi tudás, végeredményben az ú. n. teljes értékű bizonyítás sem egyéb, mint a valószínűségnek kisebb-nagyobb kimutatása. A bíró is csak a *relatív igazságot állapíthatja* meg. Innen van az, amire később még visszatérünk, hogy a polgári peres eljárásban csak relatív igazságtevésről van szó.

³⁰ A köztapasztalati tények jelentőségéről l. különösen *Stein*: *Das private Wissen des Richters*; *Leonhard* i. m.; *Magyar-Nizslovsky*: *Polgári perjog* 3. kiad. 388—389. l.; *Jancsó-Meszlény* i. m. 113. l.

³¹ „Die tatsächliche Vermutung“, (1914) c. mű.

Az élet tapasztalati tényei azok, amelyekre tekintettel a v. b. rokonul az ú. n. *közvetített bizonyításhoz*, melynek körében szintén arról van szó, hogy a bíró egy kétségbe nem vont vagy bebizonyított tényből éppen azért következtet egy másik tényre (a bizonyítási tételre), mert ez utóbbi a tapasztalat szerint az előbbivel egybekapcsoltan szokott jelentkezni, s így már önmagában valószínűnek tűnik fel.

Ebben az értelemben azt mondhatjuk, hogy a v. b. *nem más, mint alkalmazási esete a közvetített bizonyításnak*. Még sem lehet a kettőt azonosítani. A közvetett (indiciumokkal való) bizonyítás körében csak *egyetlen konkrét esetben* bír jelentőséggel a tapasztalati tényeken nyugvó következtetés; holott a v. b. körében *tipusossá vált oly történelmi folyamatokról* van szó, amelyekben — függetlenül a konkrét eset sajátosságaitól — *általánosságban* van helye az érintett következtetésnek, éppen azért, mert a mindennapi élet tapasztalatai szinte teljes egyértelműséggel váltak be, s éppen ezért bizonyos tapasztalati *elvek* kialakulását tették lehetővé.³² A nélkül tehát, hogy e tekintetben általánosítani és a valószínűségen nyugvó következtetést egyenlő erejűnek lehetne venni,³³ — az bizonyos, hogy a v. b. alkalmazása a bíró részéről bizonyos *törvényszerűséget* tételez fel.³⁴

Éppen a törvényszerűség jellegével bíró és ebben az értelemben általánosnak mondható tapasztalati tétel az, amely nemcsak arra képesíti a bírót, hogy egy ismert tényből egy másik tényre vonjon következtetést (miként ez a *közönséges vélelemnél* az eset), hanem arra is, hogy deduktív tevékenység útján bizonyos *jogi fogalmaknak*, különösen a vétkességnek és a *kauzalitásnak* megállapíthatásához jusson el.

Természetes — ez a bírói mérlegelésnek itt szerepet

³² Így Schmid i. m. 51. l.

³³ Gondoljunk csak arra, hogy pl. a fizikális összefüggésekre, általában az anorganikus természetben lejátszódó jelenségekre könnyebben tudunk következtetni, mint az organikus természetben végbemenő történésekre, vagy éppen pszichológiai összefüggésekre.

³⁴ L. ennek hangsúlyozását Locher részéről is i. m. 257. l.

játszó és később érintendő jelentőségéből is következik — hogy általános tapasztalati tétel meglétében sem lehet arról szó, hogy a bíró sablonosan (sematikusan) folyamodjék a bizonyítás szóbanlevő módjához. Ellenkezően, a konkrét esetet az alkalmazhatóság előfeltételeinek megléte szempontjából mindig beható vizsgálat tárgyává kell tenni.^{34a} Folyománya ez már annak is, hogy bármilyen általános tapasztalat útján nyert tétel is mindig azt a fogyatékoságot rejtí magában, hogy nem lehet minden esetben feltétlenül irányadónak tekinteni. Az, hogy valami ezerszer így és így történt, nem zárja ki, hogy ezeregyedszer másképp menjen végbe. Ehhez képest minden tapasztalati tény mintegy függelékként magában hordja ezt a klauzulát — „hacsak a konkrét körülményekből más nem következik“.

Mindez azonban nem érinti a fentebb említett azt a tételünket, hogy a v. b. *kiindulópontját* az élet tapasztalati tényei és tehát az ú. n. közönséges, természetes vélelmek alkotják.³⁵ Éppen ezért, ha a konkrét esetnek imént jelzett vizsgálata arra az eredményre vezet, hogy a v. b.-nak előfeltételei megvannak, ennek az a következménye, hogy a bizonyításra kötelezett félnek éppen a tapasztalati tények létezése folytán nem kell mást tennie, mint a *kiinduló tény*t, a tipikus tényállási folyamat fennállását, az indiciumot bizonyítani, amelyet azután a bíró a tapasztalati elvek figyelembevételével mérlegel.³⁶

A köztapasztalati tények relevanciája végül az, ami szükségszerűen bizonyos *határok közé szorítja* a bizonyítást e módszerét. Annak ugyanis csak *tipikus történésfolyamatokkal kapcsolatban* („typische Geschehensabläufe“) van helye. Tipikusak pedig az olyan történésfolyamatok, amelyek *gyakran és lényegileg egyazon módon*, általánosan

^{34a} Így Höfer is, id. m. 64. l.

³⁵ Ezt Piechotta és Ehrlicher is elismerik, dacára annak, hogy a v. b.-t többnek, sőt másnak tartják a természetes vélelmeknél.

³⁶ Ennyiben igaz az, amit Herbert Meyer mond (Das Akzept, 1918, 24. l.), hogy a v. b. voltaképen nem bizonyítás. Azt is mondhatnók, hogy az éppen oly értelemben feleslegessé teszi a bizonyítást, miként a törvényes vélelmek. Piechotta (i. m. 11. l.) „kis bizonyítás“-nak nevezi.

ismert és elismert szabályok szerint bonyolódnak le s éppen ezért az élet általános tapasztalatai értelmében ellenokok által meg nem erősített valószínűségi feltevésre nyujtanak alapot. Mindezt annak világossá tétele érdekében szükséges hangsúlyozni, *nehogy* a v. b.-t olyként *általánosítsuk*, mintha az azt foglalná magában, hogy általában minden felperes eleget tesz bizonyítási kötelezettségének már azzal, hogy a valószínűségnek bizonyos fokát feltárja, — az ellenfél részéről végbemenő megcáfolás lehetőségének fenntartásával.

IV. 9. b) Ami az elnevezés mögött rejlő, az imént jelzett értelemben felfogott tartalom *használhatóságát* illeti, az imént a ténybeli „non liquet“-ből eredő nehézségek elhárításának perjogi segédeszköze hatékonyan járul hozzá — a fentebbiekből is megállapíthatóan — ahhoz, hogy a polgári peres eljárás főcéljának, *az igazság érvényesülésének útjában álló momentumok a lehetőséghez képest elháríttassanak*. Mint már más alkalommal is kifejtettem,³⁷ világosan utal a bizonyítás szóbanlévő módja arra, hogy a polgári peres eljárásban nincs és nem is lehet szó a teljes (feltétlen, abszolút) valóság kiderítéséről, hanem csupán arról, hogy két, egymásnak ellentmondó tényállítás közül melyik a *valószínűbb*. Éppen azért, mert lehetetlenül nehéz bizonyítást a felekre róni nem lehet, a bírói jogalkalmazásnak meg kell elégednie a valószínűsítésnek az eset körülményeihez mért fokával: azt, ami valószínű abban az értelemben, hogy megfelel az életviszonyok rendszerinti alakulásának, valóságnak kell elfogadni addig a határig, amíg a normálistól eltérésre utaló jelenségek a konkrét esetben felmerülnek.

S éppen nincs abban semmi ellentmondás, ha azt állítjuk, hogy ez az állapot — ami voltaképpen nyílt beismerése annak, hogy a polgári perben nem lehet minden körülmények között az abszolút igazságot kideríteni — korántsem annyira igazságtalan, semmint azt első pillanatra gondolni lehetne.

Ellenkezőleg: éppen az vezetne sokszor a legnagyobb igazságtalanságra, ha a valóság minden kétségtől mentes

³⁷ „Igazságellenes tényezők a jogban“ (1935) 104. és köv. l.

bizonyíthatóságának hiányával vagy nehézségével járó hátrány mindig azt a felet érné, akit a b. t. a törvény szerint terhel és aki éppen ezért elvileg viseli annak veszélyét, hogy a bizonyítás sikertelen marad. A teljes valóság bebizonyításához való ragaszkodás és ezzel az abszolút igazságra való törekvés éppen a materiális igazságtalanságnak lenne a forrása arra a félre nézve, aki jogát a bizonyító eszközök és az emberi felismerés tökéletlensége okából formailag nem tudja kimutatni. *Azzal tehát, hogy a jogalkalmazás adott körülmények között és feltételek meglétében megelégszik az egyedül elérhető viszonylagos igazság kipuhatolásával, nyilvánvalóan az igazság követelményének tesz eleget.*

Az imént kiemelt szempont az, amely a bizonyítás szóbanlevő módját a célközösség szempontjából közel hozza a törvényes vélelmekhez. Minden törvényes bizonyítási szabálynak és így a törvényes vélelmeknek is, amelyekben a törvényhozó arra utasítja a bírót, hogy valamely tényt (ideiglenesen) valónak tartson, — az a célja, hogy megkönnyítse a bíró munkáját, megnyugtassa utóbbinak esetleg túlzottan scrupulosus lelkiismeretét azáltal, hogy kitűzi a határt, amelyen túl a bírónak nemcsak hogy nem kell, de nem is szabad mérlegelnie.³⁸ Szemben a v. b.-al, amely — mint láttuk — a tágabb értelemben vett közvetett bizonyításnak csupán egyik alkalmazási esete, az eltérés csak az, hogy míg a közvetett bizonyítás körében általában, és így a v. b.-sal kapcsolatban is a bíró az, aki bizonyos tényből következtetést von le a bizonyítási tételre, — egy másik tényre vagy jogi fogalom (kauzális nexus, vétkesség) meglétére — addig a törvényes vélelem körében ezt a következtetést maga a törvény vagy általában törvényes jogszabály (esetleg tehát bírói szokásjog) teszi meg. Ebből folyik azután az a további eltérés is, hogy míg a törvényes (mégpedig elsősorban joghatásbeli) vélelemmel kapcsolatban a bíróra nézve nincs meg a lehetősége annak, hogy felülvizsgálja, vajjon a praesumptio tartalmi előfeltételei in concreto megvannak-e, miután ő ahhoz, amit a vélelem „bizonyít”, a törvénynél fogva kötve van, s neki azt — tekintet nélkül meggyőződés-

³⁸ V. ö. Jancsó-Meszlény i. m. II. 81. és köv. l.

sére — hinnie kell, addig a v. b. körében — mint tudjuk — más a helyzet. További következmény az is, amire még később (negyedik fejezet, 13. pont) visszatérünk, hogy míg a törvényes vélelemmel kapcsolatban az *ellenbizonyítás* a törvény által valónak vélelmezett távolabbi tény *ellenkezőjének* bizonyítását foglalja magában, addig a v. b. körében az ellenbizonyítás *ellenvalószínűsítést* jelent.

V. 10. Bár hazai elméleti perjogi irodalmunk a perbe vitt magánjogi viszony elbírálásában, vagyis *az ítélet alapjául szolgáló ténykörülmények* tekintetében — a Pp. elvi beállítottságával teljes összhangban — „önként értetődőnek” tartja azt, hogy a valószínűsítés nem elegendő,³⁹ s habár bírói gyakorlatunk is általában természetszerűen idegenkedik a bizonyításnak eme módszerétől,⁴⁰ mégsem állítható, hogy az gyakorlatunkban teljesen ismeretlen. Bizonyíték rá a Kúriának 1935-ből P. I. 1380. sz. alatt hozott határozata,⁴¹ amely elvi élel hangsúlyozza, hogy „a tényállás megállapításánál figyelembe lehet venni olyan körülményeket is, amelyeket . . . a bizonyító félnek . . . bizonyítania ugyan nem, hanem csak *valószínűvé* tennie sikerült”.

És hogy Kúriánk ennek az elvi kijelentésnek gyakorlati következményeit valóban le is vonja, azt nemcsak az a körülmény tanúsítja, hogy a szerződésileg vállalt köte-

³⁹ V. ö. *Magyary-Nizsalovszky*: Polgári perjog 3. kiad. 401. és köv. l.; *Jancsó-Meszlény* i. m. II. köt. 89. l.

⁴⁰ L. különösen a Kúriának P. I. 4394/1933. sz. határozatát, amely szerint: „A bizonyítást csak abban az esetben lehet sikeresnek tekinteni, ha a bizonyításra kötelezett fél az ő perbeli érdekének megfelelő tényállást nemcsak többé vagy kevésbé valószínűvé tudja tenni, hanem az ellentétes adatok dacára is annak a bizonyosságáról tudja a . . . bíróságot meggyőzni”. — Jellemző a 3839/1889. sz. kúriai határozat is, (közölve *Szladits-Fürst*: Magánjogi bírói gyakorlat II. 622. l.) amely önmagában azt a tényt, hogy az alperes megszegte a tűzrendészeti szabályrendeletben megállapított szabályokat, nem tekintette elégségesnek a vétkességnek és így a kártérítési kötelezettségnek a megállapításához; és a felelősséget a konkrét esetben csak azon az alapon állapította meg, hogy alperes tűzveszélyes és gyúlékony anyagoknak tűzrendészeti szabályokba ütköző elhelyezéséből származó veszedelemre mások által figyelmeztetve lett.

⁴¹ Közölve Jogi Hírlap IX. 735. l.

lezettség nemteljesítése esetében a hitelezőtől általában nem kíván egyebet mint a kötelezettség fennállásának és a kárnak igazolását éppen azért, mert „első látszatra” is felteszi, hogy a kötelezettség teljesítésének elmulasztása az adós vétkességén alapul, miértis ilyen esetben az adósnak kell magát exculpálnia azzal, hogy a kötelezettség teljesítésének elmulasztása az ő hibáján kívül történt⁴² — de tanúsítja az *ügyellátással* kapcsolatban, tehát szerződésen kívüli viszonylatban, a kirendelt személy cselekményeiért való felelősség tekintetében kialakult az az állásfoglalás is, amely a 84. sz. T.U.H.-ban jutott kifejezésre.

E szerint ugyanis az, aki valamely ügy ellátására mást kirendel, az utóbbi által harmadik személynek jogellenesen okozott kárért elvileg csak vétkessége esetében felelős ugyan, ám a vétkesség fennállásának bizonyítását a károsult részéről a gyakorlat mégsem kívánja meg, mert az általános élettapasztalat alapján felteszi, hogy ily esetben a kirendelőt csakugyan vétkesség terheli. Éppen ezért már „első látszatra” (*prima facie*) megállapítja a kirendelő fél vétkességét, és a kártérítési igénnyel ilyként megtámadott kirendelő személyre rója azt, hogy eme látszattal szemben magát mentesítse (*exculpálja*) annak bizonyításával, hogy ő a kellő gondosságot kifejtette mind a kirendelt személy megválasztásában, mind pedig annak utasításokkal való ellátásában.⁴³

De mindezen felül a dolog természeténél fogva alkalmazza bírói gyakorlatunk is a bizonyítás szóbanlevő módját éppen a kártérítési perekben nagy szerepet játszó negatívumok bizonyításával kapcsolatban. Vagyis éppen abban a körben, ahol a Reichsgericht gyakorlata szerint is talán a legnagyobb jelentősége van.

Tudvalevő, hogy valamely nemleges körülménynek

⁴² L. erre *Szladits*: Magyar magánjog vázlata 5. kiad. II. köt. 71. l.

⁴³ Más dolog, hogy a teljesülési határozat *indokolása* elméletileg kifogásolható annyiban, hogy a bizonyítás terhének áthárításáról beszél, holott itt csupán a vétkesség tekintetében a valószínűsítés alapján sikerültnek vett bizonyításnak ellenbizonyítással való megcáfolásáról van szó.

mint olyannak a valóságáról, amelyet közvetlenül érzékelni és így bizonyítani sem lehet, csak indukció útján nyert következtetéssel lehet meggyőződést szerezni. Éppen ezért, ha a perben azt kell kimutatni, hogy valami nem történt meg (pl. hogy valaki nem tudott valamely tényt, elhallgatott valamely tényt), akkor a bizonyítás tárgya mindig az azzal ellenkező tények megtörténte lesz.⁴⁴ E körben pedig a valószínűsítést mellőzni alig lehet.

Tegyük fel, hogy pl. az adásvételi szerződést a vevő azon az alapon akarja megtámadni, hogy őt az eladó az akarat elhatározása szempontjából lényeges valamely körülmény *elhallgatása* által csalárdul megtévesztette. Mint-hogy az elhallgatást csak közvetve lehet bizonyítani — már pedig minden közvetett bizonyító tény csak több-kevesebb valószínűséget nyújt a bizonyítandó tény tekintetében — alig férhet kétség ahhoz, hogy a bíró nem kívánhat lehetetlenül nehéz bizonyítást a vevőtől, hanem meg kell elégednie a relatív valóság kikutatásával. Ehhez képest, ha annyi tisztázást nyert, hogy a vevő a *döntő megbeszélés alkalmával* egy lényeges körülményt elhallgatott, pl. azt, hogy a vétel tárgyát eladó megbízottja másnak már korábban eladta,⁴⁵ ez a tény már önmagában olyan, amelyre tekintettel a bírónak vizsgálnia kell, vajjon nem olyan-e a helyzet, amelynek alapján a megtévesztésre vonatkozó bizonyítást a valószínűsítés alapján sikerültnek kell tekintenie.⁴⁶

⁴⁴ L. erre *Magyar-Nizsalovszky* éles kifejtését i. m. 386. l.

⁴⁵ V. ö. a P. III. 259/1922. sz. kúriai határozatot; Magánjogi Dtár XVII. 7.

⁴⁶ L. a kérdésre részletesebben *Höfer* i. m. 24. l. és *Schmid* i. m. 35. l. — Figyelemreméltó, hogy Kúriánk gyakorlata szerint is az *életbiztosítás* körében arranézve, hogy a bizonyító fél családtagjaira vonatkozó valótlan előadás (a közlési kötelesség megsértése címen) mennyiben jogosítja fel a biztosítót a szerződés megtámadására, az a szempont irányadó, fennáll-e annak a *valószínűsége*, hogy a társaság a valóság ismeretében visszautasította volna az ajánlatot. (L. erre *Gróh*: A biztosítási jog kézikönyve, 116. l.). — Részben a szövegben jelzett szempont oka annak is, hogy bírói gyakorlatunk *házassági perekben* különösen tág körben alkalmazza a közvetített bizonyítási módot; v. ö. a P. III. 5445/1925. sz. határozatot, idézve *Fabinyi*: Polgári perrendtartás 483. l.

Mindennél szembeötlőbb azonban a valószínűsítéssel kapcsolatos bizonyítási módszernek bírói gyakorlatunk által történt adaptálását illetően az a gyakorlat, amely a késedelmi kártérítés tekintetében a *pénzelértéktelenedéssel* összefüggésben fejlődött annakidején ki.

A pénzelértéktelenedés időszakában ugyanis az volt a helyzet, hogy ha a hitelező pénzéhez az adós késedelme folytán csak a lejáratot követőleg bizonyos idő multával jutott hozzá, annak értéke csökkent. A bírói gyakorlat nálunk éppen úgy, mint külföldön, kezdetben a hitelező kárkövetelésének érvényesítéséhez megkívánta annak a bizonyítását, hogy kellő időben való teljesítés esetében ő értékálló módon helyezte volna el a pénzt és így a kár elmaradt volna. Később azonban a gyakorlat a hitelező károsodását *önmagától értetődőnek* vette és ennek következtében a hitelező kárát — az ellenbizonyítás lehetőségének fenntartásával — minden további nélkül megállapította. A kár létezésének tapasztalati tényekre támaszkodó valószínűsítéssel való ez a bizonyítása *külföldi* hitelező szempontjából bírt a legnagyobb jelentőséggel. Úgy is kifejezhetnők a gyakorlat lényegét, hogy az nem kívánta meg annak bizonyítását, hogy a rosszabb pénz a hitelezőre nézve valóban „konkrét kárt” jelentett, hanem — legalábbis elvilegesen — elégségesnek vette az ú. n. „absztrakt kár” kimutatását.⁴⁷

11. Ami pedig a v. b.-i módszernek *tételesjogi* elismerését illeti, mindenekelőtt azt kell kiemelnünk, hogy a polgári per bizonyítási rendszerének fejlődési története félreismerhetetlenül utal arra a tényre — mint arra *Richter Béla* legutóbb rámutatott⁴⁸ — hogy a valószínűsítés alapgon-
dolatként húzódik végig az ítélkezés történeti kifejlődésében mindazokban az esetekben, amidőn a felek tényállításaikat nem tudták kétséget kizáró módon bizonyítani és tehát a bírót előadásaiik valóságáról teljesen meggyőzni;

⁴⁷ Figyelemreméltó egyébként, hogy a kárszámításnak a szövegben jelzett absztrakt módja — *ami lényegileg semmi egyéb, mint a v. b.-nak egyik alkalmazási esete* — törvényes elismerést nyert a késedelmi kártérítés kiszámítása tekintetében az 1923. évi XXXIX. t. c.-ben.

⁴⁸ A polgári per bizonyítási rendszerének reformja, 15. l.

a bíró ugyanis mindezekben az esetekben annak a félnek javára döntött, aki igényét inkább *valószínűsítette*.

Csak sajnálni lehet, hogy ez az életrevaló gondolat a modern perjogi kódexekben, és így a Pp.-ben is elhomályosult és annak csak csökevényeivel találkozunk — egyebek között — a *felek eskü alatti kihallgatásával* kapcsolatban, amelyre éppen abban az esetben kerül sor, ha valamely döntő ténykörülményre nézve más bizonyíték egyáltalában nem áll rendelkezésre (Pp. 368. §. I.), amidőn tehát a tényállás teljes felderítése nem sikerült, vagyis midőn éppen a ténybeli „non liquet”-tel állunk szemben. Abban a kérdésben ugyanis, hogy a kihallgatott két fél közül a bíróság melyiket *eskesse meg*, a Pp. is (371. §. I., minden más bizonyíték hiányában) azt veszi irányadónak, hogy melyik fél vallomása mutatkozik *valószínűbbnek*. Holott ily nagyobb valószínűség *hiányában* a bizonyító fél ellenfele az, akit meg kell esketni.

Ennek a látszólag jelentéktelen rendelkezésnek alapvető jelentősége van éppen a bennünket foglalkoztató probléma szempontjából. Világosan utal arra, hogy valóban a „*történeti fejlődés*” irányvonalában *fekszik az a törvényhozói tendencia, amely a bizonyítási teherrel való operálást* — Hedemann kifejezését használva — csak *végző menedéknek* (ultimum refugium) *tekinti a ténybeli tisztázatlanság jogkövetkezményeinek eldöntésében*.

12. Azt sem lehet kétségbe vonni, hogy jóllehet a polgári törvénykezési kódexek — mint fentebb jeleztük — a bizonyítás szóbanlevő módját nem ismerik el az ítékezés alapjául szolgáló tények tekintetében, mégis *közvetített úton* egyengették az utat, amely annak a gyakorlatban végbement adaptálásához vezetett. Ez áll a Pp.-re is.

Elsősorban gondolok a Pp.-nek arra az alapvető rendelkezésére (273. §.), amely elismervén az indiciumok által való ú. n. közvetített bizonyítás lehetőségét, felhatalmazza a bíróságot arra, hogy valamely nem teljes bizonyító erejű tényt belátása szerint teljes bizonyító erejűnek vegyen. Ezzel ugyanis maga a törvény elismeri a valószínűsítés útján való bizonyítás megengedettséget, hiszen — mint Magyary találóan megállapítja (i. m. 2. kiad. 411. l.) — a közvetett

bizonyító tény mindig csak *kisebb-nagyobb valószínűséget* nyújt a bizonyítandó tény felől, ám korántsem teljes bizonyosságot.

De gondolok főképpen a perjogi kódexeknek és így a Pp.-nek arra a rendelkezésére is, amely a kárkövetelés érvényesítésével kapcsolatban az ú. n. szabad bizonyítási rendszerből folyó általános szabadságon is túlmenő mérlegelési (értékelési) joggal ruházza fel a bíróságot a *kár* (elmaradt haszon) *mennyiségének* megállapítása tekintetében. (Pp. 271. §.; német ZPO. 287. §.) E kérdésben ugyanis a bíróság „minden körülmény figyelembevételével legjobb belátása szerint” határoz. Ennélfogva a károsult személynek (felperesnek) nem kell az ő igényét a részletekre is kiterjedő módon „precizírozni”: ő támaszkodhat a bíró megítélésére is.

Nyilvánvaló, hogy a polgári peres eljárási kódexeknek ez az alapvető rendelkezése a kár kiszámításának nehézségeivel magyarázható, ami viszont a kár mennyiségének elsősorban a konkrét eset sajátosságaitól függő és dogmatikai megfontolásokat alig tűrő természetével van kapcsolatban. A kár kipuhatolása ugyanis lényegileg mindig hipotézisen, elképzelt történéseken nyugszik, amelyeknek közvetlen bizonyítása rendszerint nem lehetséges, hanem amelyekre csupán közvetett úton-módon lehet következtetést vonni. Már pedig az ily következtetés többé-kevésbbé mindig bizonytalan.

Mélyebb értelmé a szóbanlevő rendelkezésnek az, hogy *a bíró a kár terjedelme tekintetében megelégedhetik a valószínűsítéssel*, mégpedig sokszor annak alacsonyabb fokával is. Bírói gyakorlatunknak ez volt az álláspontja már a cégitorlásból eredő kár tekintetében a Kt. 24. §-ával kapcsolatban.⁴⁹ És ami különösen jellemző ebből a szempontból, az az, hogy a végett, hogy a bíró a kár mennyiségét *valószínűnek* fogadja el, nemcsak a konkrét eset körülményeit veheti figyelembe, hanem — mégpedig elsősorban — *az általános élettapasztalatot* is. Az *absztrakt* (elvont) *kárszámításnak* bírói gyakorlatunkban is elfogadott ez a rendszere éppen az élettapasztalatot veszi kiindulási alapul. Szemben

⁴⁹ V. ö. Kuncz: A kereskedelmi jog vázlata 2. kiad. I. köt. 83. l.

ugyanis azzal az ú. n. *konkrét kárszámítással*, amellyel kapcsolatban a kár valóságos beálltát kell igazolni úgy, amiként ez a károsult vagyonában konkrét tényeken mutatkozik,⁵⁰ az absztrakt kárszámítás elégségesnek veszi a kárnak *általános kritériumok* alapján végbemenő igazolását. Ha pl. az eladó az általa leszállítani kötelezett szénmennyiséget vétkes módon nem szállítja le, a kereskedő vevő fedezeti vétel kötése nélkül is követelheti kártérítésül azt a különbözetet, amely a kikötött (alacsonyabb) vételár és az időközben felzökött (magasabb) piaci ár között jelentkezik,⁵¹ mégpedig azért, mert az élet tapasztalása szerint nem férhet kétség ahhoz, hogy a kereskedő magasabb áron értékesítette volna az árut, ha kellő időben hozzájut. Ebben az értelemben mondtuk már fentebb (47. j.), hogy az absztrakt kárszámításnak törvényben gyökerező módja lényegileg semmi egyéb, mint a valószínűségre támaszkodó bizonyítás alkalmazási esete.

Habár ilyként a törvénykezési kódexekben a kár mennyiségének bizonyítására vonatkozó rendelkezés a bizonyítási rendszer meglazítását foglalja magában és ennyiben máris rokonul a v. b.-hoz, mégis nem szabad szem elől téveszteni, hogy a szóbanlévő rendelkezés és tehát a Pp. 271. §-a is — *legalábbis szövege szerint* — nem foglalja magában azt, hogy a bíró a kár keletkezése és tehát a *kárvetelést megalapító tények tekintetében* is szabadon ítéldhetne. Ehhez képest az érintett nagyobb szabadság a kártérítési kötelezettséget megalapító tényeknek — aminők különösen a vétkesség és az okozati összefüggés — a megállapítására nem terjed ki.⁵² Épen ezért a kár fennállásáról és a kártérítési követelést *megalapító tények* meglétéről a bírónak a bizonyítás általános szabályai szerint kell meggyőződést szereznie. Ennek felel meg bíróságaink határozatában sokszor visszatérő az a megállapítás, hogy a kárt okozó tényeknek a megállapítására a Pp. 271. §-ának rendelkezései —

⁵⁰ Így *Szladits* i. m. II. köt. 75. l.

⁵¹ V. ö. a 654. és 655. sz. elvi jelentőségű határozatokat is.

⁵² Hazai irodalmunkban kifejezetten ezen az állásponton van Kovács M.: *Kommentár* 2. kiad. 662. l.; a német irodalomból v. ö. ugyanígy *Sydow-Busch-Krantz*: ZPO. (1930) 402. l.

mint amelyek csak a kár mennyiségére vonatkoznak — nem nyerhetnek alkalmazást.⁵³

Másfelől azonban kétségtelen — erre már a Pp. miniszteri indokolása is utal — hogy a kár mennyisége sok esetben elválaszthatatlan összefüggésben van a kár létezésének kérdésével, miértis a két, együttesen elbírálendő, kérdés alapjául szolgáló tények megállapítása is csak egységesen mehet végbe. *Annnyiban* tehát, *amennyiben ez valóban így van*, ennek szükségszerű folyománya — a Pp. 271. §-a szóhangzatának ellenére is — az, hogy *a kár mennyisége tekintetében adott nagyobb bírói szabadság kiterjed a kárkövetelést megalapító tények megállapítására is*.

Ez a körülmény magyarázza meg, hogy a Kúria — szöges ellentétben a törvény szövegével egyébként egybehangzó, fentebb érintett állandó gyakorlatával — mégis nem egy esetben kényszerült maga is annak kijelentésére, hogy a bíróság is belátása szerint ítéli meg szabadon, mely körülmények alkalmasak a kár fennállásának megállapítására.⁵⁴

Mit jelent ez mást, mint azt, hogy bírói gyakorlatunk a valószínűsítést az ítélkezés alapjául szolgáló tények tisztázása tekintetében kizáró elvi álláspontja ellenére, a kártérítési kötelezettséget megalapító tények tekintetében is kénytelen honorálni azt a gondolatot, amely alapjául szolgál a prima facie-bizonyítás módszerének. Vagyis azt, hogy sok esetben a bizonyítással megterhelt félnek nem kell abszolút bizonyossággal kimutatnia a kár alapjául szolgáló tényállást, hanem elégséges, ha annyit tár fel, ami az életviszonyok rendszerinti alakulását tekintve valószínűvé teszi a kérdéses tények meglétét. *Ennyiben tehát a v. b. alapjául szolgáló gondolat élő perjogi rendszerünkben is bennerejlőnek tekinthető*.

13. Ugyanez a gondolat ütközik ki a magánjogi dogmatikának és az azt követő bírói gyakorlatnak abban az állásfoglalásában, mely az okozati összefüggés meglétének kérdésében, szakítva az oksági kapcsolat filozófiai fogalmával s mellőzve a logikából folyó következményeket, az

⁵³ L. a. határozatokat *Fabinyi* i. m. 503. és köv. l., továbbá *Szladits-Fürst* i. m. II. 140. l.

⁵⁴ L. *Fabinyi* i. m. i. h. közölt határozatokat.

ú. n. adekvát kapcsolat fogalmának kidolgozásával egy *speciális jogászi oksági fogalmat* képzett ki, mégpedig nemcsak a szerződésből folyó kártérítés, hanem a szerződésen kívüli (delictualis) kártérítés körében is.

Ennek értelmében ugyanis valaki az ő eljárására visszavezethető káros eredményért abban az esetben vonható felelősségre, ha az eredmény „megfelel” az ő magatartásának. Hogy pedig megfelel-e, erre csupán az *általános élettapasztalat* szolgál tájékoztatásul, mert csak ennek alapulvételével lehet felvenni és megválaszolni azt a kérdést, várható volt-e a kár bekövetkezése abban az értelemben, hogy az beleesik-e a dolgok normális fejlődésmenetébe avagy kívül esik minden emberi számításon.⁵⁵

14. És végül: a bizonyítási tehernek törvényes jogszabályaitól sem teljesen idegen a valószínűsítés gondolata.

a) Az természetesen kétségtelen, hogy a b. t.-nek már *fennálló szabályain* a valószínűség mit sem változtat és különösen nem jogosítja fel a jogalkalmazásra hivatott bírót arra, hogy a felek egyikét mentesítse a b. t. alól, csak azért, mert előtte valószínűbbnek tűnik fel az utóbbi által bizonyítandó tényállás. És ezen az sem változtat, hogy a polgári peres eljárást szabályozó törvény a bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszerén épül fel.

Mint később még visszatérünk rá, nincs ugyanis semmi ellentmondás abban, hogy ugyanaz a törvényhozó, amely a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvi álláspontjára

---

⁵⁵ V. ö. Hedemann: Schuldrecht 2. kiad. 95. l. Feltűnő jelenség, hogy bírói gyakorlatunk éppen a biztosítási jogviszony körében, amelyben pedig a bizonyítással járó nehézségek hatványozott mértékben jelentkeznek, a józan élet felfogásának megfelelő ennek az elvnek a felismerésétől elzárkózott. Bár e szerint a szerződő fél eleget tesz bizonyítási kötelezettségének már azzal, hogy *valószínűsíti* az okozati összefüggés meglétét a káreset és a kár között (l. a gyakorlatra Kovács i. m. 661. l.), s bár elméleti irodalmunk is ezen az állásponton van (Kuncz: Biztosítás, 291. l.), bírói gyakorlatunk szerint pl. balesetbiztosítás körében a baleset és a halál vagy egészségháborítás közötti (közvetlen) okozati összefüggésnek nemcsak valószínűségét, hanem tényleges (pozitív) fennforgását kell bebizonyítani. V. ö. különösen a Kúria 110/1905. és 1289/1901. sz. határozatát, közölve Gróh, id. m. 344. l.

helyezkedik — miként a Pp. is — egyben a b. t. kérdését s az azzal járó jogkövetkezményeket is ismeri és szabályozza. Hiszen a szabad bizonyítás rendszerében a bírói mérlegelés csupán a bizonyító eszközök erejére és azok alkalmazására vonatkozik, de nem érinti a *b. t. lényegét tevő azt a kérdést*, hogy ki viselje a felek közül a bizonyítás sikertelenségének kockázatát. *Nem* foglalja tehát magában a *bíró felhatalmazottságát* a tekintetben, hogy utóbbi állapítsa meg: a feleknek melyikére nehezedik valamely tény tekintetében a b. t. A Pp. indokolása szerint a b. t. szabályainak megállapítására éppen annak a téves nézetnek eloszlatása végett volt szükség, „mintha az ú. n. szabad bizonyítás a bizonyítási teher szabályaira is kiterjedne“.

Valóban két egészen különböző kérdés az, hogy mit tarthat a bíró valónak és az, hogy kit terhel a bizonyítás, vagyis hogy melyike a feleknek viseli a b. t. sikertelenségének veszélyét. Az *előbbi* a bírói mérlegelés, az *utóbbi* a b. t. dolga. A bizonyítékok mérlegelése *bírói meggyőződés* kialakítására nyújt lehetőséget: a bíró a tárgyalás tartalmának mérlegelése alapján (— esetleg minden bizonyíték hiányában is? Pp. 270. §. —) megfelelő indokolással valónak vagy valótlannak fogadhat el valamely tényt. Éppen ezért *ameddig a bíró a per anyagának mérlegelése révén a felek egyikének vagy másikának az állítását annyira valószínűnek tartja, hogy ezirányban meggyőződés alakul ki benne, nem is jut abba a helyzetbe, mert nem kényszerül rá, hogy a b. t. szabályainak alkalmazásához folyamodjék.*⁵⁶ Ennek viszont folyománya, hogy a bíró élettapasztalatát csupán a bizonyítás eredményének mérlegelésében értékesítheti, de nem használhatja fel arra, hogy a b. t.-nek törvénszabta tételein változtasson.⁵⁷

Nyilvánvalóan félreértésre adhat tehát alapot a bírói ítéletekben nem egyszer olvasható az a megállapítás, hogy az élettapasztalat és az erre támaszkodó valószínűség (kapcsolatban a méltányossággal) megváltoztatja, megfordítja, áthárítja a bizonyítás terhét. E kifejezőmódban bennerejlő

⁵⁶ L. erre *Plósz*: A bizonyítási teherről, 12. és köv. l. és tüzetesebben alább a negyedik fejezetben.

⁵⁷ Ugyanígy *Plósz* i. h.

tévedés az, hogy a b. t. körébe vonja bele azt, ami befolyással van ugyan a bizonyítás sorsára, csak hogy nem a b. t., hanem a bírói értékelés eredményeképpen. Amit a szóbanlévő ítéleti megnyilatkozások ki akarnak fejezni, nem a b. t. kérdésére, hanem a per anyagának a *mérlegelésére* vonatkozik, amely *kialakítván a bíró meggyőződését valamely irányban, immár tárgytalan a bizonyítás átfordításának a kérdése* és legfeljebb arról lehet szó, hogy a *másik fél* a bírót *már kialakult* meggyőződésében megingassa.

Midőn pl. szerződésben vállalt kötelezettség nem teljesítése okából előállt kárkövetelés érvényesítése esetében a bíróság megelégszik a kötelezettség fennállásának bizonyításával a nélkül, hogy megkívná a másik (nem teljesítő) fél vétkességének a kimutatását, vagy amidőn az ügyellátás körében a kirendelt személy által jogellenesen okozott kárkövetelés érvényesítéséhez elégségesnek veszi a kirendelés tényének bizonyítását a nélkül, hogy a vétkesség kimutatását megkívná (84. sz. TÚH.), ezzel *nem a bizonyítás terhét tolja át arra a félre, akit a törvény szerint* (Pp. 269. §.) *nem terhel a bizonyítás*, hanem *kicsinyben* ugyanazt teszi, amit a törvényhozó tesz a törvényi vélelmek körében: nem kötelező módon ugyan és nem is minden esetre kiterjedő általánosságban, hanem csupán a konkrét esetben *a bírói cognitio kialakításához* szolgáltat segédeszközt.^{57a}

b) Azt sem lehet állítani, mintha maga a törvényhozó a b. t. mikénti megosztásában kizárólag vagy akár csak első-sorban is a bizonyítás nehézségére és tehát a valószínűsége helyezné a döntő súlyt.

Mindazonáltal ez korántsem jelenti azt, hogy a törvényhozó e szabályok megállapításában egyáltalában nincs tekintettel az életviszonyok normális (rendszerinti) kialakulására és ezzel a valószínűsége. Ellenkezően, általában a jog a b. t. szabályai megállapításában alkalmazkodik az egyes viszonyok természetéhez és figyelemre méltatja, hogy a viszonyok alakulásában mi a megszokott, az átlagos, tehát a valószínű. S azt terheli meg a bizonyítással, aki a rend-

^{57a} V. ö. a 43. jegyzetet is.

ellenest, a szokatlant, a kevésbé valószínűt állítja.⁵⁸ Ebben a vonatkozásban tehát a *valószínűsítés gondolatát* a modern perjogi kódexek, és így a Pp. rendszerében a *b. t.* elrendezése körében is megvalósítva látjuk.

Erről van szó mindazokban az esetekben, amidőn a törvény bizonyos tényekre vonatkozóan egyáltalában felmenti a felet a bizonyítás alól, jöllehet az általános szabályok szerint őt terhelné a bizonyítás, állván az ő érdekében az, hogy az illető tényt a bíróság valónak tekintse (Pp. 269. §. II.). Az „ideiglenes igazságok”-nak nevezni szokott ilyen tényekre utal a Pp. 272. §-a is, amidőn megállapítja, hogy sem a *b. t.* megosztására vonatkozó szabályok, sem a bizonyítékok szabad mérlegelésére vonatkozó elv „nem érinti azokat a jogszabályokat, amelyek szerint valamely ténykörülmeny... az ellenkező bebizonyításáig valónak tartandó”. Ha pl. a bizományos gondviselésére bízott jószágban kár esik, úgy *prima vista* ennek az a *valószínű* oka, hogy ő elmulasztotta a rendes kereskedelmi gondosság kifejtését. Innen van az — mint *Magyary* szépen kifejti (i. m. 3. kiad. 394. l.) —, hogy a Kt. 373. §-a nem kívánja meg az ellene irányuló kárkövetelés érvényesítéséhez a bizományos gondatlanságának kimutatását, ez alól tehát a megbízót egyenesen felmenti, hanem az ellenkezőnek, nevezetesen a kellő gondosság kifejtésének bizonyítását a bizományosra hárítja át. Hogy ebben a törvényhozót *méltányossági* tekintetek is vezetnek — miként *Magyary* ezt hangsúlyozza — mit sem változtat a *valószínűség törvényhozói értékelésének* tényén.

Ehhez képest: az ideiglenes igazságban valóban a *b. t.* megfordításáról van szó (szemben a törvényes vélelemmel); és — a mi szempontunkból ez a lényeges — a *mindennapi élettapasztalatra támaszkodó valószínűség* éppen az, ami a törvényhozót a *b. t.*-nek a rendestől eltérő módon való szabályozásában vezeti.

⁵⁸ V. ö. erre *Magyary-Nizsalovszky* i. m. 60 és 106. §., továbbá *Szladits*: Magyar magánjog I. füzet 147. l.

MÁSODIK FEJEZET

A valószínűsítési bizonyítás helyzete a magánjog rendszerében.

A relatív igazságtézés fentebb (első fejezet IV.) már érintett alapgondolata az, amelyre tekintettel a bizonyításnak szóbanlevő módja szoros kapcsolatot tart fenn az újabb jogfejlődést irányító egyes olyan jogelvekkel és jogintézményekkel, amelyeket egyrészt a kultúra emelkedése és az ezzel együttjáró technikai tökéletesedés, másrészt a gazdasági élet differenciálódása és komplikáltsága termelt ki.

Különösen a *joglátszat védelmének elvére* és az újabban, főként a világháborút követő években egyre nagyobb mértékben alkalmazott keret- (blankettáris) szabályokra és az ezekben foglalt *generális klauzulákra* gondolok.

A) 1. Tudvalevő, hogy a jogalkotásban és a jogalkalmazásban újabban egyre inkább hatályosul a törekvés az-iránt, hogy a *forgalom biztonságát* oly jogi eszközökkel óvjuk meg, amelyek az egyes jogállását függetlenítik előtte nem ismert és általa fel sem ismerhető ténykörményektől, s ehhez képest a jogok és jogviszonyok *külső megjelenő formáját jelentik ki irányadónak az egyesre nézve*. Csak a jog és a jogviszony külső megjelenő formája olyan ugyanis, amelyet *mindenki* megismerhet s amely ehhez képest jogi méltatásra és oltalomra tarthat számot az emberek együttműködésén alapuló közösség szempontjából, amely nem tekintheti feltétlenül irányadónak az egyes szubjektív (belső) akaratát. Találónan ragadja meg *Herbert Meyer*⁵⁹ a látszatvédelem elvének lényegét annak a megállapításával, hogy

⁵⁹ Rechtsschein des Todes (1912) 10. l.; ugyanígy Recht und Volkstum, (1929).

valahányszor érdekösszeütközés áll elő annakfolytán, hogy valaki megbízott a más által felkeltett látszatban, amely nem fedi a valóságot, úgy nem a látszatban megbízó fél kell hogy viselje szabályszerint az ebből eredő hátrányt, hanem az, aki az okot szolgáltatta arra, hogy a látszat ellene fordult.

Az ősi germán jogokban már benneélő eme „publicitási gondolat” kisugárzásaként látjuk életrekelni a látszat védelmének elvét a modern jogéletben a telekkönyvi jogban, a szerzői és a szabadalmi jogban, különösképen az értékpapírok jogában, de mindezekon felül a *szerződésen kívüli modern kártérítési jognak* abban a princípiumában is, amelyet — szemben a római jogi vétkességi elvvel — vétlen felelősség elvének szokás nevezni.

Mert: A vétkességtől függetlenített eme felelősségnek csupán bizonyos — bár gyakorlati szempontból kétségtelenül túlnyomó — esetei azok, amelyekben — mint általában az ú. n. veszélyes üzemek körében — a *veszélyeztetés gondolata* (ú. n. Gefährdungsprinzip) szolgálhat a felelősség alapjaként. A vétlen felelősségnek a tárgyi felelősség esetein kívül fekvő többi (ú. n. *tiszta*) eseteire ellenben ez a felelősségi alap nem talál, hanem ezekben a felelősségnek az alapja a káros eredmény *okozásának* pusztá ténye (ú. n. Veranlassungsprinzip) és ezzel a vétkesség *látszatának* felidézése.

Hogy a szerződésnek akarathiany okából végbemenő megtámadása alkalmával a támadó fél a támadás sikere esetében köteles az ú. n. biztatási kárt a másik javára megtéríteni, jöllehet ő maga is teljesen vétlen (Mtj. 1008. §.; BGB. 122. §.); hogy az álképviselő az állítólag képviselt fél jóváhagyásának elmaradása esetében abban az esetben is köteles a harmadik személy kárát megtéríteni, ha ő tévedésből jogosultnak vélte magát a képviseletre (Mtj. 1034. §.; BGB. 179. §.); hogy a gondnokság alá nem helyezett elmebeteg is felelőssé válhatik (a méltányosság keretei között) azért a kárért, amelyet a vele jóhiszemben szerződő fél annakfolytán szenved, hogy megbízott az elmebetegség okából semmis szerződés érvényességében (Mtj. 1011. §.; s hozzá Szladits: Vázlat II. 310.) s ehhez hasonló egyéb esetek is: mind a látszat felidézéséért való felelősség gondolatán nyugosznak.

De továbbmenve: a veszélyes üzemekkel kapcsolatban hatályosuló objektív felelősség is *végeredményben* szintén a jog által feltételezett vétkességben bírja alapját s tehát a *vétkesség látszatán* alapul. A veszélyesség *önmagában csak valószínűsíti* a vétkesség fennállását s ez a valószínűség éppen az, ami mintegy praesumptiot teremtett a törvény és a gyakorlat szemében is a felelősség mellett. Mély meglátással tanítja *Grosschmid*, hogy az objektív felelősség körében is „a törvény alapgondolata mégiscsak az, hogy hibánk okából felelünk”; továbbá, hogy „nem abból kel ki az obligatio, amiről tudja a törvény, hogy semmi sincs belőle, hanem abból, hogy felteszi, hogy van benne valami”. Az a feltevés, hogy vétkesség van a dolog körül, mint maga *Grosschmid* mondja: „a vétkesség-látszat” az, ami *végeredményben* itt is a felelősség alapja.⁶⁰

2. Így fogva fel a tárgyi és általában a vétlen felelőséget, úgy hiszem, nem csalódom ha azt mondom, hogy *a v. b. modern alakzata*, amellyel az angol bíróságok gyakorlata ősidők óta, a német bíróságok gyakorlata pedig főként az utóbbi évtizedekben a kártérítési perekben egyre gyakrabban operál, *a látszatvédelem átfogóbb gondolatára vezethető vissza*.

Mert annak körében is arról van szó, hogy jogilag jelentős egyes ténykörülményeknek (különösen vétkesség, oksági kapcsolat) bizonyítása mintegy *objektivizáltatik* az élet általános tapasztalatainak figyelembevételével. Az egyiknél (látszatvédelem elve) éppen úgy mint a másiknál (v. b.) a *kiindulási pont* bizonyos olyan magatartás, amely az emberi természetbe betekintést engedő *típusos tényállásként* jön jogilag számba abban az értelemben, hogy szabályszerint mindig ugyanannak a jogi helyzetnek a visszatükröztetője. Az egyiknél is, a másiknál is arról van szó, hogy bizonyos *külső tényállás* az ellenkező bizonyításáig⁶¹ arra enged az életviszonyoknak az

⁶⁰ Fejezetek kötelmi jogunk köréből II. köt. 2. rész, 1111. l., jubileumi kiadás.

⁶¹ Másként az — bár első kialakulásában szintén a joglátszat gondolatára támaszkodó — angol eredetű „estoppel” intézménye körében, amelynek lényege az, hogy mindenki kötve van a jogi

általános élettapasztalatok szerint beálló normális alakulására tekintettel következtetést vonni, hogy valami „így és így“ van. A v. b.-nál ez az „így és így“ különösképen a vétkességnek, az okozati összefüggésnek és a kárnak a megléte; a holtnaknyilvánítással kapcsolatban pl. viszont az a külső tényállás, hogy az eltűnt személy a nyilvános felhívásra sem adott magáról életjelt, arra enged következtetést vonni, hogy ő valóban meghalt. A telekkönyvi bejegyzéssel kapcsolatban pedig az a körülmény, hogy akinek az érdekét a bejegyzés sérti, mit sem tett a maga részéről az új bejegyzéssel felidézett látszat megdöntésére,⁶² arra enged következtetést, hogy ő valóban nem jogosult.⁶³

3. A v. b.-nak a látszatvédelem megnyilatkozásaként való felfogása két szempontból érdemel figyelmet.

a) Az egyik — amire ugyan a magunk részéről ezúttal nem helyezünk súlyt — az, hogy a szerződésen kívüli kártérítés joga szempontjából a bizonyítás szóbanlevő módszere egy újabb olyan tényező, amellyel a gyakorlat szélesíti

---

forgalomban saját magatartásához s nem jöhet ellentétbe a *proprium factum*mal. Itt az ellenkező bizonyításáról nem lehet szó. L. erre *Riezler*: *Venire contra factum proprium* (1912) 96. s. köv. l.; továbbá: *Szerző*: Igazságellenes tényezők a jogban, 58. és köv. l.

⁶² Nevezetesen: a telekkönyvi végzésnek kezéhez történt kézbesítése ellenére nem indított a kritikus időn belül törlési keresetet.

⁶³ A szövegben érintett szempont az, amelyre tekintettel azt mondhatjuk, hogy a *törvényes vélelmek* gyökerei is a látszatvédelemnek gondolatába nyúlnak vissza. A törvényes vélelemnek a jelentősége u. i. szintén abban van, hogy a jog bizonyos okokból és körülmények között már a pusztá valószínűséget is valósnak veszi és ezzel a bizonyítást megkönnyíti. Nagyon igaza van tehát *Meyer*nek (*Rechtsschein des Todes* 13. l.), amidőn azt tanítja, hogy a törvényes vélelem gyökere azonos azzal, amelyből a joglátszat is táplálkozik. Valóban az ingó dolog birtokosáról is azért vélelmezzük, hogy ő a dolog tulajdonosa, mert a birtok külső tényállása a tulajdonjog látszatát idézi fel. Amiben a törvényes vélelem különbözik a joglátszattól (helyesebben: ennek védelmétől), az csupán annak (t. i. a vélelemnek) *eljárásjogi* (bizonyításjogi) jelentősége; amivel szemben a látszat védelmének *materiális jogi* jelentősége van, a pusztá látszatnak a jogi megítélés szempontjából valóssággá átfordulását jelentvén. Éppen ezért nincs és nem is képzelhető joglátszat vélelem nélkül és fordítva. L. erre az „Igazságellenes tényezők a jogban“ c. munkám 102. lapján kifejtetteket is.

a vétlen felelősség hatályosulásának területét a vétkességen nyugvó felelősség rovására. Ha ugyanis a bíró oly esetekben, amelyekben valamely jog érvényesítéséhez (vagy valamely kötelezettség alól való mentesüléshez) a másik fél vétkességére lenne elvileg szükség, bizonyos tipikus helyzetekben megelégszik azzal, hogy a fél oly körülményeket tárjon fel, amelyek csupán utalnak az ellenérdekű fél vétkességére, sőt sok esetben — mint láttuk — elegendőnek veszi a megtámadott fél eljárásának *már külsőleg szabálytalan* jellegét. Ezzel nyilvánvalóan gyöngíti a vétkességi elvet s a vétlen felelősség elvének érvényesülését segíti elő. Az ügyellátás körében kialakult hazai gyakorlatunk élő bizonyosság erre.

β) A *második* szempont, amire ezúttal súlyt helyezünk az, hogy a v. b.-nak a látszatvédelem folyamányaként való felfogása megerősíti a fentebb már kiindulásként jelzett azt a tételt, amely szerint a bizonyítás e módszere — hasonlóan a vétlen felelősséghez — *egy magasabb gondolatnak: a relatív igazságtevés gondolatának* a kifejezője.

S éppen ez az, ami a német bíróságoknak idevonatkozó, immár rendkívül szélesmedrű gyakorlatát — az ezzel összekötött bizonyításjogi előnyökön túl is — indokoltnak tünteti fel. Miként ugyanis a vétlen felelősség szociális jelentősége abban áll, hogy enyhíti a méltánytalanságot, amely a károsultra annakfolytán nehezedik, hogy őt a kártevő vétkességének a bizonyítására is rászorítjuk, éppen úgy a bizonyításnak szóbanlévő módja is jelentékenyen járul hozzá ahhoz, hogy a *relatív igazság gondolata* — amelyet *Herbert Meyer*⁶⁴ a jövő ideáljának tart — újabb tért hódítson.

B) 4. Ami a v.b.-nak a *generális klauzulákhoz* való viszonyát illeti, amelyek főként a gazdasági élet újabban felmerült problémáinak elbírálása körében emelkedtek oly nagy jelentőségre, e tekintetben a következő szempontok érdemelnek figyelmet.

A generális klauzulák a törvényhozó részéről annak

⁶⁴ „Publizitätsprinzip im. d. Recht“, Fischers Abhand. zum Privatrecht und Zivilprozess. Bd. XVIII. Heft 2. 1909.; u. így: „Das Akzept“, 26. l.

beismerését foglalják magukban, hogy az emberi életviszonyok rendezése során van egy határ, amelyen túl a törvényhozó hatalma nem terjed, abban az értelemben, hogy nem minden jogi kérdés olyan, amelyre önmagából a jogrendszerből lehetne kielégítő választ várni és adni.

E klauzuláknak a mellett, hogy megvan az a nagy előnyük, hogy a jogalkalmazást erkölcsi elvekkel megtermékenyítve magasabb szférákba emelik, megvan viszont az a veszedelmük is — mint erre *Hedemann*⁶⁵ rámutat —, hogy a fegyelmezett jogászai gondolkodás helyébe a bíró szubjektív érzését helyezik a jogviták eldöntésében s ezzel egy szentimentális „Gefühlsjurisprudenz“ kialakulásának útját egyengetik.

5. A jogszabályoknak az ilyen klauzulákkal való feloldása, merevségük enyhítése eddigelé csak a magánjog (az anyagi jog) terén érvényesülő jelenség volt. A v. b.-ban a régebbi civiljogi klauzuláktól immár elkülönülő oly jelenséggel állunk szemben, amely a *civiljogi generális klauzuláknak a perjog területére vonatkozó párdarabja*.

Nyilvánvaló e bizonyítási módszer lazító (szublimáló) ereje, ha meggondoljuk, hogy *annak hatása a ténybeli bizonytalanság eloszlatására a modern perjogokban rendelkezésre álló végső eszköznek, a b. t. szabályai alkalmazásra kerülésének eltávoztatásában áll*. Ezt a hatást azzal éri el, hogy oly esetben, amidőn a bizonyításra kötelezett fél valamely döntő ténykörülményre vonatkozóan teljes bizonyítékot nem tud szolgáltatni, hanem csupán valamely oly „tipikus történésfolyamatot“, amely az általános élettapasztalat szerint előidézője szokott lenni amannak, ezt s az erre támaszkodó valószínűség magasabb fokát elegendőnek veszi a bizonyítandó ténykörülmény (különösen vétkesség, okozati összefüggés) valószínűsége megléte iránt táplált bírói meggyőződés kialakításához, tekintettel arra is, hogy a bizonyítással megterhelt féltől nem lehet méltányosan elvárni ennél többnek a kimutatását. Ennek pedig az a kövekezménye, hogy a tényállás tisztázottságának ettől a szakától kezdve immár a bizonyító ellenfelének kell a bizonyítást átvennie.

⁶⁵ Die Flucht in die Generalklauseln (1933).

Hogy mennyire erős gyökeret vert főként a német gyakorlatban a bizonyításnak ily értelemben felfogott szóbanlevő módja, mi sem tanúsítja inkább, mint az, hogy ma már a Reichsgericht nem is olyan ritkán annak az aggodalomnak ad kifejezést, hogy az alsóbíróságok félreismerték azokat az alapelveket, amelyeken a prima facie-bizonyítás felépül.⁶⁶ Ez az aggodalom ugyanis világosan utal arra, hogy a legfelsőbb német bíróság a bizonyítás szóbanlevő módját a *polgári peres eljárás bizonyítási jogának immár állandósult és bevált intézményeként fogja fel*. Mindenesetre így van ez legalábbis azóta, hogy a Reichsgericht 1915-ben hozott egyik határozata elvi éllel és alapossággal fejtette ki e bizonyítási módozat szerkezetét.⁶⁷

S ha tekintetbe vesszük különösen azt, hogy a Reichsgericht ítéleteiben nemegyszer tér vissza az a figyelmeztetés, hogy a bizonyítás e különleges módozatával *nem a b. t. szabályainak megváltoztatásáról*, hanem csupán a bírói mérlegelés területén mozgó jelenségről van szó,⁶⁸ igazat kell adnunk Hedemannak (i. m. 28. l.), aki szerint itt a jóhiszeműsége, tisztessége és a méltányosságra utaló civiljogi generális klauzulákhoz rokonuló perjogi jelenséggel állunk szemben. Hiszen tudvalevő, hogy a mérlegelés, a bírói értékelés éppen az, ami a civiljogi generális klauzulának is lényege.

⁶⁶ L. pl. az „Entscheidungen“ 134. kötetének 241. lapján közölt határozatot.

⁶⁷ E határozat (közölve a Hiv. Gyűjt. 112. köt. 231. l.) ugyanis a bizonyításra kötelezett fél nehéz helyzetéből (schwierige Lage) kiindulva, elvileg megengedhetőnek tartja a teljes bizonyítás kívánalmától való eltérést a valószínűsítés alapján: „Steht ein gewisser Tatbestand fest, der beim regelmässigen Ablauf der Dinge nach der Erfahrung des Lebens auf eine bestimmte schadensstiftende Ursache zurückzuführen ist, so wird im allgemeinen derjenige, der einen vom gewöhnlichen Verlauf abweichenden Gang des Geschehens behauptet, dies zu beweisen haben“.

⁶⁸ Így különösen az „Entscheidungen“ 134. köt. 242. lapján közölt határozat.

HARMADIK FEJEZET

A biztosítás mint a valószínűsítési bizonyítás érvényesülő tere.

I. 1. A biztosítási jogviszony életfolyamatának megfigyelése könnyen meggyőzhet arról, hogy a v. b.-nak a biztosítás körében elsőrendű jelentősége van.

Ez a jelentőség különösen akkor válik aktuálissá, amikor a biztosítási jogviszony a *biztosítási eset* bekövetkeztével életfolyamatának legnagyobb jelentőséggel bíró mozzanatához jut el, minthogy ekkor derül ki az, jelent-e valamilyes valóságos (effektív) vagyoni előnyt a jogviszony léte a biztosított (a szerződő fél) szempontjából.

A biztosítási esettel kapcsolatos jogérvényesítés sikerességének ugyanis különböző *előfeltételei* vannak, amelyeknek bizonyítása a b. t.-nek általános és így a biztosítási perben is érvényesülő elveinél fogva a biztosító ellen igényt érvényesítő felet terheli, a fentebb már jelzett abban az értelemben, hogy ő vallja kárát annak, ha nem sikerül a biztosító felelősségének előfeltételeit tevő különböző ténykörülményeket teljesen megnyugtató módon bizonyítani.

2. A biztosítási esettel kapcsolatos bizonyítási nehézség leggyakrabban általában ama körülmények tekintetében lép előtérbe, amelyekkel összefüggő nehézségek — mint láttuk — a szerződésen kívüli kártérítés tanában is életrekeltői voltak a v. b.-nak, nevezetesen egyfelől az *okozati összefüggést* illetően a kár és a biztosítási eset között, másfelől a *kár nagysága* tekintetében.

Ami az *utóbbi* illeti, bár ez a biztosítási eset bekövetkezte mellett önálló előfeltétele a biztosító felelősségének

— hiszen a biztosítási eset fogalmilag éppen úgy különbözik a kártól, mint ahogyan a magánjogi tiltott cselekmény körében a kártérítésre kötelező magatartás másvalami, mint az azzal okozott kár — mégis annak bizonyítása különösebb nehézséget nem okoz. Nemcsak azért, mert a szerződés rendszerint tüzetesen rendelkezik a kármegállapítás módzataira nézve, hanem azért sem, mert a kár mértékének megállapításában — mint tudjuk — már maguk a perjogi kódexek is a szabad mérlegelés rendes körén túlmenő szabadsággal építették ki a bíró jogállását.⁶⁹

Az *okozati összefüggés* a biztosítási esettel kapcsolatban két vonatkozásban merül fel: egyrészt annak a kérdésnek a megítélésében, vajjon a tényleg bekövetkezett kár valóban a szerződésben meghatározott *rizikó* körébe eső esemény, *mint biztosítási eset* következményeként állott-e elő; másrészt annak a megítélésében, vajjon nem kell-e a biztosítót kötelezettsége alól abból az okból *mentesíteni*, mert a biztosítási eset bekövetkezésében kártérítésre nem kötelező események is közrehatottak, nevezetesen az a körülmény, hogy a biztosított *vétkes (szándékos) módon idézte elő* a biztosítási esetet, megszakítván ezáltal a természetes oksági folyamatot.

A b. t. általános elvei értelmében az *okozati összefüggés* bizonyíthatósága körül felmerülő nehézségek általában a biztosítási igényt érvényesítő fél oldalán jelentkeznek, miután utóbbi az, akinek a biztosítási eset *bekövetkezése tényén* és a *kár kimutatásán felül* azt is be kell bizonyítania, hogy a kárnak éppen a biztosítási eset volt az okozója.⁷⁰ Viszont a biztosítottat terhelő *vétkesség* bizonyításával kapcsolatos nehézségek a bizonyítóra nehezednek, mert neki kell kimutatnia azokat a tényeket, amelyek

⁶⁹ A Pp. rendszerében is erre a kérdésre a törvény 271. §-a vonatkozik. Míg magának a biztosítási eset tényállásának kiderítésére a Pp. *szóhangzata* és annak indokolása szerint nem a 271. hanem a szabad mérlegelést általában kimondó 270. §. az irányadó.

⁷⁰ Ebből látszik az is, hogy a biztosítási eset *önmagában* nem feltétlenül felelősséget megalapító tényállás a biztosító részén; csak annyi áll, hogy biztosítási eset *hiányában* nem lehet szó a biztosító felelősségéről.

megállapítják a biztosított vétkességét, ha (és amennyiben) a biztosítási eset vétkes (szándékos) előidézése címén szabadulni akar a kártérítési kötelezettség alól.

Egyébként annyiban, amennyiben az okozati összefüggés meglétének vagy hiányának bizonyításáról van szó, a nehézségek a biztosítási jogviszonnyal kapcsolatosan ugyanabban a körben hatályosulnak, mint a v. b. egyéb eseteiben.

3. A biztosítási esettel kapcsolatban azonban *másirányú bizonyítási nehézségek* is felmerülnek; mégpedig *magának a biztosítási esetnek, mint ilyennek a bekövetkezte* és így megléte tekintetében.

A biztosítási esetnek a biztosító felelőssége szempontjából ugyanis nemcsak annyiban van jelentősége, hogy az, ha *nem is egyedüli*, de mindenesetre *szükségképeni* előfeltétele a felelősségnek (ezt már fentebb is említettük), hanem annyiban is, hogy *az az illető biztosítási nemre jellemző, specifikus előfeltétel*, amely a biztosítás konkrét nemét elkülöníti a biztosításnak minden más nemétől (pl. a tűzbiztosítást a betörési biztosítástól), szemben a biztosító felelősségének *egyéb* előfeltételeivel — mint különösen a különböző, ú. n. biztosítási kötelességek, pl. a közlési kötelesség — mint amelyek nemcsak egyetlen egy biztosítási nemnek a sajátjai, hanem minden, vagy legalább is a legtöbb biztosítási nemnek egyaránt visszatérő jelenségei.⁷¹

Ennek viszont az a következménye, hogy valamely tényleges történeti folyamatot mindig csak egy konkrét biztosítási szerződéssel kapcsolatban lehet biztosítási esetnek

⁷¹ Ebben találja magyarázatát nemcsak az, hogy a biztosítási szerződési kódexek nem határozzák meg a biztosítási eset fogalmát — az 1908. évi német törvénynek csupán az *indokolása* mondja, hogy biztosítási eset „az az esemény, amelynek bekövetkezte a biztosító szolgáltatási kötelezettségét megalapozza” —; továbbá nemcsak az, hogy a biztosítási jogviszonnyal kapcsolatban kialakult bírói gyakorlat zöme arra a kérdésre vonatkozik, hogy mit kell az egyes biztosítási jogviszony körében biztosítási esetnek venni; hanem az is, hogy csupán a konkrét szerződés kapcsán és csakis az általános biztosítási feltételek alapján lehet eldönteni azt a kérdést, hogy mit kell az illető biztosítási jogviszonyban biztosítási esetnek minősíteni.

minősíteni. Önmagában valamely esemény sohasem lehet biztosítási eset, hanem csak annakfolytán, hogy *megfelel a biztosítási szerződésnek*, amely éppen bizonyos jogi következményeket fűz az esemény megtörténtéhez. A szerződésnek pedig csak abban az esetben fog megfelelni, ha *éppen annak a rizikónak* (veszélynek) *megvalósulásaként* jelentkezik, amely ellen a biztosítási szerződés oltalmat kíván a biztosított fél számára nyújtani.

Ehhez képest a biztosítási eset a legszorosabb kapcsolatban van a biztosítási veszéllyel. A *kettő lényegileg ugyanaz*, csak más-más szemszögből megítélve. A biztosítási veszély ugyanis csupán *elképzelhető* lehetősége a biztosítási esetnek, vagyis csupán *gondolati jelenség*; ezzel szemben a biztosítási eset a külvilágban bekövetkezett *tényleges változás*. Így felfogva a kettőnek egymáshoz való viszonyát, azt mondhatjuk, hogy *a biztosítási eset csak kifejlődése (konkretizálódása) a biztosítási veszélynek*. S mint ilyen akkor és csupán akkor van adva, ha az illető konkrét szerződésben szem előtt tartott veszély vált valósággá.

Ennek a felismerésnek a biztosítót terhelő felelősséggel kapcsolatos bizonyítása szempontjából alapvető jelentősége van. Nyilvánvalóvá teszi ugyanis azt, hogy a biztosító felelősségének érvényesítése végett nemcsak valamely esemény *tényleges* bekövetkezését kell megállapítani, hanem azt is tisztázni kell, vajjon *a tényleg bekövetkezett esemény belesik-e a konkrét biztosítási szerződésben szem előtt tartott veszély fogalmi körébe*. Míg az előbbi vonatkozásban valamely *konkrét történés* megállapításáról van szó, addig az utóbbi vonatkozásban annak valamely *fogalom* (pl. tűz, betörés, baleset), *alá való subsumálásáról*, ami viszont *összehasonlító gondolati tevékenységet* tesz szükségessé.

Vannak helyzetek, amidőn sem az egyik, sem a másik vonatkozásban nem merül fel a bizonyítás szempontjából nehézség. Annak tisztázása, hogy pl. a tüzeset valóban *bekövetkezett-e*, a biztosított állat elpusztult-e, a hajót vagy a rakományt valóban érte-e útközben baleset, többnyire éppen oly kevésbé ütközik nehézségbe, mint ahogyan nem nehéz azt tisztázni, hogy valamely természeti eseményt pl. a jégbiztosítás körében lehet-e jégverésnek *minősíteni*.

Viszont az *első vonatkozásban* — az esemény bekövetkeztének ténye — vita támadhat a kárbiztosítás körében abban az esetben, ha a biztosító *kétségbevonja* a fél által állított esemény megtörténtét. Tehát pl. azt állítja, hogy a biztosított jószág nem lett tűz áldozata, hanem azt a biztosított elrejtette, a balesetet csak színlelik, a felelősség ellen biztosított személy ellen az állítólag károsult harmadik személy csak színlegesen érvényesített valamely kárigényt és így tovább.⁷²

A *második vonatkozásban* — a kétségtelenül megtörtént eseménynek a szerződésben meghatározott veszély körébe tartozása s ezzel biztosítási esetté *minősülése* — különösen a *betegség-* és a *balesetbiztosítás* körében merülhetnek fel kétségek.

Az *előbbi* szempontjából egyrészt abban a tekintetben: lehet-e magukat az okokat, amelyek a betegséget előidézték, betegségnek minősíteni; másrészt szükség van-e a betegség megállapításához arra, hogy arról a biztosítottnak is tudomása lett legyen, vagy pedig elégséges a betegség létezésének objektív ténye.

II. 4. Ami pedig a *balesetbiztosítást* illeti, bármennyire részletesen is állapítják meg rendszerint az általános biztosítási feltételek azt, hogy mit kell a szerződés szempontjából balesetnek tekinteni, csak természetes, hogy a konkrét esetben gyakran merül fel véleményeltérés arra vonatkozólag, hogy *balesetről van-e szó vagy nem*.

Különösen a biztosítási feltételek szerint a baleset fogalmához kivétel nélkül megkívánt *külső* (mechanikai erő okozta) *véletlenség* kritériuma az, amely sok vitára adhat és tényleg adott is okot. Hogy valamely külső lefolyásában egyébként teljesen tisztázott eseményben — aminő pl. a vízbefúlás által okozott halál — megvannak-e az imént jelzett

⁷² Élethbiztosítás körében ily kétség alig merülhet fel. Hogy a halálesetre szóló biztosítás körében a halál bekövetkezett-e, hogy elérési biztosítás esetében a biztosított megérte-e a szerződésben megjelölt életkort, eziránt alig merülhet fel vita. Ha mégis a biztosított sorsa (életbenléte) tekintetében bizonytalanság állana fenn, a bírói mérlegelést *kizáró* törvényes vélelmek (Mtj. 40. és 42. §.) segítenek.

alkotóelemek, nehezen eldönthető kérdés, amely sokszor kétséget támaszthat konkrét esetben a baleset bekövetkezte vagy be nem következte tekintetében.⁷³

Az *uralkodó felfogás* az ily esetekben felmerülő azt a kérdést, amely egyike a biztosítási szerződési jog legérdekesebb problémáinak s amely azt foglalja magában, vajjon *a konkrét esetben balesettel vagy pedig a biztosított személy által foganatósított erőszakos cselekménnyel* (öngyilkosság, öncsonkítás) *állunk-e szemben, a b. t.-nek* a bírói mérlegeléstől független szabályai szerint oldja meg. S ennek alapulvételével jut el azokban a nem is ritka esetekben, amidőn nem lehet kétségtelenül tisztázni, hogy a biztosított szándékosan oltotta-e ki életét, vagy pedig véletlenül halt-e meg, egyfelől az *életbiztosítás*, másfelől a *balesetbiztosítás* között állítólag fogalmi szükségszerűséggel folyó ahhoz a különbséghez, hogy míg az *előbbinek* a körében a biztosítónak kell az öngyilkosság fennforgását *kétséget kizáró* módon bizonyítani a végett, hogy *mentesüljön* a fizetés kötelezettsége alól, addig a *balesetbiztosításnál* az igényt érvényesítő félnek kell a *véletlenség kritériumát teljes határozottsággal* bizonyítani a végett, hogy a biztosító kártérítésre legyen kötelezhető.

Szükségszerű folyománya ez állítólag annak, hogy a balesetbiztosítás körében — ellentétben az életbiztosítással — nem maga a halál ténye a biztosítási eset és tehát *jogalapító tény*, hanem a halálnak éppen baleset, vagyis az illető személy akaratától független, ebben az értelemben véletlen, (külső) esemény folytán való bekövetkezte. Ennek viszont a tényállás tisztázhatatlanságának jogi következményei szempontjából folyománya az uralkodó felfogás szerint, hogy az *életbiztosítás körében a ténybeli bizonyta-*

---

⁷³ Allandónak tekinthető bírói gyakorlatunk szerint a vízbe-fúlást éppen azért nem lehet közönséges értelemben balesetnek minősíteni, mert az ezt maguk után vonó körülmények ismerete nélkül nem lehet megállapítani azt, hogy csakugyan véletlen idézte elő a fulladást, nem pedig valamely, a szervezetben lévő belső ok, mint pl. gutaütés vagy görcsroham. L. a vonatkozó gyakorlat feltüntetését Gróh i. m. 340. és köv. l.; továbbá Csongrádi-Schopf: Biztosítási gyakorlat, 234. és köv. l.

lanság a biztosító hátrányára üt ki, holott a balesetbiztosítás körében fordítva, az igényt érvényesítő fél hátrányára.⁷⁴

III. 5. Már pedig a biztosítás természetéből szükségképpen folyó jelenség az, hogy itt a tényállás tisztázása sokszor leküzdhetetlen nehézségbe ütközik és ennek folytán a ténybeli „non liquet” állapota gyakran következik be.

És ez nemcsak a legutóbb érintett vonatkozás, nevezetesen a tényleg bekövetkezett eseménynek a szerződésben meghatározott *veszély körébe tartozása* szempontjából van így, hanem a biztosító felelősségének már említett egyéb előfeltételei, nevezetesen a biztosítási eset *megtörténte* és ennek a kárral való *okozati összefüggése* tekintetében is.

A biztosítási esettel kapcsolatban ugyanis sokban hasonló a helyzet a bizonyítás szempontjából a *hajóösszeütközés* fentebb már érintett esetéhez, amellyel kapcsolatban pedig nemcsak a német, de különösen az angol bírói gyakorlat is elsősorban és legnagyobb tüzetességgel fejtették ki a *prima facie*-bizonyítás megengedettségét. Hasonló körülmények, amelyek a hajók összeütközése esetében a kárt szenvedett félnek sok esetben nehezé, sőt gyakran

⁷⁴ L. a német birodalom álláspontjára különösen *Hagen: Versicherungsrecht* II. köt. 587. l.: „... bei der Lebensversicherung schlägt das non liquet zuungunsten des Versicherers, bei der Unfallversicherung zuungunsten des Versicherungsnehmers aus“. — Ezen az elvi állásponton áll a német és a svájci *bírói gyakorlat* is. L. *Manes: Versicherungslexikon* 1643. l. — Ugyancsak hazai bírói gyakorlatunk. (L. Gróh i. m. 342. l. közölt hat.) Ennek felel meg hazai bírói gyakorlatunknak az az állandóan követett felfogása, amely pl. vízbefúlás folytán bekövetkezett halál esetében másként bírálja el bizonyításjogi szempontból az öngyilkosság kérdését az élet- és balesetbiztosítás körében. Az *előbbinél* az öngyilkosságot, mint *jogszünetítő* tény a biztosító köteles bizonyítani s azt — mint több kúriai határozat magát kifejezi — nem lehet „vélelmezni” sem, pl. a biztosított zilált anyagi helyzete okából (így az 1399/1895; 1172/1892. és 20/1892. sz. határozatok; idézve Gróh i. m. 325. l.), és ehhez képest az a tekintetben fennálló bizonytalanság, hogy mi okozta a vízbefulladás, a biztosító hátrányára üt ki. A *balesetbiztosítás* körében ellenben a halálnak baleset folytán történt bekövetkezését az igényt érvényesítőnek kell bizonyítania, minélfogva az e tekintetben fennálló bizonytalanság az ő kockázatára megy (l. a Kúria 845/1901. és 1257/1933. sz. hat., idézve Gróh i. m. 342. l.).

lehetetlenné teszik a másik fél vétkeességét kimutatni, — nevezetesen az éjjel sötétsége, köd, vihar, amihez az is járul, hogy megbízható tanúk nem állanak rendelkezésre, — hatnak közre a biztosítás körében is abban az irányban, hogy a biztosítási eset bekövetkeztével ott is gyakran veszendőbe mennek az annak keletkezését bizonyító eszközök, ami viszont azt vonja maga után, hogy a kár keletkezésének valódi oka felől lehetetlen megnyugtató tájékozódást szerezni.⁷⁵

Az ilymódon adódó *bizonyítási szükséghelyzet* a biztosító ellen kárigényt érvényesíteni kívánó fél szempontjából azzal a következménnyel járhat, hogy ő a bizonyítási eszközök tökéletlensége és az emberi felismerés gyarlósága okából nem tud érvényt szerezni teljesen jogszerű igényének. A *biztosító* szempontjából pedig azt vonhatja maga után, hogy a biztosított, vagy a vele jogilag azonos elbírálás alá eső személyek (l. az 1917. évi osztrák szerződési törvény 71. §-át és a német szerződési törvény legújabbban újraszövegezett 79. §-át) vétkeessége bizonyíthatásának sokszor lehetetlensége okából oly esetben is kártérítést kénytelen nyújtani, amidőn erre sem a jogszabály intenciója, sem erkölcsi tekintetből kifolyólag nem lenne szorítható.

Ha tehát van élet- és jogviszony, amelynek keretében igaz az, hogy a b. t. szabályaihoz, mint amelyek a ténybeli „non liquet“ következményeinek és ezzel a perlekedés kockázata ki által való viselésének kérdését határozzák meg, csak végső menedék gyanánt szabad folyamodni és ha igaz az is, hogy az e szabályokban bennerejlő merevséget és ridegséget a bírói mérlegelés lehető tágításával kell enyhíteni, — úgy a biztosítási viszony ilyen. Ha valahol, úgy a biztosítási jogviszony körében nem lehet és nem is szabad matematikai bizonyosságot megkívánni sem az egyik, sem a másik fél részén; hanem a nélkül, hogy az egészen általánosságban tartott következtetések és a tisztán „érzés“ alapján való ítélkezés megengedhető lenne, különös jelentőséget kell tulajdonítani a praktikus élet tapasztalatainak és az erre támaszkodó valószínűségnek.

⁷⁵ L. erre *Hagen* i. m. II. 586. l.

De az imént jelzett *praktikus* vonatkozáson túl *elméleti* szempontból is nyilvánvaló a *valószínűség jelentősége a bizonyítás szempontjából a biztosítási jogban*, ha a fentebb (3. pont) már jelzett arra a körülményre gondolunk, hogy a biztosítási eset, mint a biztosítási jogviszony életében legnagyobb jelentőséggel bíró esemény, voltaképpen semmi egyéb, mint konkrétta válása a biztosítási *veszélynek*, miértis annak meglétét vagy hiányát csak a biztosítási veszély fogalmából kiindulva lehet megválaszolni.

A biztosítási veszély pedig — szoros értelemben véve — nem a valóságban tényleg meglévő valamely szituáció, hanem emberi *ítélet-alkotás*; mégpedig arról, hogy valamely eseménynek, jelesül épen a biztosítási esetnek a bekövetkezése lehetséges-e. Ahol az esemény bekövetkezése *lehetetlen* vagy *ellenkezőleg: szükségképeni*, ott veszélyről nem lehet beszélni. Viszont a lehetőség tekintetében alkotott ítélet annál inkább határozott vagy kevésbbé határozott, mentől *valószínűbb* vagy kevésbbé valószínűbb az esemény beállta.

Mindebből kétségtelen, hogy mindannyiszor, amidőn a biztosító ellen folyamatba tett perben a biztosítási esettel összefüggő bizonyításról van szó, a valószínűségnek és tehát a v. b.-nak is kell hogy jelentősége legyen.

IV. 6. A *valószínűségnek* a biztosítási eset fogalmában bennerejlő imént jelzett elméleti szempontja, de különösen a biztosítási szükséghelyzetnek fentebb érintett *gyakorlati* tekintete magyarázzák meg azt, hogy a *német bírói gyakorlat a biztosítási jogviszonyt különösen alkalmas területnek tartja a valószínűsítéssel dolgozó bizonyítási módszer alkalmazására*. Hiszen annak körében többnyire szintén oly *tipikus történésfolyamatokról* van szó a biztosítási esettel összefüggésben, amelyek a dolgok rendszerinti alakulását tekintve, az általános élettapasztalat figyelembevételével következtetést engednek arra, hogy a bizonyítás tárgyát tevő bizonyos tények (mint: a biztosítási eset bekövetkezése, a kauzális nexus, utóbbinak a biztosított vétkes magatartásával való megszakítása, a tényleg bekövetkezett eseményeknek a biztosítási veszély körébe tartozása) a valószínűságnak csakugyan megfelelnek.

Eme felismerés folyamányakép tekint el a német bírói gyakorlat hosszú idő óta a b. t. szabályainak alkalmazásától a ténybeli „non liquet” feloldása céljából és elégszik meg a valószínűsítés kisebb-magasabb fokával. Szembeötlő ez különösen az *okozati összefüggés kérdésében*, amellyel kapcsolatban a német bírói gyakorlat — szemben hazai gyakorlatunkkal (l. fentebb 55. j.) — a biztosításra kötelezett fél javára a bírói meggyőződés kialakítása végett s ezzel a bizonyítás sikeressége érdekében elégségesnek veszi azt, hogy az élet általános tapasztalata szerint fennállott-e vagy nem annak a valószínűsége, hogy az illető esemény a káros hatást kiváltsa.⁷⁶ Nem kívánja meg tehát a gyakorlat a biztosítási eset és a kár közötti összefüggésnek minden részletében (láncszemenként, ebben az értelemben abszolút bizonyosságú) kimutatását, hanem elégnek veszi már annak az igazolását, hogy in concreto hiányoznak olyan támpontok, amelyek egyéb tényezők közrehatását alátámasztanák. A biztosításra hárítja ilyen esetben azt, hogy amennyiben a felelősség alól szabadulni kíván, a maga részéről mutassa ki az okozati összefüggés hiányát. E szerint pl. annak a bizonyításához, hogy bizonyos vagyontárgyak tűz folytán elpusztultak, elegendő annak kimutatása, hogy abban az épületben (helyiségben), amelyben az illető tárgyak el voltak helyezve, tűz ütött ki és hogy az illető tárgyakat a megmentett tárgyak között nem lehetett fellelni. Ez a tény ugyanis igen nagy mértékben *valószínűsíti* azt, hogy az illető tárgyak a tűz folytán, vagy legalábbis annak alkalmával pusztultak el.⁷⁷

⁷⁶ L. különösen az „Entscheidungen” 95. köt. 249. l. és 98. köt. 60. l. közölt határozatokat.

⁷⁷ L. erre *Ehrenberg*: Versicherungsrecht 426. l. — A kérdésnek illetően beállítottságára, nevezetesen annak a *bizonyítási teher köréből a bírói szabad mérlegelés körébe való áttelérésére* különösen jellemző a Reichsgerichtnek még 1914-ben hozott egy határozata (Entscheidungen 84. köt. 382. l.), amely a gyakorlat elvi alapjaira mutat rá: „Es liegt in dem Wesen menschlicher Erkenntniskraft begründet, dass wo immer die Frage nach den ursächlichen Zusammenhang auftritt, diese Schwierigkeit sich geltend macht, dass man auf hypothetische Erwägungen angewiesen ist. Es soll um deswillen nichts an der Verteilung der Beweislast

7. Ami feltűnő a német gyakorlatnak ebben az állásfoglalásában, az az, hogy egészen a legújabb időkig a biztosítás természetéből levont eme alapszempont következő ményeit *csak a biztosított (a fél) javára* vonta le.

Míg tekintettel a biztosító ellen indított perben az igényt érvényesítő félre háruló bizonyítási nehézségekre, azt régóta kétségtelennek tartja, hogy a fél eleget tesz az őt terhelő bizonyítási köteletségének már a valószínűség magasabb fokának produkálásával is, addig ugyanennek a szempontnak a jogosultságát a *biztosító javára* — nevezetesen akkor, amidőn a biztosított vétkességének a természetes oksági kapcsolatot megszakító jelentősége volt a bizonyítás tárgya — a *gyakorlat nem volt hajlandó elismerni*.

Még 1929-ben hozott egy határozatában⁷⁸ is kijelentette a Reichsgericht, hogy a prima facie-bizonyítás alapelveit nem lehet abban az esetben alkalmazni, amidőn arról van szó, hogy a biztosító a biztosítási szerződésből érvényesítő igényt a biztosítási eset vétkes (szándékos) előidézése címén meg akarja döntení. Csupán 1930-ban adta fel a Reichsgericht ezt az álláspontját⁷⁹ és tért vissza a tengeri jogban már korábban is követett⁸⁰ arra az álláspontra, mely szerint, ha a biztosított vétkes magatartására vonatkozó következtetés megfelel az általános élettapasztalatnak, úgy nem lehet a biztosítótól annak a bizonyítását kívánni, hogy a konkrét esetben nem áll fenn a körülménynek oly szokatlan alakulása, amely *az általános élettapasztalat ellenére* is kizártnak tünteti fel a biztosított vétkességét. Ehhez képest önmagában az a tény, hogy *képzeletileg* fennáll annak a *lehetősége*, hogy az általános élettapasztalatra támaszkodó következtetés adott esetben kivételesen helytelen, nem elégséges alap arra, hogy a biztosítót terheljük

---

geändert werden. Aber die Beweiswürdigung der freien Beurteilung des Richters anvertraut, soll den Unterschied nicht verkennen, ob es gilt, wahrnehmbare Geschehnisse der Vergangenheit festzustellen, oder die Möglichkeiten im Bereiche dessen zu beurteilen, was eben nicht geschehen ist.“

⁷⁸ L. Entscheidungen 127. köt. 26. l.

⁷⁹ L. Entscheidungen 130. köt. 263. l. közölt hat.

⁸⁰ L. Entscheidungen 84. köt. 383. l.

meg az ellenbizonyítással. Más szavakkal: a bizonyítást a *biztosított vétkességét* illetően a biztosító oldalán is mindannyiszor sikerültnek kell venni, ha az általános élet-tapasztalat szerint valószínűnek tűnik fel az, hogy a biztosított magatartása idézte elő a biztosítási eset bekövetkeztét. Ily esetben tehát a biztosítottra hárul az, hogy olyan körülményekre mutasson rá és ezeket bizonyítsa is, amelyek valószínűbbé teszik, hogy mégsem az ő magatartása, hanem valamely más ok idézte fel az esemény beállását.⁸¹

Bár a Reichsgericht ezt az irányváltást tüzetesebben nem indokolja, annak helytállóságához alig férhet kétség. *A felek perbeli állása egyenlőségének szempontján túl* — amelyre még alább visszatérünk — döntő, hogy a biztosítóra is áll az, hogy az ő jogállása szempontjából lényeges körülmények (elsősorban a biztosított vétkességének) tisztázása sok esetben lehetetlen. Éppen ezért a biztosító javára is lehetővé kell tenni, hogy a bíró a gyakorlati élet tapasztalataiból vonhasson következtetést a fél vétkes magatartására.

Így ha a fél szándékosan nehezíti vagy éppen meg hiúsítja a tényállás tisztázását pl. azzal, hogy a perben megtagad oly felvilágosítást, amelyet pedig minden nehézség nélkül megadhatna vagy ha mereven arra a tisztán formális álláspontra helyezkedik, hogy a biztosító az, akinek vele szemben kell a biztosítási eset szándékos előidézésének tényét bizonyítani, ez éppen úgy elég alap lehet a bíró szemében arra, hogy a vétkesség fennállására következtetést vonjon, mint ahogyan általában mérlegelés tárgyává teheti a bíróság a bizonyítás sikeres vagy sikertelen voltának megítélésében azt a körülményt, hogy a bizonyítást egészen vagy részben a bizonyító fél ellenfelének magatartása hiúsította meg.⁸²

⁸¹ L. a gyakorlat feltüntetésére *Raiser*: Komm. der Feuer-versicherungsbedingungen (1930) 368. l. és *Warneyer*: Rechtsgrundsätze des Reichsgerichts (1936) 432. l.

⁸² Így a Kúria 1380/1935. sz. határozata, Polg. Jogesetlexikon 655. l. Így felfogva a v. b.-nak a biztosító javára kiterjesztése a *prevenció gondolatának* szolgálatában áll. Vannak, akik ebben látják a prima facie-bizonyítás igazoltságát; így *Heinsheimer*: Rheinische Zft. (1924) 6. és köv. l.; *Piechotta*: i. m. 112. l.

Ha ehhez hozzá vesszük a biztosítás alapjául szolgáló közösségi gondolat erejét, amelynek az a célja, hogy a biztosítottak veszélyközösségét — amely végeredményben mindig viselője a kárnak — nem szabad kétes alapú igények kielégítésével megterhelni, — erről a hatodik fejezetben külön szólunk — úgy elvileg a Reichsgericht újabb gyakorlatát nem lehet helyteleníteni.

8. Mégis van egy szempont, amely — nézetem szerint — a v. b.-nak *elsősorban a fél javára való hatályosulását* különösképen indokolja. Erre a magunk részéről azért helyezünk súlyt, mert ez a szempont különösképen megmagyarázója annak, miért alkalmas érvényesülő tere a biztosítási viszony különösképen a v. b. módszerének.

Említettük fentebb, hogy a bizonyítás e módjának *tipikus történeti folyamatokkal* kapcsolatban van jelentősége, vagyis olyanokkal, amelyek szabályszerűen visszatérnek és ismétlődnek s amelyeket az jellemez, hogy bennük oly tényállásról van szó, amely az élettapasztalat szerint állandóan bizonyos meghatározott ok folyománya.⁸³

Ebből következik, hogy a tipikus jellemvonásokat feltüntető történeti folyamatokra szabott v. b.-t nem lehet egyéni módon kialakuló esetekre alkalmazni. Bár e tekintetben a határt nem lehet mindig élesen megvonni és a tényállás megállapítására hivatott bíróra hárul az, hogy ebben a kérdésben kellő óvatossággal járjon el, az kétségtelen, hogy oly esetben, amidőn az érdekelt felek között már áll fenn valamelyes szerződési viszony, mint éppen a biztosítási viszony, a *valószínűsítésre támaszkodó bizonyításnak inkább helye lehet a szerződési viszony normális, rendeltetésszerű lebonyolításaként jelentkező tényállás-folyamat megvalósításával kapcsolatban*, mint olyan esetben, amidőn anormális, vagyis a viszony rendeltetésszerű alakulásától elütő tényállással állunk szemben. Ha igaz az — már pedig kétségtelenül igaz — hogy az élettapasztalat a bizonyítás szóbanlevő módozatának szállásadója, úgy az is nyilvánvaló, hogy *szerződéses viszony keretében* ily élettapaszt-

⁸³ L. ennek hangsúlyozását különösen Pfäfflinnél i. m. 293. l. és a Reichsgericht 1930. febr. 26-án kelt határozatában, Entscheidung 130. köt. 357. l.

talat inkább alakulhat ki oly tényállás tekintetében, amely *normális* jelenségnek mondható az illető viszony keretében, mint az olyan tekintetében, amely *idegenszerű* a jogviszony céljától.

Ebből a szempontból vizsgálva a biztosítási jogviszonyt, kézenfekvő, hogy annak keretében a *biztosítási eset bekövetkezése az, ami a biztosítási jogviszony életében az intézmény rendeltetésének megfelelő (normális) jelenség*: hiszen biztosítási viszonyt éppen a végett alapítanak a felek, hogy az ily természeti események okozta kár tekintetében fedezetet találjanak. Ezzel szemben a *biztosítási eset vétkes előidézése* idegenszerű, mert a jogviszony rendeltetésszerű lebonyolításának a jogszabály által is szem előtt tartott körén kívül eső jelenség.

Ez a megfigyelés nem lehet súlytalan egy oly bizonyítási módszer alkalmazhatósága szempontjából, amely az élettapasztalati tényeken nyugvó valószínűségekre támaszkodik; ellenkezőleg, abból az folyik, hogy akkor és alapon dolatilag *csakis* abban az esetben kerülhet sor a bizonyítás e módjára, amidőn a *szerződés céljának megfelelő, azt betöltő tényállás* tekintetében felmerült kétségek eloszlatásáról van szó. Vagyis amidőn az vitás, bekövetkezett-e egyáltalában a szerződésben szem előtt tartott esemény; vajjon beleesik-e az a szerződésben körülírt *veszély* körébe, vagyis valóban biztosítási eset-e az a konkrét biztosítási viszony szempontjából; vagy végül, hogy fennál-e a *kauzális nexus* az esemény és a kár között. Ilyen esetekben a ténybeli „non liquet”-okozta bizonyítási nehézségek elhárítása végett nemcsak tekintettel lehet, de tekintettel kell lenni a *szerződés céljára*. A célra tekintő ez a szempont pedig kizárja, hogy a jogilag normálisnak mondható tényállás bizonyíthatóságának veszélye kizárólag a felek egyikét, a szóbanlévő esetben a szerződésből igényt érvényesítő felet terhelje. Ellenkezőleg, a szerződési cél azt hozza magával, hogy a felek egyenlően viseljék a rizikóját annak, hogy a szerződés normális lebonyolításaként jelentkező tényállás bizonyíthatása leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik.⁸⁴

⁸⁴ L. erre Ehrenzweig i. m. 158.—519. l.

Éppen ezért pl. a biztosítási eset *bekövetkeztének* megállapításához elegendőnek kell lennie már annak, hogy a külsőleg érzékelhető tényállás olyan, amelyet az állandó tapasztalat szerint a szerződésben biztosítási esetként megjelölt esemény szokott előidézni. Az ilyen tényállás önmagában elégséges tehát ahhoz, hogy a félnek a biztosítási eset bekövetkeztére vonatkozó állítását a bíró a modern perjogokban őt megillető mérlegelés eredményeként (Pp. 270. §; német ZPO. 286. §.) „első látszatra“ valónak fogadja el.⁸⁵

Ezzel szemben a biztosítási eset vétkes (szándékos) felidézése normális (kivételes) jelenség a biztosítási jogviszony életfolyamatában. Éppen ezért alapgondolatilag itt nem is lehet szó arról, hogy az ezirányban fennálló kétség eloszlatásának veszélye egyenlően nehezedjék a felek mind-egyikére. Ellenkezőleg: ez a veszély a *szerződés céljából kifolyólag* csak azt a felet terhelheti, aki normális lefolyástól *távolálló*, és így a jogviszony természetétől idegenszerű tényre hivatkozik, vagyis a biztosítót.

Akkor tehát, amidőn a Reichsgericht gyakorlata újabban a v. b.-t kiterjeszti a *biztosító javára* is, a biztosítási esetnek a fél által vétkes módon történt előidézése bizonyításával kapcsolatban, ezzel voltaképpen az *eredetileg csupán tipikus történésfolyamatokra* korlátozott intézmény érvényesülési terét annak eredeti érvényesülő körén túl terjeszti. Nem alap nélkül figyelmeztet már *Heinsheimer* (i. m. 10. l.) arra, hogy mindig vizsgálni kell „wie weit der Grundsatz des prima facie-Beweises reicht und wo her herkommt“; különösen indokolt ez a figyelmeztetés, ha tekintetbe vesszük azt, hogy itt oly intézménnyel állunk szemben, amely kezdeti kialakulásában *egyetlen területre*

---

⁸⁵ Ugyanaz a gondolat, amelyre tekintettel a szerződéssel vállalt kötelezettség nem teljesítése esetében a szerződés pusztá ténye már önmagában feljogosít annak feltevésére, hogy a mulasztás vétkes annak ellenére is, hogy általában kártérítési kötelezettség megalapítása végett (tagadás esetében) a kárt igénylőnek kell bizonyítania, hogy a kártérítés alapjául szolgáló tények valóban megtörténtek; l. a Kúria 4502/1905. sz. hat., közölve *Szladits-Fürst* i. m. II. 140. l.

(tengeri jog) szorítkozott s csak utóbb nyert a bírói gyakorlatban szélesebbkörű kiterjesztést.⁸⁶

9. Hogy mindennek ellenére nem tartom kifogásolhatónak a szóbanlevő bizonyítási módszerben rejlő előnynek a biztosító javára is hatályosulni engedését — mint láttuk, *ez a Reichsgericht mai álláspontja* — ennek indokát a *polgári peres eljárás céljában és a feleknek eme eljárás által feltételezett és fentebb már említett egyenlőségében* látom.

A polgári bíróságnak azt a kérdést, amelynek eldöntése a peres eljárás célja, nevezetesen, hogy a felek melyikének tényállítása felel meg a valóságnak,⁸⁷ mindig annak a szem előtt tartásával kell eldöntenie egyrészt, hogy a szembenálló érdekek egyenlők, másrészt, hogy öneki a szembenálló érdekek küzdelmében *mindenképen döntenie kell*, s a döntést, miképen a jogszabály hiánya, úgy a tényállás tisztázhatóságának okából sem háríthatja el magától. Ennek az a folyománya, hogy ha a tényállás egészben vagy részben kétséges előtte s így abszolút igazságot nem tehet a felek között, meg kell elégednie a relatív igazsággal és annak a félnek a javára kell döntenie, akinek igazságát a bebizonyított tények az életpaszta szerint *valószínűvé* teszik.

Túlzottan ugyan, de kétségtelenül a szabad bírói mérlegelésből folyó ezt a következményt hangsúlyozza a Reichsgerichtnek 1912. évi december hó 17. napján kelt hatá-

⁸⁶ A szerződési viszony létezésének jelentőségét és erejét a bizonyítás szempontjából egyébként bírói gyakorlatunk is értékeli annak ellenére is, hogy a v. b. iránt általában nem sok fogékony-ságot tanúsít. Megnyilatkozik ez abban, hogy míg azokban az esetekben, amidőn kártérítési kötelezettség valamely tény folytán a nélkül keletkezik, hogy a felek előzőleg jogviszonyban állottak volna egymással, a kártérítést követelő féltől kívánja meg a vét-kesség (teljes meggyőződést keltő) bizonyítását, addig olyan ese-tekben, amidőn a felek szerződéses viszonyban állanak és a kárté-rítési kötelezettséget arra alapítja a hitelező, hogy az adós a szer-ződésben vállalt kötelezettségét nem teljesítette, már első látszatra is felteszi azt, hogy az adós mulasztása vét-kességen alapul, miértis a hitelezőtől nem kíván egyebet, mint a kötelezettség fennállásá-nak bizonyítását. L. erre *Szladits*: Vázlat II. köt. 71. l.

⁸⁷ A bennünket foglalkoztató kérdés szempontjából nincs je-lentősége annak a vitának, vajjon tényeket vagy tényekre vonat-kozó állításokat kell-e a polgári perben bizonyítani.

rozata, amidőn azt mondja, hogy a szabad mérlegelés elve egyenesen *megtiltja* a bírónak, hogy matematikai, vagyis *minden kétséget kizáró* bizonyosságot szerezzen: neki mindig meg kell elégednie a valószínűségnek a praktikus élet szempontjából is használható oly fokával, amely elnémitja a kétséget a nélkül ugyan, hogy teljesen kizárná; továbbá: „valamikép a praktikus életben a valószínűség magas foka, amely a megismerés rendelkezésére álló eszközeinek lehető lelkiismeretes és kimerítő alkalmazásával áll elő, valóságként jön számba“, éppen úgy „... az ítélőbírónak az említett módon kipuhított magasabbfokú valószínűségről való tudomását is a valóságról való meggyőződésnek kell számításba vennie“.

10. Éppen ez a vonatkozás az, amelyben a polgári peres eljárás alapvető eltérést mutat fel a *büntető eljárással* szemben, amelyben tudvalevően *nem két, egymással egyenlő érdek* áll szemközt, lévén annak egyetlen célja a jog által elismert annak az érdeknek a kielégítése, hogy a bűnös, ám *csak a valódi* bűnös vegye el büntetését.

Ennek folyománya az, hogy a büntető eljárásban a vád alapjául szolgáló tények valóságát kétséget kizáró határozottsággal kell kimutatni; és ha ez nem sikerül, felmentő ítéletet kell hozni.⁸⁸ Úgy is kifejezhetjük magunkat, hogy míg a polgári peres eljárás céljával nemcsak hogy nem áll ellentétben, de azzal egyenesen összhangban van az, hogy a ténybeli tisztázatlanság következményei ne feltétlenül a b. t. szabályai szerint nyerjenek megoldást, addig a bűnvádi eljárás természetével ez ellenkezik. Ezt fejezi ki más szavakkal *Plósz* is,⁸⁹ amidőn azt tanítja, hogy a büntető eljárásban minden kétség a vádat terheli.⁹⁰

⁸⁸ V. ö. a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896: XXXIII. t. c. 326. §-ának 2. pontját, amely szerint felmentő ítélet hozandó, „ha a vád alapjául vett bűncselekmény, vagy pedig az, hogy a vádlott követte el, nincs bizonyítva“.

⁸⁹ A bizonyítási teherről, 17. l.

⁹⁰ A büntetőper imént jelzett természetének következménye az is, hogy *rágalmazás és becsületsértés* esetében egymagában az a körülmény, hogy a vádlottnak nem sikerült az állítás valódiságát bizonyítani (Btk. 263. §. II. és az ezt hatályon kívül helyező 1914: XLI. t. c. 16. §.), korántsem vonhatná maga után a vádlott

V. 11. Jól megfigyelendő, hogy *nem a perbeli bizonyítás* kérdése, sőt egyáltalában nem is perjogi, hanem *materiális jogi* vonatkozású az a kérdés, hogy a fél *peren kívül* milyen módon köteles a biztosító előtt megalapozni az igényét és igazolni annak előfeltételeit. (Káreset bekövetkezte, kár nagysága, okozati összefüggés megléte.)

Nyilvánvaló ugyanis, hogy oly jogrendszerben is, amelyben — miként a miénkben — törvényileg kimondva nincs, a biztosító a biztosítási eset bekövetkezte után nemcsak azt kívánhatja, hogy a fél neki minden oly felvilágosítást megadjon, amely szükséges az őt terhelő szolgáltatási kötelezettség fennállásának és terjedelmének megállapításához, hanem azt is, hogy mind e körülményeket megfelelően igazolja is.⁹¹ Ám mindez *nem a perbeli bizonyítás* végett történik, hanem azért, hogy a biztosító is megismerje az igény érvényesítése szempontjából fontos és előtte egyelőre ismeretlen körülményeket. Ebben a vonatkozásban a felet a szerződés értelmében terhelő kötelezettség teljesítéséről van szó, akárcsak pl. a közlési kötelezettséggel kapcsolatban.

Ebből folyik az, hogy a kellő igazolás hiányának jogkövetkezménye itt *nem a bizonyítási jog* körében jelentkezik, hanem abban, hogy a biztosító addig, ameddig az végbe nem megy, *nem jut késedelembe* és így a kártérítési igény *esedékessé* válásáról sem lehet szó.⁹²

Továbbá éppen azért, mert az említett vonatkozásban nem az a kérdés, hogy az előterjesztett adatok és bizonyítékok alkalmasak-e a bíró meggyőződését előidézni, hanem az, hogy alkalmasak-e — józan mérlegelés szerint — a *biztosítóban* ily irányú meggyőződést felkelteni, — a *peres eljárásnak a bizonyítékok szabad mérlegelésére vonatkozó*

elítélését. A bizonyítási tétel ugyanis az *állítás valótlanága*. Eppen ezért marasztaló ítéletet csak abban az esetben lehetne hozni, ha a vádnak sikerült ezt kétséget kizáró módon bizonyítani, míg ha a bizonyítás sikerre nem vezet, vagyis a tényállás tisztázatlan marad, a vádlottat bünteselekmény hiánya miatt fel kellene menteni. Bírói gyakorlatunk — úgy látom — az ellenkezőre hajlik. (V. ö. *Angyal Pál*: A magyar büntetőjog kézikönyve, I. köt. 85. l.)

⁹¹ V. ö. a német szerződési törvény 34. §-át.

⁹² L. erre *Ehrenberg* i. m. 481. l.; *Kuncz* i. m. 234. l.

elvei erre a bizonyítékelőterjesztésre nem nyerhetnek általában alkalmazást.

Ez viszont természetszerűen nem jelenti azt, mintha a *pertől független* eme kötelesség teljesítése szempontjából a biztosító túlzott követelményeket támaszthatna a félle szemben. A német szerződési törvény 34. §-a kifejezetten kimondja, hogy írásos bizonyítékokat (Belege) csak annyiban lehet a féltől követelni, amennyiben azok megszerzését töleméltányosan el lehet várni. Ennek folyománya *egyrészt* az, hogy a biztosító csak a saját veszélyére kifogásolhat valamely bizonyítékot, mint olyat, amely alkalmatlan az ő meggyőződésének előidézésére: ha tehát a bíró a perben utóbb megállapítja a bizonyítékok megfelelő voltát, a biztosító mégis késedelembe jutott. De folyománya az előbb jelzett tételnek *másrészt* az is, ha az általános biztosítási feltételek kifejezetten oly rendelkezést is tartalmaznak, hogy a biztosító kártérítési kötelezettsége csak abban az esetben következik be, ha a kárt éppen az ott megszabott módon igazolták, ezt a kikötést a bíróság — nézetem szerint — nem veheti feltétlenül figyelembe, mert az — mint erre már *Ehrenberg* is rámutatott (i. m. 479. l.) — alkalmas arra, hogy a biztosítás célját sok esetben illuzóriussá tegye.

Ha tehát pl. az általános biztosítási feltételek azt kötik ki, hogy tűzkár esetében a biztosító a kárt csupán az üzleti könyvekkel való igazolás esetében köteles kifizetni és e könyveket a fél hibáján kívül nem lehet előteremteni pl. éppen azért, mert azok a tűz martalékai lettek, úgy a biztosítónak meg kell elégednie azzal, hogy a fél egyéb módon valószínűsíti a kár beálltát és nagyságát.⁹⁴

⁹³ V. ö. a 196/1923. M. E. sz. rendelet 5. §. 2. pontját.

⁹⁴ E szempontból nem teljesen aggálytalan bírói gyakorlathunknak az az állandóan követett felfogása, amely szerint a biztosító jogérvényesen kikötheti, hogy az esetleg felmerülő kárt csak a biztosító vétlenségét tanúsító (ú. n. ártatlansági) bizonyítvány becsatolása után téríti meg s hogy ilyen esetben e bizonyítvány bemutatása a biztosítási összeg igénylésének előfeltételét képezi és annak hiányában a kártérítési esetet el kell utasítani. Enyhébb a gyakorlat életbiztosítással kapcsolatban a kedvezményezett ama kötelezettsége tekintetében, amely a biztosított kezelőorvosa által a halálesetre és a halált okozó betegség lefolyására vonatkozó iga-

Ugyanez áll abban az esetben is, ha a szerződés oly bizonyítékok előteremtését kívánná meg, amelyek által a biztosító *teljes meggyőződést* *szerezhet* a fél által állított ténykörülményekről. Az ilyen kikötés alkalmazásában is csak arról lehet szó, vajjon alkalmasak-e az előterjesztett bizonyítékok objektív mérlegelés alapján meggyőződés felkeltésére. Az ellenkező magyarázat szintén a fél igényeinek megsemmisítésére vezetne, minthogy merőben a biztosító tetszésétől teszi függővé a teljesítést.⁹⁵

---

zolvány bemutatására vonatkozik. Az ilyen kikötés érvényes ugyan a gyakorlat szerint, azonban a biztosító a nevezett okirat bemutatására való hivatkozással nem tagadhatja meg a biztosítási összeg folyósítását, ha a kedvezményezett igazolja, hogy az elhunyt orvosa megtagadta a bizonyítvány kiállítását, miután „hatalmi körökön kívülálló feltételek teljesítésére a felek érvényesen nem kötelezhetők.” (L. a gyakorlatra *Gróh* i. m. 320. l.)

⁹⁵ Ugyanígy *Ehrenberg* i. m. 478. l. — Bírói gyakorlatunk az életbiztosítással kapcsolatban annak kikötését megengedi ugyan, hogy a biztosított elhalálozása és ennek oka úgy igazoltassék, hogy a biztosító a fizetési kötelezettségét megszüntető esetleges tényekről meggyőződést szerezhessen; de a törvény értelménél fogva érvénytelennek minősít minden olyan kikötést, amely a kedvezményezettre ezen túlmenő méltánytalan terhet ró. (L. a gyakorlatra *Gróh* i. m. 319. és köv. l.)

NEGYEDIK FEJEZET

A valószínűsítési bizonyítás helyzete a bizonyítás jogában.

I. 1. Az első fejezetben kifejtettek alapján a v. b. gyakorlati következményeit abban foglalhatjuk össze, hogy az módot és lehetőséget nyújt a bírónak a b. t. szabályaiból folyó jogkövetkezmények túlteszítésének elkerülésére. Ebben áll annak *célja* és voltaképeni *funkciója*.

Azt is megállapíthatjuk, hogy az *eszköz*, amelyet e cél érdekében a bizonyítás szobanlévő módszere felhasznál, a *bizonyítékok szabad mérlegelésének* a modern per-jogokban elfogadott elve.

Kérdés csak az, vajjon összeegyeztethető-e a szabad bizonyítási rendszerrel a bírói meggyőződésnek — bár csak bizonyos szűkebb körben — a *valószínűség* alapulvétele mellett végbemenő kialakítása.

A kérdés alapvető fontossággal bír azért, mert csak ennek megválaszolása nyújt alapot arra, hogy a v. b.-nak a bizonyítás jogában elfoglalt helyét megállapíthassuk.

II. 2. A bizonyítékok szabad mérlegelése korántsem jelenti azt — mint különösen *Fitting* és *Reinhold* gondolták —, hogy annakfolytán a bíró immár minden esetben abban a helyzetben van, hogy megállapíthatja valamely tény valóságát vagy valótlanágát és hogy a bírónak egyik vagy másik irányban mindig döntenie is kell; hogy harmadik lehetőség nincs számára és így nem mondhatja azt, hogy a tényállást tisztázni nem sikerült.

Ma már tisztázottnak tekinthető, hogy a bíró nem áll ily kényszerhelyzet előtt. Nem igaz az, hogy ő elvileg el

lenne zárva a ténybeli „non liquet“ megállapíthatásától. Ez már abból is folyik, hogy neki tüzetesen elő kell adnia az ítélet indokolásában azokat az *okokat*, amelyek meggyőződését előidézték (Pp. 270. §.). Ha igaz lenne az, hogy a bírónak vagy pozitív, vagy negatív irányban megállapítást kell tennie a tényállás tekintetében, úgy éppen az indokolásnak törvényben szabott kötelezettsége azt hozná magával, hogy a bírónak mindannyiszor, amidőn nem sikerült a tényállást tisztáznia, *látszatindokokat* kellene az ítéletbe felvennie, vagyis az ítélet indokolását egyszerűen meg kellene hamisítania. Lehetetlen a törvényhozóról feltenni azt, hogy ily kényszerhelyzet elé kívánná a bírót állítani.

A bíró tehát nyíltan bevallhatja, hogy a tényállást nem sikerült tisztáznia. S éppen ilyen esetekben lép előtérbe a b. t. szabályainak jelentősége, amely szabályok arra a kérdésre adnak választ, hogy a felek melyikének veszélyére megy az, ha valamely ténykörülmenyt nem sikerült kétséget kizáró módon tisztázni. Így felfogva, a *b. t. szabályai a bírónak szóló utasítást foglalnak magukban arravonatkozóan, hogy ő a felperes igényét megállapítsa-e vagy elutasítsa*. Találóan mondja Leonhard (i. m. 128. l.), hogy: „Die Beweislast ist die Lehre von den Folgen der Beweislosigkeit“.

A b. t. szabályainak a *bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéhez való viszonyát* illetően ebből annyi nyilvánvaló, hogy az utóbbi, mint a modern peres eljárásoknak általában elfogadott alapelve *éppen nem tette feleslegessé* a b. t. szabályait. Nem áll tehát az, amit egyes írók a német irodalomban hangsúlyoznak, jelesül, hogy a b. t. szabályai egy rég letűnt korszak maradványaként jelentkeznek, amelyeknek ma már semmi jelentősége nincs, tekintve, hogy a szabad bizonyítási rendszer eleve kizárja, hogy a b. t. kérdése aktuálissá válhassék.⁹⁶ Csak annyi igaz — s ezt a későbbiek szempontjából hangsúlyozni kell —, hogy a bíró mérlegelési szabadsága valóban csökkent az azoknak az eseteknek a szá-

⁹⁶ V. ö. e felfogásra különösen Kohler: Holtzendorffs Enzyklopedie II. köt. 113. és köv. l.; Fuchs: Gemeinshädlichkeit d. konstruktiven Jurisprudenz, 33. és köv. l.; Mendelssohn-Bartholdy: Rheinische Zft. VII. 54. l.; Bar: Recht und Beweis im Zivilprozess, 46. és köv. l.

mát, amelyekben a döntés a b. t. szabályain — mint ultimum refugium-on — fordul meg. Míg ugyanis korábban a bíróságnak meghatározott bizonyító eszközre (klasszikus tanok) volt szüksége a döntés végett, addig ma a törvény csak azt kívánja meg, hogy a bíró a per valamennyi adata alapján szerezzon meggyőződést arravonatkozóan, hogy valamely tényt valónak fogad el vagy sem. Ám nem szabad elfelejteni, hogy ma is számos eset képzelhető és tényleg van is, amidőn a bizonyítást nemsikerültnek, a bírói meggyőződés kialakítása szempontjából erőtlennek kell minősíteni: a bíró lát ugyan valamelyes valószínűséget fennforogni a bizonyítás tárgyát tevő ténykörülmény tekintetében, ám ez még mindig nem elégséges ahhoz, hogy őt meggyőzze a tény valóságáról. Már pedig mindannyiszor, amidőn ilykép végetér a bírói szabad mérlegelés, kezdetét veszi a b. t.-el való operálás.

3. Egészen más kérdés azután az, hogy vajjon *kényszerülve* is van-e a bíró a „non liquet“ megállapítására, a perbeli tényállás tisztázatlanságának nyílt bevallására s ezzel arra is, hogy a b. t. szabályait szóhoz juttassa. Kényszerítve van-e — a balesetbiztosítás előbbemlített vitás kérdéséből véve példánkat — arra, hogy ha a jogát érvényesítő félnek nem sikerült a vétlenséget kétséget kizáró módon bizonyítani, úgy ennek következményét a b. t. szabályainak megfelelően vonja le, avagy *más kivezető út* is kínálkozik e tekintetben számára.

Itt már nem annyira a szabad mérlegelésnek a b. t. szabályaihoz való viszonyáról van szó, hanem a *mérlegelés szabadságának lényegéről*. Perelméleti, de egyben gyakorlati szempontból is alapvető kérdés ez, amelynek megválasztásában és eldöntésében van éppen jelentősége a prima facie elnevezés alatt ismert bizonyítási módszernek.

Ha ugyanis a szabad mérlegelés lényegének vizsgálata alapján arra az eredményre jutunk, hogy a bíró nem kényszerül mindig a b. t. szabályaihoz folyamodni, mégpedig azért nem, mert vannak bizonyos szituációk, amelyekben *teljes bizonyosságot nyújtó bizonyítás hiányában* is van mód arra, hogy a bíró *meggyőződést* alkothasson magának, ezzel az is meg van állapítva, hogy a *bizonyítás kockázatá-*

nak nem mindig kell eldőlnie a b. t. szabályai szerint. Hiszen — fentebb említettük — a b. t. kérdése egyáltalában fel sem merülhet addig, ameddig a bírónak sikerült a vitás ténykörülmeny valósága vagy valótlansága tárgyában meggyőződést alkotnia.⁹⁷ Csak a bizonyítási eljárás lefolytatása után és ekkor is csak abban az esetben, ha az ilymódon megállapított tényállás *hézag*os, kell a bírónak abban a kérdésben állást foglalnia, kinek a terhére megy ez a hézag (hiányosság, tisztázatlanság).

4. A bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszere azt foglalja magában, hogy a bíró teljesen szabadon mérlegeli a bizonyítékok erejét és e mérlegelés eredményeként alakítja ki meggyőződését abban a kérdésben, hogy valamely tényállást valónak lehet-e elfogadni vagy sem. Ennek a tételnek értelme az, hogy valamely tény csak akkor tekinthető bebizonyítottnak — de viszont akkor a peres eljárás szempontjából bebizonyítottnak is kell venni —, ha annak valósága tekintetében bírói *meggyőződés* alakul ki.

És a modern perjogokban kifejezetten kimondott eme elv (Pp. 270. §.; német ZPO. 286. §.) alkalmazása és tehát a bírói meggyőződés kialakítása szempontjából közömbös az — miként ez a Pp. 270. és 273. §-ából (második mondat) nyilvánvalóan kitűnik — honnan meríti a bíró az ő meggyőződését: vajjon a szoros értelemben vett bizonyításfelvétel eredményeként alakult-e ki benne, vagy pedig a tárgyalás összes körülményeinek a figyelembevétel alapján.⁹⁸

Erre az *utóbbi* vonatkozásra nem abból a szempontból kívánunk most súlyt helyezni, hogy e szerint a bíró valónak vehet valamely tényállást minden bizonyíték hiá-

⁹⁷ *Wehli*: Die Beweislast im neuen Zivilprozess, 13. l.; „Der Beweis beginnt es dann aktuell zu werden, wenn die Beweiswürdigung bereits erledigt ist“. — Ugyanígy *Schrutka*: Grundriss des Zivilprozessrechts, 183. l.

⁹⁸ A mérlegelési szabadságnak bírói gyakorlatunknak a Pp.-vel egyébként összhangban lévő álláspontja szerint is egyedüli korlátja az, hogy a bíró a meggyőződést előidéző *okokat* ítéletének indokolásában tüzetesen előadja. V. ö. különösen a Kúriának 3019/1934. sz. határozatát (Polgári Jogesetlexikon 658. l.); továbbá P. VI. 5796/1923. sz., közölve *Fabinyi* i. m. 497. l. s az u. itt 484. lapon közölt I. G. 914/1897. sz. hat.

nyában, pusztán a tárgyalás alapján;⁹⁹ hanem abból a szempontból, hogy abban *világos cáfolata foglaltatik annak, mintha csakis a b. t. szabályai lennének irányadók* a bizonyítás eredményének kimenetelére. Ellenkezőleg: az érintett tétel azt foglalja magában, hogy éppen a *bírói mérlegelés eredménye* is befolyásolja a bizonyítás sorsának kimenetelét.

Ha egyszer ugyanis igaz az, hogy a bíró a tényállás megállapítására vonatkozó meggyőződését a per valamennyi adatának és így a felek előterjesztésének is „szorgos méltatása” alapján alakítja ki — már pedig Kúriánk kijelentése szerint ez oly perjogi tétel, amely egyenesen kizárja az ellenkező bírói gyakorlat kialakulását¹⁰⁰ —, ebben bennfoglaltatik az is, hogy *egymagában az a körülmény, hogy valamely tényt tekintettel annak anyagi jogi jelentőségére* (jogmegalapító, jogmegszüntető tény), a polgári peres eljárásban irányadó tárgyalási elvből kifolyóan éppen a *felek valamelyikének kell állítani és arra vonatkozólag bizonyítékot előterjeszteni* (ú. n. alanyi bizonyítási kötelezettség) — egyáltalában nem foglalja magában azt is, hogy szükségképpen az illető felet éri az azzal kapcsolatos joghátrány is, hogy az illető tényt nem sikerült minden kétséget kizáró módon bizonyítani; nem jelenti tehát azt, hogy ő viseli a bizonyítás terheit az illető ténnyel kapcsolatban. Helyesen tanítja nálunk Plósz is (i. m. 11. l.), hogy tévedés az ú. n. *állítási terhet* — a németek által ú. n. „prozessuale Darlegungspflicht” — a b. t.-el azonosítani. S találóan állapítja meg Magyary is (i. m. 3. kiad. 396. l.), hogy a Pp. korántsem kívánta az alanyi b. t. szabályainak felállításával egyúttal a pernyertesség feltételeit is megszabni.¹⁰¹

⁹⁹ L. a kérdésre ebből a szempontból Jancsó-Meszlény i. m.

¹⁰⁰ L. Fabinyi i. m. 485—486. l. közölt hat.

¹⁰¹ Ilyen értelemben fogva fel az alanyi bizonyítási kötelezettség szabályait, azok egészen *kívülesnek a b. t.-nek a pereskedés kockázatát érintő (valódi értelemben vett) fogalmán*, s így nem is érintik az utóbbi tartalmát. Kétségtelen ez már abból, hogy az alanyi b. t. kérdéséről csak a tárgyalási elven nyugvó eljárásban lehet szó; holott a b. t.-nek mint a bizonyítás sikertelensége szankcióját jelző tételnek, jelentősége van az officiositas elvén felépülő eljárásokban, tehát pl. a büntető eljárásban is.

Ebből pedig az is folyik, hogy a bíró a bizonyítékok szabad mérlegelésének eredménye gyanánt valónak vagy valótlannak fogadhat el valamely ténykörményt, *tekintet nélkül arra*, hogy kire hárul a b. t. szabályainak szankciója gyanánt az azzal kapcsolatos bizonyíthatóság hiányával járó hátrány.

Úgy is kifejezhetjük, hogy a *bíró szabadsága a tény-megállapítás tekintetében nincs korlátozva a b. t. szabályai által*.¹⁰² nem áll az, hogy a b. t. szabályai befolyásolják a bírót az ő szabad mérlegelésében. Ellenkezőleg, a viszony fordított. *A bíró szabad mérlegelésén dől meg az a kérdés, vajjon egyáltalában sor kerül-e a b. t. szabályainak alkalmazhatóságára*.¹⁰³

Még másképen azt is mondhatjuk — s ezzel választ adunk a fentebb (3. pont alatt) feltett kérdésre —, hogy *a b. t. szabályai korántsem jelentenek kényszert a bíróra abban az irányban, hogy a tényállás tisztázatlanságának bizonyításjogi szempontból végbemenő feloldását éppen csak e szabályok szem előtt tartásával kísérelje meg*.

Mindezekre tekintettel Magyary Gézának fentebb már jelzett azt a tételét, hogy a törvény az alanyi b. t. szabályainak felállításával nem kívánta a pernyertesség feltételeit megszabni, azzal lehet kiegészíteni, hogy a valódi (objektív) értelemben vett b. t. szabályainak szankciója *sem* olyan, amely *kizárólag* döntené el a perben azt a kérdést, hogy ki viselje a felek között a perlekedésnek (nem „terhét“, de) *kockázatát*. A szabad mérlegelésre támaszkodó bírói meggyőződés ugyanis a ténybeli „non liquet“ esetében is vezethet annak a megállapítására, hogy valamely tényt a bíró meggyőződése szempontjából elfogadhatónak lehet-e tekinteni, vagy pedig nem. A b. t. szabályaihoz fűzött szankció

Ebben találja magyarázatát az, hogy a Pp., amely pedig a *házassági perekben* kizárja, illetőleg korlátozza a tárgyalási és a rendelkezési elvet (669. és 670. §.), s ennek megfelelően kizárja a peres eljárás bizonyos általános szabályainak alkalmazhatóságát az ily perekben (669. §.), e szabályok között nem sorolja fel a b. t. szabályait.

¹⁰² Ellenkezően: Kovács Marcell: Kommentár 5. füzet 654. l.

¹⁰³ E szempontra utal Jancsó-Meszlény i. m. II. 168. l.

nemcsak abban az esetben lehet tárgytalan a polgári peres eljárásban, ha kétségtelenül megnyugtató módon sikerült tisztázni a tényállást, hanem akkor is, ha *csupán a valószínűségnek magasabb foka volt megállapítható.*¹⁰⁴

Ezt a gondolatot igen pregnáns módon juttatja kifejezésre *Hedemann* annak a megállapításával, hogy a b. t.-t az *ultimum refugium* talajára kell visszaszorítani abban az értelemben, hogy ez csak akkor játsszék szerepet, ha a bíró egészen homályos tényállással áll szemben. Amennyiben azonban a tényállás tisztázása lehetséges, úgy a bíró *mérlegelésének* kell szabad utat nyitni, ami mellett közömbös az, hogy ezt a mérlegelést mindig a bizonyításra vonatkozó mérlegelésnek nevezzük el.¹⁰⁵

5. Hogy most már mely helyzetekben fog a bíró a tényállás tisztázhatatlansága folytán felmerülő nehézségeknek a b. t. szabályaitól *függetlenül* végbemenő kiküszöböléséhez folyamodni, e tekintetben általában csak annyit lehet mondani, hogy mindannyiszor, amidőn az élettapasztalatra és az erre támaszkodó *valószínűségre* figyelemmel a konkrét perben szóbanlevő különleges szituációban a bizonyítást valamely tény tekintetében sikerültnek, meggyőződésének kialakítása szempontjából teljes értékűnek tarthatja annak ellenére is, hogy *tisztán a b. t. szemszögéből vizsgálva a kérdést*, a bizonytalanság veszélye az illető tényt állító félre nehezednék. Hiszen a szabad mérlegelésnek bírói gyakorlatunk szerint is benne élő lényege éppen az, hogy a bíró mint tapasztalt, megfontolt ember, a gyakorlati élet tapasztalati szabályai szerint vizsgálja a konkrét tényállást. S éppen ezért megelégszik a valószínűségnek oly fokával, amely elegendő a gyakorlati élet számára a nélkül, hogy a matematikai bizonyosság kimutatását kívánná a ténymegállapítás körül.¹⁰⁶ Következménye ennek gyakorlati szempontból az,

¹⁰⁴ L. *Nizsalovszky* megjegyzését *Magyary* Perjoga 3. kiad. 3939. l.

¹⁰⁵ Zft. für Rechtspflege im Bayern, 1910, 26. és köv. l.

¹⁰⁶ L. erre *Kovács* i. m. 655. l. és különösen *Rosenberg* már idézett monográfiáját. — Ebben találja magyarázatát az is, hogy házassági perekben gyakorlatunk szerint a bizonyítékok mérlegelésének különös jelentősége van, minthogy itt a bizonyítás tárgyát

hogy immár a súlypont áttolódik az ellenbizonyításra, a valószínűsítés által előidézett bírói meggyőződés megingatására, a bizonyításra kötelezett fél által produkált valószínűség megcáfolására, abban az értelemben, hogy az így felfogott ellenbizonyítás elmaradásának pusztá ténye következtében *immár megrendíthetetlenként* jön jogilag számba a valószínűsítésre támaszkodó bírói meggyőződés.

6. És semmiképen nincs mindez ellentétben azzal, hogy a törvény szerint a mérlegelésnek bírói *meggyőződéshez* kell vezetnie s ehhez képest nincs ellentétben a szabad bizonyítási rendszerrel sem.

A Pp. ugyanis éppen úgy, mint a perjogi kódexek általában, a *mindennapi élet fogalmát* tartják szem előtt akkor, amidőn a bíró meggyőződésére utalnak a tényállás valóságának, vagy valótlanságának megállapítása tekintetében. Ez a fogalom azonban nem egyrétegű, és különböző *fokozatot* takar. Különböző mértékben tarthatok ugyanis valamit igaznak, valónak. Ha pl. azt mondom, hogy meg vagyok ugyan győződve arról, hogy X. Y. a tettes, de mégsem merném őt bűnösnek mondani, ekkor is meggyőződésemet fejezem ki, mégpedig a valószínűségnek igen magas foka alapján, viszont teljes tudatában annak is, hogy nem állok szemben minden kétséget kizáró bizonyossággal. Csupán abban az esetben, ha ez a tudat háttérbe szorul, mégpedig azért, mert a konkrét tényállás nem rejt magában ellenmotívumokat, amelyek kizárják a teljes bizonyosságot (szubjektíve), ekkor és csupán ekkor van szó — szemben a pusztá hiten (hiedelmen, feltevésen) alapuló meggyőződéssel — a *tudáson* alapuló meggyőződésről, amelynek meglétében époly kevésbé jut eszünkbe kételkedni, mint akkor, amidőn meggyőződésünket *közvetlen szemléletből* merítjük.

---

tevő cselekmények és magatartások a család legszűkebb, sokszor elzárt körében játszódván le, a bíró sokszor csak az élettapasztalaton nyugvó következtetésre van utalva (v. ö. a P. III. 5445/1925. sz. hat., közölve *Fabinyi*, id. m. 483. l.); továbbá hogy épen a közönséges perrendszerű bizonyítás sokszor nem eléggé finom eszközeivel nehezen demonstrálható *megbocsátás* tekintetében gyakorlatunk beéri a valószínűsítéssel is (l. a *Szladits-Fürst*, id. m. II. 220. l. közölt határozatokat).

A törvény nem mondja meg, hogy a meggyőződésnek imént érintett két neme közül melyiket kívánja meg a bírótól és így az előbbi, tehát *a valószínűségen alapuló meggyőződést sem lehet jogilag kizártnak tekinteni*. Ám éppen azért, mert a v. b. is bírói meggyőződéshez vezet a tényállás valóságát vagy valótlanágát illetően, *nincs ellentétben a polgári peres eljárás céljával*, amely mindig valamely követelés létezésének vagy nemlétezésének bizonyos tényekből jogszabály segítségével, rekonstrukció útján való megállapításában áll.

Nem szabad tehát a valószínűségre támaszkodó bírói mérlegelést úgy felfogni, mintha annak körében nem a tényállás valóságát vagy valótlanágát érintő bírói meggyőződés kialakításáról lenne szó, s hogy ehhez képest az szembehelezkedést foglalna magában a Plósz által (i. m. 4. l.) abszolútnak mondott és így a bíró által félre nem tehető azzal a perjogi szabállyal, amely szerint az ítéletnek elengedhetetlen kelléke a *tényállás tisztázása*. Amiről itt szó van, az csak annyi, hogy a bíró az élettapasztalatra támaszkodó valószínűség alapján fogadhat el valamely tényt *valónak* vagy *valótlanak*.

III. 7. Az imént kifejtettek nyujtanak szilárd alapot arra, hogy a valószínűsítési bizonyításnak a bizonyítási jog rendszerében elfoglalt helyét megjelölhessük.

Annakfolytán, hogy a v. b. szintén az élet általános tapasztalataira épít, nyilvánvaló, hogy alapelvei lényegileg azonosak a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvével.¹⁰⁷

Ez zárja ki azt, hogy — miként erre még visszatérünk — a bizonyítás e módjában a *b. t.* különleges kialakulását, nevezetesen annak a bizonyításra kötelezett fél ellenfelére átfordítását (Umkehrung der Beweislast) lássuk. Bármennyire is vitatott a német elméleti irodalomban ennek a bírói gyakorlat által kifejlesztett intézménynek rend-

¹⁰⁷ Jelentősége már csak ebből is kifolyólag eljárásjogi, nem pedig materiális jogi. Így *Stein-Jonas* is: *Kommentar zum Z. P. O.* (1928.) 282. §. IV. 7., Anm. 118. és 119.; ellenkező: a Reichsgerichtnek a hivatalos gyűjtemény 112. köt. 232. l. közölt hat.

szerbeli hovatartozandósága,¹⁰⁸ annyi kétségtelennek tűnik fel előttünk, hogy az a bizonyítékok szabad mérlegelésének fogalmát szinte maradék nélkül fedi. Az egyikben éppen úgy, mint a másokban arról van szó, hogy vitás tények valósága vagy valótlansága tekintetében az élettapasztalatra támaszkodó valószínűség alapján bírói meggyőződés alakul ki, amely immár elosztatván a tényállás tekintetében fennálló bizonytalanságot, tárgytalanná teszi azt, hogy a bíró a ténybeli „non liquet”-tel kapcsolatos nehézségek elhárítása végett a b. t. szabályainak szankciójához folyamodjék. Éppen ezért a v. b.-nak a b. t.-re való kihatásáról legfeljebb abban az értelemben lehet beszélni, hogy felmenti a felet az alól, hogy az igényt megállapító vagy megszüntető tényeket a maguk teljességében tényleg előterjessze.¹⁰⁹

Félreérti tehát a szóbanlevő bizonyítási módozat lényegét az a felfogás, amely abban a b. t. szabályainak a bíró belátására bízott megosztását látván, úgy véli, az voltaképpen félretolja az egész polgári peres eljárás sarokkövét tevő bírói meggyőződést, minthogy odavezet, hogy a bíró nem is törekszik meggyőződés kialakítására a tényállás valósága vagy valótlansága tekintetében, hanem megelégszik egyszerűen azzal, hogy valószínűségek alapján ítéljen.¹¹⁰

Mint láttuk, ennek éppen az ellenkezője az igaz: a v. b. bírói meggyőződéshez vezet.¹¹¹ Éppen úgy, mint a bírói sza-

¹⁰⁸ A bírói mérlegelés körébe tartozónak tekintik főként *Rosenthal* i. m.; *Rosenberg*: i. m.; *Dünzer* i. m.; *Höfer* i. m., különösen részletes kifejtéssel; *Ehrlicher* i. m.; *Piechotta* i. m.. Ezzel szemben a b. t. körébe tartozó jelenségnek fogják fel: *Rabel* i. m.; *Schmid* és *Heinsheimer* i. m.

¹⁰⁹ *Rosenthal* (D. Jur. Zeitung, 1922, 888. l.) „Verschiebung der Beweisführungslast”-ról beszél.

¹¹⁰ Így *Wehli*: Jur. Blätter 1869. évf. 464. l.

¹¹¹ Különös nyomatékkl hangsúlyozza ezt *Höfer* i. m. 297. l.; hasonlóképen a Reichsgericht határozatainak túlnyomó többsége; ellenkezően *Rabel* (i. m.), aki szerint a prima facie-bizonyítás nem mindig vezet bírói meggyőződés kialakításához, hanem körében csak arról van szó, hogy a bíró tudatosan csupán abból indul ki, hogy valamely tényállás lehetséges vagy valószínű s ennek folytán akként ítélkezik, mintha a tény bizonyos lenne. Ez mutat *Rabel*

bad mérlegelés általában, amelynek *keretén belül* jellemző vonásokat feltüntető tipikus tényállások esetében — aminők különösen kártérítési perekben merülnek fel — ad *irányító elvet* arravonatkozóan, hogy azokat bizonyításjogi szempontból miként kell kezelni.

Az irányító elv pedig, amelyet ad az, hogy a bíró azt, ami tapasztalás szerint szabályként jelentkezik az életben, mindaddig bizonyítotttnak veszi, ameddig nem merülnek fel oly körülmények, amelyek nem engedik meg a konkrét esetben a tapasztalati elvek alkalmazását. Mindez pedig azt foglalja magában, hogy a bíró az ily esetekben *nincsen feltétlenül arra kényszerülve, hogy a ténybeli bizonytalanság eloszlatása végett a b. t. szankciójához folyamodjék*, ami viszont egyúttal azt is jelenti, hogy ő nem kénytelen a bizonyítást mindaddig folytatni, amíg a tényállás tekintetében az utolsó kételye is eloszlott.

8. Nem változtat a v. b.-nak rendszerbeli helyzete tekintetében imént kifejtett álláspont helyességén az, hogy *a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét és a v. b.-t azonosítani nem lehet*. Mint jeleztük ugyanis, a v. b. mind *érvényesítési köre*, mind *előfeltételei* szempontjából csupán egy *szűkebb területet* alkot a szabad mérlegelés *körén belül*: a kártérítés iránt indított perekben tipikusan előforduló tényállásokra van szabva.¹¹² Ha a fogalmat annyira tágítjuk, *ahogyan erre a legújabb német gyakorlatban megvan a hajlandóság*, nevezetesen hogy mindannyiszor *prima facie*-bizonyításról szólunk, ahol élettapasztalati tények alapján végbemenő bírói mérlegelésről van szó, úgy a két fogalom (bírói szabad mérlegelés — *prima facie*-bizonyítás) egybeolvad és a kétféle megjelölés közül az egyik legalább is *feleslegessé* válik.

9. Az sem változtat a fentebb nyert eredményen, hogy *méltányossági tekintetek* is közrehatnak abban, hogy a bíró

---

szerint éppen arra, mintha itt mégis csak a b. t. körébe tartozó jelenségről lenne szó.

¹¹² Ebből a szempontból helyes lenne annak *fogalmát* az élettapasztalati tényekkel operáló arra a területre *korlátozni*, amelynek körében elsősorban talált alkalmazásra s ma is legnagyobb jelentősége van, t. i. a *kártérítési perekre*.

mérlegelési szabadságánál fogva — *de a b. t. érintése nélkül* — könnyebben sikerültnek veszi valamely tény bizonyítottságát abban az esetben, ha az valószínűnek tűnik fel, és a bizonyításra kötelezett fél ellenfele nem hoz fel olyan tény-körülményeket, amelyek alkalmasak a valószínűsége támaszkodó bírói meggyőződés megrendítésére.

Valóban, méltányosság nélkül alig lehet megmagyarázni a v. b.-t. Hiszen méltányosság az alapja már a Pp. 271. §-ának is, amelyben pedig a szóbanlevő bizonyítási módszer alap gondolata — mint említettük — bennefoglaltatik. A méltányosság hozza magával azt, hogy az élettapasztalástól eltérő és ennyiben rendkívülinek mondható lehetőségek feltárását az ellenfélre hárítsuk át.¹¹³ Ezt a méltányossági tekintetet pedig általában éppen a bizonyítás rendkívüli nehézsége, sőt lehetetlensége (Beweisnot) indokolja.

A kártérítési perekben — és ilyen a balesetbiztosítási per is — ehhez járul, hogy az egyszer előállott kár a károsulton szárad, hacsak nem sikerül azt más, akár a törvény, akár a szerződés alapján felelős személyre áthárítani. Méltánytalan lenne tehát a kárt követelőtől a mellette szóló valószínűség ellenére is megkívánni azt, hogy a legtávolabbfekvő lehetőségek *hiányát* is exponálja. Az az igény, amelyet a magánjog nyújt, igen gyakran kétes értékű, ha a peres eljárás szabályai méltánytalanul túlzott követelményeket támasztanak a jogérvényesítés elé.

A v. b. jelentősége mostmár éppen abban van, hogy ennek a régi igazságnak erejét a bírói gyakorlat is kezdi felismerni. S éppen a méltányossági megfontolások zárják ki azt, hogy a bizonyítás e módjával sablonosan (sematikus) lehessen eljárni. Az ilyen eljárás az egész intézmény célját veszélyeztetné. Minden azon fordul meg, hogy mi az, aminek a bizonyítását a kötelezett féltől a konkrét esetre tekintettel méltányosan még el lehet várni.¹¹⁴

De éppen azért, mert ez így van, nemcsak nem közönbös, de elsőrendű fontosságú az, hogy a v. b.-ban nem a *b. t. megosztásának* kérdését lássuk, hanem azt a *b. t. érintet-*

¹¹³ L. ennek kiemelésére *Locher* i. m. 259. és köv. l.

¹¹⁴ Itt a kapcsolat a generális klauzulákkal.

lenül hagyása mellett a bizonyítékok szabad mérlegelése megnyilvánulásaként fogjuk fel.^{114a}

Módszertani szempontból éppen az az érdekes, hogy azok a méltányossági megfontolások, amelyek *tárgyi szempontból* a b. t. szankciójának szóhozjutását vannak hivatva a bizonyítás szóbanlevő módozatával eltávoztatni, az elasticitásnak a b. t. szabályaiban hiányzó volta okából a bizonyítás kivitelezésében, módozatában találtak elhelyezkedést éppen annakfolytán, hogy az ezzel egybekötött szabadság csak ebben a körben volt biztosítható.

10. És ugyancsak nem szól a v. b.-nak a szabad mérlegelés — nem pedig a b. t. — körébe tartozása ellen az ellenkező irodalmi nézet képviselői által oly nagy nyomtérrel hangsúlyozott az a körülmény sem, hogy a *felülvizsgálati bíróság* — miként ezt nem egyszer a Reichsgericht tette — a szóbanlevő bizonyítási mód elveinek nem-alkalmazása okából revízió tárgyává teszi az alsóbíróságok ítéletét.

Hogy ebben nincs semmi ellentmondás s hogy ez nem áll ellentétben a bizonyítékok szabad bírói mérlegelésének elvével, azt világosan juttatja kifejezésre ugyancsak a Reichsgerichtnek 1919. december 12-én hozott egy döntése, amely megállapítja, hogy az alsóbíróság azzal, hogy nem vette figyelembe a prima facie-bizonyítás alapjául szolgáló éleltapasztalati tényeket, „... hat... bei Prüfung des Sachverhaltes einen wesentlichen Grundsatz der Beweiswürdigung unzutreffend aufgefasst und damit gegen §. 286.¹¹⁵ verstossen“.

Mint e határozatból kitűnik, a Reichsgericht egy *alapelvnek*, egy *szokásjogi úton kialakult normának* nem alkalmazása miatt hatálytalanítja a szóbanlevő esetekben az alsóbírósági ítéletet és így éles különbséget tesz egyfelől a szabad bírói mérlegelés *eredménye*, másfelől ama elvek között, amelyek a *mérlegelés* mikéntjére (módjára) irányadók. Maga az eredmény ugyanis, amelyhez a bíró az ő meggyőződése alapján jut, valóban nem tehető felülvizsgálat tár-

^{114a} Ellenkezően: *Locher*, id. m. 260. l.

¹¹⁵ Megfelel a Pp. 270. §-ának

gyává; ám igenis azok az *elvek*, amelyek e meggyőződés kialakulásának mikéntjére vonatkoznak.

Nagy jelentősége van ugyanis annak, vajjon tudatában volt-e, illetőleg van-e a bíró annak, hogy *mily mértéket* kell alkalmaznia meggyőződésének kialakításában; vajjon meggyőződését csupán oly tényekre alapíthatja-e, amelyeknek megtörténtét *minden kétséget kizáró* módon igazolták előtte, avagy a valószínűségnek az élet tapasztalati tényeire támaszkodó magasabb fokára is. Ha a bíró ennek a mértéknek, vagyis a bírói mérlegelésre irányadó alapelveknek alkalmazásában tévedett, úgy a felülvizsgálati bíróság módot kell adjon neki arra, hogy a kérdésben helyes álláspontot foglalhasson el s erre az első bírót kitaníthatja. A bizonyítékok szabad mérlegelése, *mint a konkrét eset individuális megítélése*, természetesen nincs meghatározott bizonyítási szabályoknak alávetve; bizonyos *alapelvek* azonban a mérlegelésre is irányadók s ilyen alapelv az, hogy *a tapasztalatra támaszkodó tételeket a bírónak az ő mérlegelése körében figyelemre kell méltatni*.

Ehhez képest akkor, amidőn a Reichsgericht a prima facie-bizonyítás körében is állandóan hangsúlyozza,¹¹⁶ hogy az élet tapasztalati tényeit a bírónak alkalmaznia kell, korántsem a b. t. körébe eső valamely elvet rögzít meg, hanem olyat, amely a bizonyítékok szabad mérlegelésének körébe vág bele. Hiszen a szóbanlevő elv alkalmazása szintén csak individuális lehet, mert csak a konkrét eset egyedi körülményei adhatnak arra választ, hogy mennyiben lehet az élettapasztalatot in concreto is értékesíteni. Az alkalmazásnak *ez az individuális természete* semmiképen sem fér össze a b. t.-re vonatkozó szabály általánosan elismert absztrakt jellegével, hanem az csupán a bírói szabad mérlegelésben bírhatja igazoltságát.

A Reichsgerichtnek imént jelzett álláspontja egyébként teljes összhangban van a Pp. 534. §-ának ama rendelkezésével, amely szerint valamely tényállás valóságának vagy valótlanságának megállapítását felül lehet vizsgálni

¹¹⁶ Különösen világos az Entscheidungen 95. köt. 68. lapján közölt hat.

azon az alapon, hogy a megállapítás „nyilvánvalóan helytelen ténybeli következtetéssel“ történt. A Pp. Indokolásából ugyanis nyilvánvaló, hogy a törvényhozás itt elsősorban azoknak az „általános tapasztalati szabályoknak“ mikénti szabályozására gondolt, amelyekre éppen a mindennapi élet (és a tudomány) tanít.¹¹⁷ Ennek felel meg bírói gyakorlatunk is, amikor a felülvizsgálat körébe tartozónak mondja általában a *bíró belátásától* függő körülmények megítélését. Így a kár vagy elvont haszon megállapításán túl¹¹⁸ az okozati összefüggés meglétére,¹¹⁹ valamint az arra vonatkozó következtetéseket is, hogy valamely tényt lehet-e más bizonyított tény alapján *valószínűnek* tartani.¹²⁰

Más dolog az, hogy a bírói ítéletek szövegezése e tekintetben nem mindig szerencsés, mert utasítás (instrukció) formájában szól az alsó bíróhoz. Amit a bírói ítéletek — sokszor nem egészen szabatosan — ebben a vonatkozásban ki akarnak fejezni, csupán annyi, hogy az alsóbírói mérlegelés módszere vizsgálható felül; de nem az is, hogy *a megfelelő módszerrel* (s ebben az értelemben „perrendszerűen“) fogatosított bizonyíték-mérlegelés *eredményét is felül* lehetne vizsgálni. Ezt a tételt bírói gyakorlatunk is elvi éllel hangsúlyozta¹²¹ s ezt foglalja magában a gyakorlatunkban többször visszatérő az a figyelmeztetés is, hogy a felülvizsgálati bíróság a bizonyításnak a fellebbezési bíróság mérlegelésétől eltérő mérlegelése alapján nem állapíthat meg tényállást.¹²²

Alkalmazva e tételeket a v. b.-ra, a helyzet az, hogy

¹¹⁷ Jól mondja *Magyary* (i. m. 3. kiad. 55. l.), hogy a felülvizsgálati bírónak éppen úgy meg kell engedni, hogy az ítélezésnél értékesítse tapasztalati ismereteit, mint az alsóbb bíróságoknak, miután e nélkül nincs ítékezés.

¹¹⁸ L. *Fabinyi* i. m. 904. és köv. l. közölt hat.

¹¹⁹ P. II. 2235/1928. Perjogi Dtár XIV. köt. 10. l.

¹²⁰ P. VIII. 1935/1916. Perjogi Dtár. II. 339. és u. ez 27/1936. Polg. Jogesetlexikon 692. l.

¹²¹ V. ö. a Kúria 457/1935., 533/1936., 1067/1936., 2056/1936., 3311/1936. sz. határozatait, amelyek szerint nem tartozik a felülvizsgálat körébe a bizonyítékok perrendszerű mérlegelése alapján megállapított tényállás eredménye.

¹²² 1380/1935. sz. kúriai hat.; idézve Polg. Jogesetlexikon 693. l.

a felülvizsgálati bíróság kitanítást adhat ugyan az alsóbb bíróságnak arra vonatkozóan, hogy utóbbi mily *irányító elveket* tartson szem előtt a bizonyítékok bírói mérlegelésénél; ám ez nem jelenti azt, hogy a v. b. *tényleges alkalmazására* sor kerülhetne abban az esetben is, ha nem fedi az alsóbíróság meggyőződését, hogy e tekintetben tehát a bíró kényszer elé lenne állítható.

Ennélfogva a felülvizsgálati bírói határozatokban foglalt esetleges utasítást nem szabad szószerint venni.¹²³ Amit e határozatok ki akarnak fejezni, nyilván csak annyi, hogy a bíró döntésének *kiindulópontjául* az a megfontolás kell szolgáljon, hogy az olyan tényállás, amelyet felperes keresetében előad, nem olyan-e, amely az élet tapasztalása szerint a felperes által vitatott tények valósága mellett szól. Más kérdés azután, és természetesen az első bíró belátására van bízva az, vajjon ő meggyőződésének kialakításában a konkrét eset individuális körülményeinek méltatása útján milyen eredményre jut a szóban levő kérdésben.

11. A v. b.-nak a bírói szabad mérlegelés folyamánként való felfogása alkalmas *végül* egyedül arra is, hogy annak *tételesjogi alapjait* is megteremthessük.

Az említett kiindulás mellett ugyanis a modern perjogokban az ú. n. szabad bizonyítás tekintetében kimondott elv (nálunk a Pp. 270., 271. §.) szolgáltatja azt az általános keretet, amelyben a német gyakorlat is a bizonyításnak szóbanlevő módját egész rendszerré fejlesztette ki.

IV. 12. Egymagában az a körülmény, hogy a v. b. körében mérlegelésről, bírói belátásról van szó, *kizárja* azt, hogy a bizonyítás e módjának rendszeri helyét a b. t. szabályai sorában jelölhessük meg, akként fogva fel a dolgot, hogy itt a b. t. eltolódásáról vagy éppen átfordításáról van szó.

A b. t. szabályainak alkalmazásában a bíró nem lehet tekintettel a konkrét perbeli helyzetre, miután e szabályok

¹²³ Különösen kifogásolható pl. a Reichsgerichtnek 1921. febr. 11-én kelt, (a Jur. Wochenschrift 1921. évi 12. sz. 248. l. közölt) ítélete, amelyben a Reichsgericht kifejti, hogy az alsóbíróságnak a tényállás mérlegelésénél abból *kellett volna* kiindulnia („habe... ausgehen müssen“), hogy az élet tapasztalataira támaszkodó magasfokú valószínűség a felperesi tényállítások valódisága mellett szól.

a bírói mérlegeléstől függetlenek, ebben az értelemben merev elrendezői a perlekedéssel járó kockázat kérdésének. Ehhez képest nem lehet arról sem szó, hogy a b. t. valamely tényt illetően szigorú vagy kevésbé szigorú legyen. Ezzel szemben a bizonyítékok mérlegelése és így a valószínűségekre támaszkodó következtetés is éppen a konkrét eset individuális sajátosságainak figyelembevételét jelentik.

Továbbá a b. t. szabályai szerinti elrendezésre csak abban az esetben kerül sor, ha a tényállást semmiképpen — tehát valószínűsítés útján — nem sikerült tisztázni. Holott a v. b. éppen azt foglalja magában, hogy az általános ténykérdés már bizonyítást nyert abban az értelemben, hogy kialakult a bíróban a tény valósága vagy valótlansága felől valamelyes meggyőződés, habár nem is olyan erős, hogy azt a valószínűség megcáfolásával (ellenvalószínűsítéssel) immár ne lehetne többé megingatni.

A főképpen *Leonhard* és *Rosenthal* tanítása alapján öntudatosná vált és hazai irodalmunkban és gyakorlatunkban is élesen hangsúlyozott *eme elvi különbség a b. t.-nek absztrakt szabályai és a bírói mérlegelésnek a méltányosság és a valószínűség által irányított elvei között, annyira alapvető, amely nélkül a v. b. bizonyításjogi szerepét és jelentőségét átérteni nem lehet.*

Nyilvánvalóvá teszi ez a különbségtétel azt, hogy a *Fitting*¹²⁴ által megalapított és *Heinsheimer* (i. m.) és *Schmid* (i. m.) által tüzetesebben kifejtett az a nézet, amely a v. b.-ban a b. t. átfordítását véli megállapíthatni, — félreismeri e bizonyítási mód elvi alapjait.

Amiről a v. b. körében szó van, az az, hogy miként nagy mértékben befolyásolja a bírói mérlegelést az a magatartás, amelyet a bizonyítással megterhelt fél *ellenfele* a perben tanúsít¹²⁵ a nélkül, hogy ez a b. t. megfordítását jelen-

¹²⁴ „Die Grundlagen der Beweislast“ (Z. f. Zp. XIII. k. 1. és köv. l.).

¹²⁵ Ha pl. az utóbbi megsemmisít valamely bizonyító eszközt, vagy azt alkalmatlanná teszi e célra, úgy ez a tény adott körülmények között a bíróban azt a meggyőződést érlelheti meg, hogy a bizonyítás sikerült volna, ha az illető bizonyító eszköz még rendelkezésre állna.

tené, éppen így hasonló szempont jön figyelembe akkor, ha valamely bizonyítandó tény a körülmények rendkívüli alakulása folytán a bizonyítással megterhelt fél csak rendkívüli nehézségek árán vagy talán egyáltalában nem tudna bizonyítani, míg az ellenfélnek semmi különösebb megerőltetésébe nem kerül az, hogy annak valóságát megcáfolja. Miként az előbbi esetben (bizonyítékmegsemmisítés) az ellenfél magatartását veszi a bíró döntése alapjául, éppen úgy itt is azt a körülményt, hogy az ellenfél egyszerűen a tagadás álláspontjára helyezkedik a helyett, hogy az általa könnyen produkálható ellenbizonyítékokat előteremtené. És miként ott a *bizonyítással terhelt javára üt ki* a döntés annak ellenére is, hogy utóbbi minden kétséget kizáró bizonyítékot nem tud szolgáltatni, éppen úgy itt is. Vagyis sem az egyik, sem a másik esetben *nem arról van szó*, hogy azt, akit a bizonyítás a törvény vagy szerződés értelmében terhel, a bíró ez alól *felmenti*, hanem csupán arról, hogy a különleges körülményekre tekintettel a bizonyítás a bírói mérlegelés eredménye gyanánt a bizonyításra kötelezett félre nézve *könnyebbé válik*.¹²⁶

Nem állítható, hogy a Reichsgericht, mely főként a legutóbbi két évtizedben a jogviszonyoknak egyre szélesebb és szélesebb területét vonta be a bizonyítás e módjának alkalmazási körébe s amely pedig, legalább is újabban tisztázottnak tekinthető álláspontja szerint a bizonyítás szóbanlevő módjában a bírói mérlegelés körébe tartozó jelenséget lát, — mindig következetesen és főként mindig helyesen juttatta volna kifejezésre ezt a gondolatot.

Nemcsak hogy nem egyszer a b. t.-nek a prima facie-bizonyítás alapelvei folyamánya gyanánt végbemenő eltoló-

¹²⁶ A v. b.-nak a szabad mérlegelés folyamányaként való felfogása az, ami bizonyos mértékben igazolhatja *Herbert Meyer*nek fentebb (36. j.) már említett azt a megállapítását, hogy a prima facie-bizonyítás mintegy kívüláll a közönséges bizonyítási eljárás keretén és szoros értelemben véve nem is bizonyítás, mintán annak a félnek, akit valamely tényállás valósága vagy valótlansága tekintetében a bizonyítás terhel, nem kell a részletekig menő bizonyítást előterjesztenie, hanem csupán addig a határig, ahol oly életpaszttalati tények jönnek az ő segítségére, amelyek immár alkalmasak a bírói meggyőződés alátámasztására.

dásáról (Verschiebung) vagy megfordításáról (Umkehrung) beszél, hanem — s ez még inkább elhomályosítja a dolgot — arról, hogy a b. t.-nek átfordítása állítólag a bírói szabad mérlegelés alapján megy végbe. Márpedig aligha férhet kétség hozzá, hogy a b. t. megfordítása csak a törvény idevonatkozó szabályai alapján lehetséges. Ha pl. *Rabel* vagy *Schmid* beszélnek a b. t. átfordításáról, ezt meg lehet magyarázni azzal, hogy ők a b. t. szabályainak a bizonyítékok bírói mérlegelésétől való fogalmi különbözőségének teljes tudatában a v. b.-t a b. t. szabályai körébe tartozónak mondják (l. fentebb 108. j.). Ha azonban a Reichsgericht beszél így, amely pedig semmi kétséget sem hagy fenn aziránt, hogy a bizonyítás e módozatát a bírói mérlegelés körébe tartozónak fogja fel, ez csak abban bírhatja okát, hogy nem tesz különbséget a b. t. és a bírói szabad mérlegelés között, vagyis ama két kérdés között, amelyeknek *elseje* arra vonatkozik, hogy *kinek a hátrányára* megy az, hogy valamely döntő jelentőségű tény bizonyítatlan marad, *másika* pedig arra, hogy *mily módon* kell a bizonyításnak végbemennie és különösen *milyen feltételek és körülmények között* lehet a bizonyítást *sikerültnek* tekinteni.

13. Az előbb nyert elvi szempont ad végül eligazítást abban a kérdésben is, hogy mi a jogállása a bizonyítás e módja körében az *ellenfélnek*.

Ha ugyanis igaz lenne az, hogy a bizonyítás szóbanlevő módja voltakép a b. t. kérdése, úgy a bizonyításra kötelezett fél által produkált valószínűsítésnek mint a bírói meggyőződés alapjának megcáfolása, valóságos (fő-) bizonyítás lenne abban az értelemben, hogy a bírónak *exact* bizonyítást kellene kívánni az ellenféltől arra vonatkozóan, hogy a *prima facie* bizonyítottnak elfogadott tényállás nem felel meg a valóságnak.

Márpedig a Reichsgerichtnek a *prima facie*-bizonyítás tekintetében kialakult gyakorlatából világosan megállapítható, hogy a bíróság sohasem kíván meg ilyen *exact* bizonyítékot az ellenféltől, hanem csupán oly körülmények feltárását kívánja meg, amelyek az élet tapasztalatai ellenére is kétséget támaszthatnak a bíróban a tényállás valósága tekintetében. Természetesen egymagában az, hogy az ellen-

kezőnek fennáll a lehetősége, még nem elegendő a bírói meggyőződés megdöntésére; másfelől azonban — s mi most erre helyezzük a súlyt — nincs szükség „absolute strict” ellenbizonyításra, hanem csupán olyanra, hogy az ellenkező valószínűbbnek tűnjék fel. Úgy is kifejezhetjük a dolgot, hogy az ellenbizonyítás nem foglalja magában az *ellenkezőnek* (strict) bizonyítását.¹²⁷

¹²⁷ Kitűnik ez egyébként a 84. sz. TÜH.-ből is, amely a megbízó részéről való vétkesség hiányának a bizonyításához elégségesnek veszi annak a bizonyítását, hogy ő a kirendelt *megválasztásánál* és a *felügyelet gyakorlásában* a kellő gondosságot kifejtette. Ebben az értelemben kell venni a Reichsgericht döntéseiben is előforduló azt a kijelentést, amely szerint „nem szigorú” bizonyítást („kein strenger Gegenbeweis”) kíván meg.

Jellemzők e tekintetben különösen azok a szempontok, amelyek pl. az *orvosi műhiba* címén indított kártérítési perekben indokolják a bizonyítás enyhítését az *orvos részén* annak ellenére is, hogy magára a kárt igénylőre nézve is rendszerint bizonyítási szükséghelyzet áll fenn s amely indokok a Reichsgericht határozataiban gyakran térnek vissza. Nevezetesen: nem minden orvosi műhiba alapul vétkességen, mert hiszen még a legügyesebb orvos sem dolgozik a gép biztonságával, s az emberi szervezetben végbe-menő rendkívüli elváltozások nem egy esetben megcsúfolják az évtizedes, sőt évszázados tapasztalatokat is. Bárhogyan szabályozza is tehát a törvény a bizonyítás terhét, nem szabad megengedni, hogy minden kétség az orvos terhére essék, amely abban a tekintetben merül fel, hogy a műtéttel kapcsolatos sérülés okát határozottan nem lehet megállapítani. Ha ez így lenne, ez nem jelentene kevesebbet, mint azt, hogy a műtét minden olyan hátrányos következményeiért, amelyek rendszerint és általában nem szoktak ugyan beállani, de a konkrét esetben mégis az orvos minden hibája nélkül is felléphetnek az operációval kapcsolatban, az orvosnak kellene a jogi felelősséget viselnie, ha csak nem tudja pozitíve bizonyítani vétlenségét, ami azonban a legtöbb esetben szinte lehetetlenséggel határos. (L. erre különösen *Locher* i. m. 250. l.)

Találóa n utalt több ízben a Reichsgericht arra is (így az *Entscheidungen* 69. köt. 434. l.; 112. köt. 232. l. közölt hat.), hogy strict ellenbizonyíték megkívánása (szemben az ellenvalószínűsítéssel) azt jelentené, hogy a bíró az élettapasztalásra támaszkodó valószínűségnek ugyanazt a jelentőséget tulajdonítaná, amivel a törvényes vélelem bír, amelyet — mint említettem (első fejezet, 9. p. in fine) — valóban csak az ellenkező bizonyításával lehet megdönteni (így *Kovács* is i. m. 664. l.) s az erre vonatkozó bizonyítást csak abban az esetben lehet sikerültnek elfogadni, ha minden

V. 14. Mindezek alapján a felek bizonyítási jogállását a v. b.-sal kapcsolatban a következőkben *foglalhatjuk össze*:

Az igényt érvényesítő részén a főbizonyítást sikerültnek kell tekinteni, ha az általa állított tény valóságát a valószínűségnek oly magas foka támasztja alá, amelyre tekintettel a bíró az illető tényt a Pp. 270. §-a (német ZPO. 286. §.) értelmében valónak tarthatja; az ellenbizonyítás pedig, amely a bíróság által *immár bizonyított*nak vett tény megcáfolására irányul, abban az esetben jár sikerrel, ha a bíró meggyőződését sikerült megingatni az állított tény valósága tekintetében. Persze rendszerint az ellenbizonyítás nem közvetlenül megy végbe a valószínűsítés alapjául szolgáló indíciumok megcáfolása révén, hanem közvetett úton, más indíciumok, nevezetesen oly „különleges“, „rendkívüli“ körülmények feltárása segítségével, amelyek ellenérvekként jöhetnek számba a valószínűsítésre támaszkodó ítélettel szemben.¹²⁸ Ehhez pedig elégséges oly körülmények előterjesztése és szükség esetében bizonyítása, amelyek a dolgok-

---

kétséget kizáró módon sikerült a bírót meggyőzni arról, hogy éppen az a való, amit a vélelemmel szemben bizonyítással élő (alperes) fél állít és bizonyít.

Nem mulaszthatom el azonban ezzel kapcsolatban annak a kiemelését, hogy éppen a szóbanlevő szempontból a Reichsgericht legújabb gyakorlatában — megítélésem szerint helyes — olyan fordulat állapítható meg, amely bizonyos mértékig csökkenti a különbséget az ellenvalószínűsítés és a törvényes vélelemmel szemben szükséges „ellenkezőnek“ bizonyítása között. A régebbi gyakorlat ugyanis a vétkességnek valószínűsítési bizonyítása esetében az ellenbizonyítás, — vagyis az ellenvalószínűsítés — szempontjából megelégedett azzal, ha a kárigénnyel megtámadott a valószínűségnek *ugyanolyan* fokát mutatja ki, mint a kárigényt érvényesítő felperes. Ezzel szemben az újabb gyakorlat — és ehhez az uralkodó felfogás is csatlakozik (*Schaps* i. m. 734. l. 107. jegyzet) — *túlnyomó* valószínűséget kíván az exculpatio sikeréhez. Ezzel *egyre fokozza az exculpatio következményeit és egyben közelebb viszi a prima facie-bizonyítást a törvényes vélelmekhez*. Ennek ellenére is azonban elvileg ki kell tartanunk a mellett az álláspont mellett, hogy az ellenbizonyítás a v. b. körében gyengébb, mint az ellenkezőnek a bizonyítása a törvényes vélelmekkel kapcsolatban. — Az ellenbizonyítás irodalmáról l. különösen *Höfer* i. m. 64. és köv. l.; *Schmid* i. m. 44. és köv. l.; *Piechotta* i. m. 96. és 111. és köv. l.

¹²⁸ Így *Locher* i. m. 258. l.

nak más lefolyását tüntetik fel valószínűbbnek. Így ha *vét-
kességet* állapít meg a bíró valószínűsítés alapján, azzal
szemben nincs szükség *teljes exculpatoria*, hanem — mint
ezt már az ügyellátással kapcsolatban is említettük — oly
körülmények bizonyítására, amelyek a kár bekövetkeztét
vétkesség hiányában is nemcsak megérthetővé, de egyben
valószínűvé is teszik.

ÖTÖDIK FEJEZET

A valószínűsítési bizonyítás jelentősége különösen a balesetbiztosítás körében.

I. 1. A v. b. jogi szerepének és jelentőségének megismerése nem lehet közömbös a biztosítási jognak fentebb már érintett, sok vitára alkalmat adó annak a kérdésének a megítélésében, miként alakul a balesetbiztosítással kapcsolatban bizonyításjogi szempontból a felek helyzete oly esetben, amidőn a biztosító ellen folyamatba tett perben nem lehet kétséget kizáró módon tisztázni a tényállást abban a tekintetben, vajjon baleset vagy öngyilkosság (öncsonkítás) történt-e?

Hogy a felek bizonyításjogi helyzete éppen a balesetbiztosítás körében válik annyira kritikussá és adott ezért alkalmat sok vitára, ennek az a magyarázata, hogy a ténybeli „non liquet“-nek a biztosítást általában jellemző előállhatása itt a leggyakrabban válik aktuálissá. Különösen oly esetben, amidőn a biztosított a baleset folytán életét veszti, gyakori, hogy a biztosítási igény érvényesítésére jogosultakra nézve a biztosítási eset bekövetkeztével veszendőbe mennek a bizonyító eszközök a kár előállítását illetően; kivált olyankor, amidőn a biztosított egyedüli tanúja volt a kártokozó folyamatnak, az ő halálával szinte egy csapásra megszűnik annak lehetősége, hogy a tényállás kétséget kizáró módon legyen tisztázható. Ilyen helyzetben merül fel azután sokszor az a kérdés, vajjon balesettel, avagy öngyilkossággal állunk-e szemben.

2. Mint fentebb már jeleztük, az uralkodó felfogás¹²⁹

¹²⁹ Nálunk már *Nagy Ferenc*: Kereskedelmi jog 8. kiad. 455. l. 12. jegyz.

— amelyet bírói gyakorlatunk is követ — a b. t. mint a *Hedemann* által ú. n. „ultimum refugium“ alapján ítélvén meg a kérdést, diametriálisan ellentétes megoldásra jut azzal kapcsolatban a *balesetbiztosítás* és az *életbiztosítás* körében. Az *előbbi* körében a ténybeli bizonytalanság a jogot érvényesítő felperes hátrányára megy: őt el kell utasítani keresetével, ha a baleset fogalmához megkívánt *véletlenséget* nem tudja kétséget kizáró módon bizonyítani. Az *utóbbi* körében viszont a bizonytalanság a biztosítót éri: őt el kell marasztalni, hacsak nem tudja a maga részéről az *öngyilkosság* fennforgását minden kétséget eloszlató határozottsággal igazolni.¹³⁰

¹³⁰ Nem foglalkozhatom tüzetesen azzal a kérdéssel, vajjon a b. t. szabályaiból való ily elvi kiindulás mellett is megáll-e az uralkodó felfogás által alapul vett az a *fogalmi konstrukció*, amely a balesetbiztosítással kapcsolatban az esemény véletlenségét *jogalapító ténynek*, életbiztosítás körében pedig annak szándékos előidézését *jogmegszüntető* (jogkizáró) ténynek fogja fel és ebből von következtetést a ténybeli „non liquet“ jogkövetkezményeinek eltérő alakulására. Csupán annyit jelzek, hogy a biztosítási szerződést szabályozó modern kódexek, elsősorban a német és az osztrák szerződési törvények (1930. május 30. és 1917. dec. 23-tól) normaszervezeti rendszeréből ez egyáltalában nem következik s *csupán az általános balesetbiztosítási feltételeknek* állandóan visszatérő *kikötése* az, amely a bírói gyakorlat engedékenysége folytán lehetővé tette a b. t.-nek a *törvénytől eltérő* módon való rendezését.

Az öngyilkosság (öncsonkítás) balesetbiztosítás körében ugyanis éppen úgy jogmegszüntető tény a biztosítási kódexek rendszerében, miként az életbiztosítás körében. Amiképen általában a biztosítás minden ágának és nemének körében az a körülmény ilyen, hogy a biztosított (szerződő fél) a biztosítási esetet szándékosan idézte elő.

Világos ez, ha figyelembe vesszük, hogy a német és az osztrák törvényeknek az öngyilkosságot tárgyzó rendelkezései az élet- és balesetbiztosítás körében törvényszerkesztési szempontból lényegileg teljesen azonos módon vannak megkonstruálva. (V. ö. a német törvényben a 169. és a 181. §-t; az osztrák törvényben a 138. és a 158. §-t.) Mindkét esetben egy feltételezett általános szabállyal szemben egy kivétel van szembehelyezve, amely az eseménynek szándékos előidézését joggátló ténynek tünteti fel. (A német törvény 169. §-a szerint: „Bei einer Versicherung für den Todesfall ist der Versicherer von der Verpflichtung zur Leitung frei, wenn derjenige, auf dessen Person die Versicherung genommen ist,

Nem állítható ugyan, hogy a bírói gyakorlattól teljesen idegen lett volna az a gondolat, hogy a balesetbiztosí-

Selbstmord begangen hat" — 181. §.: „Der Versicherer ist von der Verpflichtung zur Leistung frei, wenn der von dem Unfalle Betroffene den Unfall vorsätzlich herbeigeführt hat.“ Az életbiztosítás körében a kérdéses esemény általában a halál. A balesetbiztosításnak biztosítási eseménye, tehát éppen a baleset, azonban fogalmilag az illető személy akaratától független esemény. „Szándékosan előidézett baleset" — amiről pedig az idézett rendelkezésekben szó van — fogalmi képtelenség. Minthogy pedig illet a törvényhozóról nem lehet feltenni, nyilvánvaló, hogy amidőn a törvény balesettel kapcsolatban annak szándékos előidézéséről beszél, csupán oly történeti folyamatra gondol, amely a *külső megjelenése szerint* magában rejtí a baleset tényállásának alkotó elemeit, vagyis balesetnek látszik.

Ehhez képest pedig a biztosítási eset szándékos előidézésére vonatkozó rendelkezés szempontjából az életbiztosítás halálesetének a balesetbiztosítás körében a törvény szerkezete és szelleme szerint nem a véletlen esemény mint ilyen, hanem valamely *külső megjelenése szerint balesetnek feltűnő folyamat*, tehát a *véletlenség puszta látszata* felel meg; miként az életbiztosítás körében a halál, a balesetbiztosítás körében ez a *balesetszerű* jelenség a jogalapító tény.

Ez pedig azt jelenti, hogy a törvény szerint a balesetbiztosítás körében sem kell a jogot érvényesítő félnek kártérítési igénye megállapítása végett az esemény véletlenségét bizonyítani, hanem csupán egy oly *külső történeti folyamat* meglétét, amely *látszatra balesetnek* tűnik fel. (L. a kérdés ily magyarázatára *Ehrenzweig* is: *Versicherungsvertragsrecht* (1935.) II. köt. 877. l.)

Megjegyzendő, hogy ezen a legális állapoton mit sem változtat Németországban az 1939. dec. 19. napjáról kelt német biztosítási novella sem, — *Verordnung zur Vereinheitlichung des Rechts der Vertragsversicherung* — amelynek célja csupán a szerződési jognak a birodalomhoz csatolt új területeken korábban érvényben volt joggal való egybeolvasztása (egyenlősítése) volt. L. erre a kérdésre *Hagemann* cikkét a *Zft. für Versicherungswissenschaft* 1940. évi I. sz.

A vázolt jogi helyzeten csak annakfolytán következett be változás, hogy a (német) bírói gyakorlat nem tartotta kizártnak azt, hogy a biztosítási feltételek a b. t. törvényes szabályaitól a fél hátrányára eltérhessenek. [Az ugyanezen az állásponton lévő osztrák bírói gyakorlattal szemben helyesen utal *Hanausek* (*Unfallversicherung u. Beweislast*, 41. l.) arra, hogy a b. t. szabályai cogens jellegűek és hogy ennek a szempontnak különösen a biztosítási jogban van fontossága, miután itt a biztosítottak az államhatalom védelmére szorulnak a biztosítási vállalatok gazdasági

tás körében a ténybeli bizonytalanság kérdésének megoldását *más úton-módon* kísérelje meg. A régebbi osztrák és

túlhatalmával szemben. Ha megengedjük a biztosító vállalatoknak azt, hogy általános feltételeikben módosítsák a fél hátrányára a b. t.-nek törvényben megállapított szabályait, ez könnyen vezethet arra, hogy a feleknek jól megszerzett joga a bizonyítás nehézsége folytán veszendőbe megy. — Nálunk Kovács M. tanítja azt (i. m. 2. kiad. 646. l.), hogy a felek a b. t. tekintetében megegyezhetnek. Ezzel szemben Magyary-Nizsalovszky szerint (i. m. 396. l.) bár a törvényben nincs kimondva, de a magyar jogban állandóan követett elv, hogy a b. t. szabályain a feleknek nem lehet változtatniok.] Ennekfolytán a biztosító vállalatok kivétel nélkül oly *kikötést* vettek fel általános feltételeikbe, amelyek szerint a biztosítás az egészségnak csupán a biztosított akaratától független, vagyis éppen *véletlen* csorbulása ellen nyújt oltalmat. A b. t. szempontjából ez annyit jelentett, hogy míg a törvény szerint jogalapító tényként a véletlennek csupán a látszata, valamely „balesetszerű“ tényállás jött számba, addig *a feltételek szerint a véletlenség tényére mint ilyenre van szükség*; vagyis a jogérvényesítés végett valóban annak a bizonyítására van szükség a fél részéről, hogy ő, (ill. a biztosított) *nem öngyilkosságra* (önconkitásra) *irányuló szándékkal* idézte elő az eseményt. (Az ugyanis önként értetődő, hogy a cselekmény szándékossága önmagában a feltételek értelmében sem zárja ki a baleset fennforgását: éppen a szándékos cselekmények vonhatnak maguk után tipikusan balesetet: pl. valaki favágás alkalmával elvéti a fejszezsapást.)

Már ez a tény egymagában világossá teszi, mennyire nem vezethet megnyugtató eredményre, ha a tényállás tisztázhatatlansága folytán támadt bizonyítási nehézségeket kizárólag a b. t. szabályainak fonalán próbáljuk megoldani. E szabályok alapulvételeivel ugyanis *egymást kizáró két véglet* adódik a szerint, hogy valaki a b. t. törvényi szabályait szerződésileg félretehetőnek tartja-e, vagy sem. Ha igen, úgy mindig a fél az, akire hárul a ténybeli tisztázatlanság hátránya a balesetbiztosítás körében. (A német jog szempontjából ez az általános felfogás; l. Hagen i. m. II. köt. 587. l.). — Ha ellenben nem, — s ez volt a helyzet az osztrák szerződési törvény 158. §-a szempontjából — a perlekedés kockázata mindig a biztosító terhére megy. (L. erre Ehrenzweig i. m. 153. l., a Manes részére készült Festgabe-ban).

Hazai vállalatainknak a feltételek ilyértelmű kialakításában nem volt szükségük a bírói gyakorlat fentebb érintett elnéző magatartására. Amennyiben a Kt. 498. §-ából a b. t. törvényi megosztására egyáltalában következtetni lehet, ez inkább arra látszik utalni, hogy a véletlenség kritériuma valóban jogalapító ténykörművény a balesetbiztosítás körében.

német legfelsőbb bírósági határozatokban nem egyszer olvashatunk olyan megállapításokat, hogy nem lehet a kárigénnyel fellépétől azt kívánni, hogy „perrendszerű” bizonyítékokat szolgáltatassan arra a *negatív* ténykörülményre vonatkozóan, hogy a biztosított *nem önkezelé*vetett véget életének; vagy: hogy a tényállás tisztázatlansága csak abban az esetben megy a bizonyításra kötelezett igényt-érvényesítő fél hátrányára, ha „különleges körülmények” állanak fenn, amelyek valószínűvé teszik az öngyilkosságot s azokkal a körülményekkel, amelyek a véletlenség mellett szólnak, legalább is egyenlő súllyal esnek latba;¹³¹ sőt a Reichsgericht egy esetben, amidőn a baleset ellen biztosított személyt a lakásán agyonlőve találták meg és amidőn kétséges volt, vajjon nem önkezelévetett-e véget életének, pusztán az említett tény alapján sikerültnek vette a bizonyítást arra vonatkozóan, hogy nem követett el öngyilkosságot.¹³²

Am mindezek csak szórványos megnyilatkozások. Általában abból indul ki a gyakorlat, hogy mihelyt vita és véleményeltérés támad az esemény véletlen volta, tehát baleseti jellege és az öngyilkosság fennforgása tekintetében, ebből a kétségből csak a b. t. szabályai mutatják meg a kivezető utat; ezek szerint pedig balesetbiztosítás körében a „non liquet” mindig a fél hátrányára üt ki és sem a jóhiszeműség, sem a méltányosság nem igazolhatja azt, hogy a teljes bizonyíték szolgáltatásának hiányában fizetésre kötelezzük a biztosítót. Ugyanaz a gondolat, amely hazai bírói gyakorlatunkban is állandóan visszatér annak megállapításával, hogy ez a balesetbiztosítás „jogi természetéből”, a balesetbiztosítás „fogalmából” és a b. t. általános szabályaiból folyik.¹³³

II. 3. A korábban ellenvetés nélkül tudomásul vett ezt a gyakorlatot az elméleti irodalomban *Hanausek* gráci professzor kezdte ki „Unfallversicherung und Beweislast” cím alatt 1916-ban megjelent, méltán feltűnést keltő munká-

¹³¹ L. a határozatok ismertetését *Hanausek* i. m. 5., 7. és 8. l.

¹³² 1891. márc. 11. napján hozott hat.; közölve a Zeitschr. für Versicherungswissenschaft 3. köt. 976. l.

¹³³ L. *Gróh* i. m. 341. és köv. l. idézett határozatokat.

jában az akkori osztrák legfelsőbb bíróságnak 1915-ben meghozott egyik határozatával kapcsolatban, amelyben a biztosítási praxisban tipikusan ismert tényállásról volt szó. A baleset ellen biztosított személy a legjobb hangulatban távozott egy nap reggel a lakásáról; oda azonban nem tért többé vissza s csak másnap, a hajnali órákban találtak rá holttestére a városi villamos alagútjában a sínek és az alagút fala között fekvő helyzetben.

Hanausek annak a megállapításával, hogy a polgári peres eljárásnak mai kialakulásában a b. t. szabályai nem arra a kérdésre adnak választ, hogy a tárgyalás elvén felépülő polgári perben a felek melyikének kell pernyertessége céljából az általa felhozott, de az ellenfél által tagadott tények tekintetében *bizonyító eszközöket megjelölni*, hanem arra a kérdésre, hogy a ténybeli „non liquet” hátránya a felek melyikét terheli (i. m. 21. és 22. l.), — éles megfigyeléssel utal arra, hogy a bizonyítási teher szabályai mindig bizonyos *nem kívánatos szélsőséget* rejtenek magukban abban az értelemben, hogy mindig a felek egyikére, vagy másikára hárítják a perlekedés kockázatát. Éppen ezért szerinte a bírónak a *bizonyítási eljárás egyre tökéletesbedő módszerei* révén arra kell törekednie, hogy ő a b. t. szabályaihoz csak végső szükség esetében folyamodjék és e helyett annál öntudatosabban alkalmazza a bizonyítékok szabad mérlegelésére vonatkozó felhatalmazottságát.

Ebből az alapszemléletből jut *Hanausek* arra a következtetésre, hogy a b. t. szabályait, amelyeket pedig az elmélet évszázados munka eredménye gyanánt termelt ki, mint gyakorlatilag értéknélküli szabályokat egészen el kell ejteni, közöttük tehát azt a szabályt is, amely a jogot érvényesítőre hárítja a jogmegalapító, az ellenfélre pedig a jogmegszüntető vagy joggátló tények bizonyítását.¹³⁴ Mind e szabályok helyett *Hanausek* a ténybeli „non liquet”-nek anyagi jogi szempontból specializált bizonyos eseteiben a megoldást az Optk. 7. §-ából kívánja levezetni, amely tudvalevően olyan esetekben, amidőn sem törvényt magyarázat, sem analógia

¹³⁴ Ugyanaz a gondolat, amelynek *Kohler* (i. m.) adott már kifejezést.

útján nem lehet a konkrét esetben alkalmazandó jogszabályt megtalálni, arra utasítja a bírót, hogy a „természeti jogelvek szerint“ (nach den natürlichen Rechtsgrundsätzen) döntsön. *Hanausek* szerint a természeti jogelvek közé tartoznak az *igazságosság* és a *méltányosság* elvei is. Ezeknek a szem előtt tartásával pedig szerinte nem férhet kétség ahhoz, hogy a balesetbiztosítással kapcsolatban felmerülő ténybeli „non liquet“ általános következményeivel minden esetben (!) az igénnyel megtámadott biztosító vállalatot kell megterhelni (i. m. 33. l.).

E szemlélet eredményeként állítja fel azt a tételét, hogy egyfelől *életbiztosítás*, másfelől *balesetbiztosítás* a *tényállás tisztázhatatlanságának következményei szempontjából egy tekintet alá esnek* (i. m. 43. l.) s jut a fejtegetései kiinduló pontjául szolgáló konkrét esetre vonatkozással ahhoz a megoldáshoz, hogy ha a baleset ellen biztosított holttestét valamely vasúti alagútban megtalálják és a halál okát nem lehet tisztázni, úgy igazságos és méltányos azt feltenni, hogy baleset történt.

III. 4. *Hanausek* kétségtelen érdeme, hogy a tényállás tisztázhatatlanságával járó veszélynek a felek melyike által leendő viselése kérdésében nem tartja mellőzhetőnek annak a különleges jogi szituációnak a vizsgálatát, amelynek körében éppen a kérdés aktuálissá válik. Ezzel ugyanis a megoldást máris a nézetem szerint helyes irányba, a *bírói mérlegelés irányvonalába* tereli.

Az a tény azonban, hogy egy jogintézmény, nevezetesen a biztosítási jogviszony keretében *mindig* ugyanarra a félre, a biztosítóra hárítja a ténybeli „non liquet“ hátrányos következményeit, gondolkodóba kell hogy ejtsen az általa javasolt megoldás helyessége tekintetében. Hiszen ez a megoldás oly *merevséget* jelent a bíróra nézve, amelytől a b. t. általános szabályaiban is bennerejlő, de a bíró általi korrekciónak legalább is bizonyos mértékig lehetőséget nyújtó merevség hatásában messze mögötte marad. Éppen ezért az általa javasolt az a megoldás, amely a b. t. általános szabályait teljesen elveti, már csak azért sem lehet kielégítő, mert a benne rejlő merevségnél fogva eleve lemondást foglal magában arravonatkozólag, hogy a ténybeli

„non liquet“ problémája *általános és elvi* elrendezést nyerhessen.¹³⁵

Ehhez az *elméleti* szemponthoz járul az a *gyakorlati* tekintet, hogy az a feltétlenül helyes szempont, amely a ténybeli „non liquet“ bizonyításjogi következményeinek levonásában a bíró mérlegelését is szóhoz kívánja juttatni, egyáltalában nem hozza magával a b. t. szabályainak teljes eltörlését. Ellenkezőleg: a pusztá fenyegetés a b. t.-el, vagyis a „non liquet“ következményeinek a felek egyikének vagy másikának terhére való kilátásba helyezése a törvényhozó részéről, egymagában alkalmas arra, hogy éppen ezt a felet a legnagyobb erőfeszítésre serkentse az átlala hozzáférhető és elérhető minden bizonyító eszköz előteremtése végett, hogy ezzel a perbeli győzelmet a maga számára biztosítsa. Ezzel szemben, ha egyedül az igazságosságot és a méltányosságot állítjuk oda döntő kritérium gyanánt, közelfekvő annak a veszedelme, hogy a bíróságnak a tényállás felderítésére irányozott törekvése megghiúsul, akár a fél kényelmessége folytán, akár azért, mert vakon bízik álláspontjának igazságosságában és méltányosságában.

Bármennyire is kétségen felül helyes elméletileg az, amire már *Wach* figyelmeztetett,¹³⁶ nevezetesen, hogy „a fél a bizonyítás terhét épp annyira önként értetődően viseli, mint ahogyan mindenkinek erőt és munkát kell áldozni, ha valamely előnyt el akar érni“, — aki a gyakorlati életet kissé is ismeri, az azt is tudja, mennyire nehéz a feleket erre az elemi igazságra ránevelni. Már csak ebből az okból sem nélkülözheti a praxis a b. t. élesen formulázott és általánosságban tartott szabályait és főként a szabályok *szankcióját*.

Ennek legerősebb bizonyítékát egyébként maga *Hanau* szolgáltatja, amidőn — mint jeleztük — azt tanítja, hogy szerinte kétségen felül igazságos és méltányos az, hogy a balesetbiztosítás körében mindannyiszor, amidőn nem lehet tisztázni, vajjon baleset vagy öngyilkosság történt-e, a ténybeli „non liquet“ eme hátrányával a biztosítót kell megterhelni. Nem hinném, hogy van a világnak olyan biz-

¹³⁵ L. ennek kiemelését *Ehrenzweignél* i. m. 154. l.

¹³⁶ Zft. für den deutsch. Zivilprozess. XXIII. köt. 366. l.

tosító vállalata, amely nem az ellenkező állásponton lenne és ki merne vállalkozni arra, hogy ezt a vitát egyedül az igazságosság és a méltányosság alapján döntse el. Nyilvánvaló ebből, hogy a *Hanausek által választott út*, nevezetesen a *b. t. szabályainak teljes mellőzése és kizárólag az igazságosságra és a méltányosságra való utalás* nem alkalmas eszköz arra, hogy a perbeli tényállás tisztázhatatlanságával járó nehézségek elvileges megoldásához hozzásegítsen. Mint fentebb láttuk, a megoldást a *szabad bírói mérlegelés elve* — kapcsolatban a biztosítási szerződés céljával — adja meg.

5. Jóllehet — mint említettük — az általános biztosítási feltételek az esemény véletlensége tekintetében balesetbiztosítás körében az igényt támasztó félre hárítják a bizonyítást, ez nem zárja ki, hogy a bíró *mérlegelése eredményeként* abban az esetben is *bizonyított*nak fogadhassa el a baleset megtörténtét, ha a félnek ezt kétséget kizáró módon bizonyítani nem sikerült. A bizonyítás terhét — a fentebb már vázolt körülményekre tekintettel — nem szabad túlfeszíteni: nincs szükség minden kétséget kizáró bizonyíték produkálására, hanem elegendő a valószínűségnek a gyakorlati szempontjából hasznosítható magas foka, amely eloszlatja a bíró kétségét a véletlenség tekintetében a nélkül, hogy azt egyszersmindenkorra és véglegesen kizárná. Tekintettel kell lenni tehát a külső folyamatra s különösen a sérülés súlyos, vagy kevésbé súlyos jellegére;¹³⁷ arra, hogy éppen a balesetbiztosítás körében kell gyakran alkalmazást találnia a Pp. 273. §-ának s hogy különösen pusztán annak a lehetősége, hogy a valószínűség ellenére még sem balesettel állunk szemben, önmagában véve nem jöhet figyelembe.

És mi sem jellemzőbb arra, hogy a bírói gyakorlat sokszor nem vonja le az önmaga által választott elvi alap követ-

¹³⁷ Mind oly szempontok, amelyek rácsafolnak a bírói gyakorlatunkban sokszor hangsúlyozott annak a tételnek a helyességére, amely szerint a balesetbiztosítás körében a baleset tényét (az orvos által feltárt állapotból) *következtetés* útján nem lehet megállapítani. Így a Kúria 110/1905. sz. hat. Helyesen utal rá *Kuncz* (i. m. III. köt. 420. l.), hogy éppen a balesetbiztosítás körében kell gyakran alkalmazást találnia a Pp. 273. §-ának.

kezményeit, mint az a körülmény, hogy ugyanaz a Reichsgericht, amely a balesetbiztosítással kapcsolatban fennálló „non liquet“ hátrányával a b. t. szabályaiból folyóan mindig az igényt érvényesítő felet tartja megterhelendőnek, mégis bőségesen enged teret a baleset tényének megállapításában a valószínűségekre támaszkodó következtetésnek, elégségesnek véve bizonyos oly indiciumok meglétét, amelyek nem bizonyítják ugyan közvetlenül az esemény véletlen jellegét, de nagy valószínűséggel engednek arra következtetni.

A valószínűséget veszi a Reichsgericht irányadónak a bírói meggyőződés kialakítása szempontjából, amidőn pl. a biztosított fel nem deríthető módon éjjel a kávéház liftaknájába zuhant; amidőn vadászat alkalmával szerencsétlenül el és ennek okát nem lehetett kideríteni; amidőn a revolver tisztogatás közben sült el kezében;¹³⁸ úgyszintén olyankor, amidőn a baleset ellen biztosított fürdeni akart s a nélkül, hogy holtteste később előkerült volna, ruháját fürdésre alkalmas helyen utóbb megtalálták. Az a körülmény, hogy ezt az utóbb említett tényt a Reichsgericht gyakorlata elégendőnek veszi nemcsak annak a bizonyítására, hogy a biztosított személy *vízbe fulladt*, hanem annak a bizonyítására is, hogy a vízbefúlás *éppen baleset folytán* következett be, jóllehet a *lehetősége* ilyenkor éppen nincs kizárva annak, hogy a halált valamely belső baj (pl. szívgörcs) vagyis nem baleset idézte elő — élesen juttatja kifejezésre az ellentétet hazai gyakorlatunkkal szemben, amely, mint láttuk (74. j.), a vízbefulladás — mint ilyent — önmagában nem minősíti biztosításjogi értelemben vett balesetnek.

De éppen ebből folyóan természetszerűen más a helyzet és *nem lehet szó a valószínűsítésen alapuló bizonyításról* olyankor, — s ez teljesen megfelel azoknak az alapelveknek, amelyek a bizonyítás szóbanlevő módszerét létrehozták — amidőn nyomatékos okok merülnek fel, mint olyanok, amelyek *már eleve gyanút keltenek* az igényt érvényesítő fél ama állításával szemben, hogy baleset történt. Pl. amidőn

¹³⁸ V. ö. a gyakorlatra *Hagen* i. m. II. 514. és *Ehrenberg* i. m. 478. l.

önconkításra mutatnak a sérülés külső körülményei, vagy a bíróság azt állapítja meg, hogy a biztosított fél azért kötött szerződést, hogy „szándékosan előidézett baleset” révén szerezzze meg családjá számára a biztosító vagyoni szolgáltatását, vagy pl. a vízbefulladt egyén végtagjai össze voltak kötözve, testére nehezékek voltak erősítve.

Ilyen és ehhez hasonló esetekben a ténybeli „non liquet”-nek, a tényállás tisztázhatatlanságának a következményei természetesen az igényt érvényesítő terhére kell hogy essenek. Ez pedig azt jelenti, hogy *ilyenkor már valóban csak a b. t. szabályai szerint* lehet ezt a kérdést eldönteni, márpedig a bizonyítás terhét a szerződés kikötései értelmében (mint tudjuk) mindig a fél viseli a sérülés véletlen jellege tekintetében.

A valószínűséget eleve lerontani alkalmas ilyen gyanúok *hiányában* azonban nem lehet mást megkívánni az igényt érvényesítő féltől, mint azt, hogy a balesetnek megfelelő (*balesetszerű*) külső tényállás fennforgását bizonyítsa. Ennélfogva — hogy visszatérjünk az osztrák felsőbíróságnak fentebb ismertetett ítéletével eldöntött esetre, amely megindítója volt a ténybeli „non liquet” bizonyításjogi kezelése iránt megindult perelméleti vitának — baleset által okozott halált kell elfogadni, ha a biztosított holttestét a vasúti alagútban olyan helyzetben és olyan külső sérülési nyomokkal találták meg, ahogyan ez a tapasztalás szerint akkor szokott bekövetkezni, amidőn valaki véletlenül zuhan ki a robogó vonatból. Az ilyen tényállás a balesetnek nemcsak *lehetőségére* enged következtetést vonni, hanem a *valószínűség* magasabb fokára is, és így abba a helyzetbe hozza a bírót, hogy meggyőződését mérlegelés, nevezetesen *valószínűségi értéktételek egybevetése alapján* alakítsa ki, szembeállítva a baleset mellett szóló *valószínűséget* azzal a puszta *lehetőséggel*, hogy öngyilkosság történt. Különösen az a körülmény, hogy a külső megjelenése szerint balesetnek látszó tényállás egy oly jogviszony keretében következett be, amelynek normális, mert rendeltetészerű fázisa a balesetnek mint biztosítási esetnek bekövetkezése, valószínűsíti az általános élettapasztalat nyomán azt, hogy bal-

esettel állunk szemben. Ehhez képest az annak megtörté-
tére vonatkozó tényállítást valónak lehet, sőt kell tartani.

6. A bizonyításjogi helyzet az igényt érvényesítő fél *hátrányára* csak abban az esetben tolódik el, ha az általa prima facie produkált bizonyítással szemben a biztosító azt állítja, hogy nem véletlenről van szó, hanem a biztosított öngyilkosságot követett el. Mint tudjuk a v. b. elvei szerint ilyenkor a biztosítótól sem szabad strict bizonyítást kívánni. Csak arról lehet szó, hogy ő megdöntse, félre-
szorítsa a fél által produkált valószínűséget azzal, hogy olyan ténykörülményekre utal rá és azokat bizonyítja is, amelyek a biztosítási esetnek a normálistól eltérő kialakulását tárják a bíró elé s amelyek valószínűbbnek tűnnek fel a konkrét esetben, mint a fél által a normális lebonyolódás körében lejátszódónak feltüntetett események. Ehhez képest ha pl. a biztosító bizonyítja, hogy a biztosított öngyilkossági gondolatokkal foglalkozott s ennek valami módon kifejezést adott (búcsúlevél), vagy súlyos anyagi gondokkal küzdött, vagy az eseményt közvetlenül megelőző időben súlyos bűncselekményt követett el, mindez alkalmas lehet arra, hogy a bíró a valószínűségi értékek összemérése folytán úgy döntsön, hogy a fél által produkált valószínűsítés alapján kialakult meggyőződését immár nem tartja fenn. Ilyen és hasonló esetekben a valószínűsítésnek a ténybeli „non liquet”-et feloldó ereje (ismét) nem érvényesülhet és a bíró — *hacsak a fél kétségtelen bizonyítékot nem szolgáltat* — nem tehet egyebet, mint a keresetet elutasítja.

Figyelnünk kell azonban arra, hogy nem változtat a fél helyzetén az a körülmény, hogy az *ellenvalószínűsítés nem erősebb*, csupán *egyenértékű* a valószínűsítéssel. Így ha pl. a tényállás erőszakos cselekményre (bűntényre) is enged következtetni — ami szintén baleset — s ha a bíró úgy látja, hogy az öngyilkosság mellett szóló körülmények nem erősebbek, mint azok, amelyek erőszakos cselekmények fennforgását valószínűsítik, ez nem érintheti a fél által produkált valószínűsítés erejét és a bíró prima facie-bizonyítás alapulvételével elismerheti az igény alapos jogosságát.¹³⁹

¹³⁹ Ellenkezően *Ehrenzweig* i. m. 165. l.

Igaza van ennyiben *Bruck*-nak,¹⁴⁰ amidőn azt mondja, hogy a biztosítóval szemben „szigorú követelményeket” kell támasztani a bizonyítás tekintetében, amit a korábban már kiemelt az a körülmény is indokol, hogy a biztosítási esemény bekövetkezte éppen a normális jelenség a biztosítási jogviszony életfolyamatában.¹⁴¹ Ebben találja magyarázatát a Reichsgericht gyakorlatában is kifejezésre hozott, fentebb már érintett az a szempont is, hogy ha a baleset ellen biztosított vízbefulladás és a biztosító azt állítja, hogy öngyilkosságról van szó, a biztosítási igényt érvényesítőt nem szabad pusztán abból az okból elutasítani, mert ő nem tudott minden kétséget kizáró és pontos bizonyítékot szolgáltatni ama körülményekre vonatkozóan, amelyek között a biztosított fulladás-okozta halála bekövetkezett. A biztosítás terhének ilyenén kialakítása a balesetbiztosítást nyilvánvalóan megfosztaná gazdasági rendeltetésétől.

7. Ami áll az öngyilkosságra, irányadó természetesen az *öncsonkításra* is. Ehhez képest pusztán az a tény, hogy a bíró észlel bizonyos olyan körülményeket, amelyek alkalmasak gyanút kelteni az öncsonkítás mellett, korántsem jelentheti ugyan azt, hogy a biztosítási igényt már ezen az alapon el lehetne utasítani, hanem csak azt vonhatja (esetleg) maga után, hogy a félnek a b. t. szabályai szerint *kétséget kizáró módon kell* a baleset tényét igazolnia.

Hasonló a helyzet akkor, ha a bíró *valószínűbbnek* látja az öncsonkítást mint a balesetet, jóllehet minden kétséget kizáró meggyőződéshez nem tud e tekintetben jutni. Ilyen esetben az *erősebbfokú ellenvalószínűsítés* ismét félretolva a valószínűsítés által életrehívott bírói meggyőződést, a tényállás tisztázatlan marad s a felet — *hacsak nem tud kétséget kizáró bizonyítékot produkálni* — keresetével el kell utasítani.

8. Jellemző egyébként a v. b. alapjául szolgáló gondolat átütő erejére az, hogy bár Kúriánk elvileg ragaszkodik a véletlenségnek kétséget kizáró módon való bizonyításához és ezt a bizonyítást — mint említettük — következtetés út-

¹⁴⁰ Privatversicherungsrecht (1930) 646. l.

¹⁴¹ Ez ellen *Ehrenzweig*: Versicherungsvertragsrecht I. 302. l.

ján sem engedi meg, mégis volt eset, amidőn a véletlenség kritériumát és ezzel a baleset fennforgásának tényét *bebizonyított*nak vette már azon az alapon, hogy nem merült fel a perben olyan adat, amely az öngyilkosságot tenné kétségtelenné.¹⁴²

9. Ha ezekután a balesetbiztosítás legnehezebb gyakorlati kérdését, a véletlenség bizonyításának mikéntjét össze kívánjuk foglalni, a következő megállapításokat tehetjük.

Kiindulópont az, hogy a *biztosítási feltételek* uniformizált kikötése értelmében a véletlenség a baleset fogalmához tartozván, jogalapító tényként jön számba. Éppen ezért, ha kétséges a konkrét esetben, hogy balesettel állunk-e szemben, az igényt érvényesítő félnek kell a véletlenséget kimutatnia.

Többnyire azonban exact bizonyítékot vagy egyáltalában nem, vagy csak igen nehezen lehet e tekintetben szolgáltatni; főként abban az esetben, ha a balesetnek nem voltak tanúi. Ily esetben elégséges, ha a fél oly tényállás meglétét igazolja, amelynek alapján az élet tapasztalásainak figyelembevételével nagy valószínűséggel lehet következtetni baleset fennforgására.¹⁴³ Minthogy különösen a véletlenséggel kapcsolatban negatívumok bizonyításáról van szó, nevezetesen arról, hogy a biztosított a testi sérülést *nem önmaga* idézte elő, elégségesnek kell venni azt, hogy a tényleg lejárt-

¹⁴² A 1458/1901. sz. határozatban elbírált esetben (közölve Gróh i. m. 343. l.) a biztosító azon az alapon vitatta a biztosított vétkeségét (öngyilkosságra irányuló szándékát), hogy utóbbi a töltött fegyvert az őt szállító kocsiban akként helyezte el, hogy annak csöve a hasának volt irányozva. A Kúria szerint az a körülmény, hogy a fegyver elsülése előtt a kocsi egy kátyuba zökkent, arra a feltevésre jogosít, hogy a fegyver éppen a zökkenés következtében mozdult ki helyéből és e kimozdulás következtében sült el, miértis nem lehet öngyilkosságról szó. — Jellemző az 1059/1901. sz. hat. is (közölve: *Túry: Hiteltörvények gyűjteménye*, II. köt. első fele 403. l.), amely szerint ugyan a felperes nemcsak a baleset tényét, hanem azt is köteles bizonyítani, hogy a baleset véletlenül következett be, ám az utóbbira vonatkozó bizonyítást a bíróság azért nem vehette sikerültnek, mert a fél nem terjesztett oly adatokat elő, amely *valószínűvé* tenné a véletlent.

¹⁴³ *Ebben áll a v. b. lényege.*

szódó külső eseményfolyamat igazolja azt a feltevést, hogy baleset történt.

A helyzet csak abban az esetben változik meg, ha a biztosító annak a *gyanújának* ad kifejezést, hogy a balesetet szándékosan idézték elő. Ilyen esetben az igényt érvényesítőnek ezt a gyanút meg kell cáfolnia. Önmagában azonban az, hogy a cáfolás a félnek nem sikerült, nem veszélyezteti a biztosító elleni igényt, feltéve, hogy a biztosító a maga részéről semmivel sem támasztja alá az általa táplált gyanút. Csak oly esetben, amidőn a biztosító a gyanú kifejezésre juttatásán *túl* oly összefüggéseket tár fel, amelyek nemcsak hogy nem teszik immár valószínűvé a véletlenség kritériumának meglétét, hanem egyenesen valószínűbbé teszik annak *hiányát*, — áll elő az a helyzet, hogy a felet a tényállás tisztázatlansága okából el kell a bírónak utasítani, *ha csak kétséget kizáró bizonyítékok produkálásával nem sikerül neki a prima facie kialakult korábbi bírói meggyőződést a biztosító által felhozott ténykörülmenyekkel szemben is megerősíteni.*

Mindez világossá teszi, hogy ha a felek tényállításaik helyességének bizonyítása végett a valószínűség kisebb-nagyobb fokát produkálják, a bíró a szabad mérlegelés eredményeként azt a tényállást fogadhatja el bébizonyítottnak, amely mellett megítélése szerint *nagyobb valószínűség* szól. Önként értetődő, hogy ha a felek előadásai a valószínűségekre támaszkodó bírói meggyőződés kialakítására nem nyújtanak alapot, valóban nem marad más hátra, mint exact bizonyítást kívánni az igényt érvényesítőtől, ami ha nem sikerül, ez az ő perveszteségét vonja maga után.¹⁴⁴

Mindenesetre hangsúlyozni kell azt, hogy a v. b. körében is a baleset fennforgása tekintetében a *bizonyítás mindig a felet terheli*. Szó sincs tehát arról, hogy általában minden olyan eseménnyel kapcsolatban, amely testi sérülést von maga után — bár csak ideiglenesen — valónak lehetne vagy kellene elfogadni az esemény véletlen jellegét. A v. b. szabályai *megkönnyítik* a bizonyítást, de — mint tudjuk — *soha*

¹⁴⁴ L. a v. b.-nak a Reichsgericht gyakorlatában a balesetbiztosítás körében való érvényesülésére tüzetesen: *Wüstney: Die private Unfallversicherung* (1936) 10. és köv. l.

sem vezetnek a b. t. átfordításához, úgy miként erről az ú. n. ideiglenes igazságokkal kapcsolatban van szó. (l. fentebb, első fejezet 14. b) alatt.)¹⁴⁵

¹⁴⁵ Mint már utaltunk rá, a v. b.-nak az imént összefoglaltan előadott alapelvei a balesetbiztosítással kapcsolatban *nem csupán a véletlenség bizonyítására* nyerne alkalmazást, hanem kiemelkedő jelenséggel bírnak akkor is, amidőn nem (vagy nem csupán) a véletlenség megléte vagy hiánya az, ami vitás, hanem az, vajjon minősíthető-e a tényleg bekövetkezett esemény a baleset fogalmához a biztosítási feltételek szerint ugyancsak mindig megkívánt „külső” körülménynek, vagy pedig az az emberi testben végbe menő tisztán organikus beteges folyamat következménye. A kérdésnek éppen a vízbefulladásos halál esetében van jelentősége.

A v. b. ily esetekben azért nélkülözhetetlen, mert a halál igazi okát (baleset-e vagy nem?) az esetek túlnyomó többségében még csak megközelítő szabatossággal sem lehet megállapítani, tekintve, hogy az e körben felmerülő problémák az orvosi tudományban még nem nyertek végleges tisztázást. Bizonyításjogi szempontból a helyzet tehát az, hogy a biztosítási igényt érvényesítőnek nemcsak azt elég a prima facie-bizonyítás elvei szerint valószínűsíteni, hogy a halál a vízben *véletlenül* következett be, hanem elég az is, hogy valamely *külső* esemény okozta a halált.

A nélkül, hogy a kérdés taglalásába bocsátkozhatnék, az utóbbi vonatkozásban csak megemlítem, hogy vannak többen (Möller, Gmelin) akik az *orvostudomány* szempontjából is a bizonyítást sikerültnek veszik az igényt támasztó fél részén abban az esetben, ha a boncolás tipikus fulladási halált tüntet fel, vagyis arra mutat, hogy a légutakba betóduló víz mint külső esemény okozta a halált. L. erre *Gravenhorst: Der Tod im Wasser als versicherungsrechtliches Problem* (1937.), Heft zur Unfallheilkunde c. sorozat 20. sz.

Nem lehet ezzel kapcsolatban azonban elhallgatni, hogy a v. b. alkalmazása folytán éppen a balesetbiztosítás körében nem egyszer *ellentét* támadhat az *orvosi* és a *jogi* felfogás között az okozati összefüggés meglétének megítélése tekintetében. Ez az ellentét annakfolytán áll elő, hogy míg a bírói gyakorlat bizonyos előfeltételek meglétében megállapítja az okozati összefüggés fennforgását a baleset és az idegrendszer traumás sérülései, az ú. n. baleseti neurozis között, addig az orvosi tudomány annak meglétét tagadásba veszi. Míg a bírói gyakorlatot az vezeti, hogy a külső látszat meggyőzően szól a mellett, hogy az idegrendszer sérülése olyan súlyos, nyilvánvalóan testi betegség, amelyet a korábban egészséges egyénnél éppen a baleset idézett elő, addig az orvosi tudomány arra az álláspontra helyezkedik, hogy ez a beállítottság orvostudomány-történeti szempontból a felismerésnek immár meghala-

IV. 10. A v. b. alapelveinek eme feltárása nyilvánvalóvá teszi az általánosan elterjedt annak a tanításnak helytelen voltát, amely szerint a balesetbiztosításra a ténybeli „non liquet” bizonyításjogi következményei szempontjából éppen az ellenkezője állana annak, ami az életbiztosításra irányadó. Ilyen *ellentét* (esetleg: már t. i. a biztosítási feltételek rendelkezéseihez képest) csak abban az esetben állapítható meg, ha a helyzetet a b. t., mint ultimum refugium szemzögéből ítéljük meg.

Ha azonban észrevesszük azt, hogy a bíró a biztosítási viszonytalanságban sincs arra kényszerülve, hogy a ténybeli bizonytalanság konzekvenciáit feltétlenül a b. t. szabályai szerint vonja le, hanem a mérlegelés (értékelés) körében is eloszlathatja azt — márpedig ez a lényege és eredménye a fent előadottaknak —, úgy észre kell vennünk azt is, hogy az eltérés a biztosítás szóbanlevő két neme között nem elvi, csupán fokozatbeli.

Ez abban jelentkezik, hogy az életbiztosítással kapcsolatban — szemben a balesetbiztosítással — a v. b.-ra gyakorlatilag úgyszólván szükség nincs. A „tulajdonképeni” életbiztosítás körében a biztosítási eset fogalma sokkal tágabb eseménykört foglalván ugyanis magában, mint a balesetbiztosításnál — a halált általában, tekintet nélkül annak keletkezési okára — annak tényállása is sokkal egyrétegebb, mint a balesetbiztosításé. A halál tényével máris adva van az életbiztosítás biztosítási esetének tényállása. Éppen ezért a valószínűsítésnek sokkal kisebb fokával is be lehet itt érni. Míg tehát pl. az alagútban megtalált holttest, amely balesetnek csupán lehetőségét, de nem valószínűségét támasztja alá, a balesetbiztosítás körében — mint láttuk — nem jöhet balesetként számításba, addig ugyanez a tényállás az életbiztosítás körében a biztosítási eset bekövetkeztét — öngyilkosságra utaló konkrét ellenvalószínűség hiányában — már

---

dott fokán áll, mert abban a végzetes tévedésben leledzik, hogy valamely orvosi kérdés jogi kérdéssé válhatik abban a pillanatban, amidőn azzal jogász foglalkozik. (L. erre a kérdésre tüzetesen legutóbb Schellworth: Unfallneurose und Unfallversicherung Zft. für die gesamt. Versicherungswissenschaft (1940) 1. sz. 65. l. Nálunk: Bujdosó János: Baleseti orvostan (1933) 221. és köv. l.)

önmagában valószínűvé és ezzel bíróilag megállapíthatóvá teszi. *A valószínűsítés tehát szerepet játszik az életbiztosításnál éppen úgy, mint a balesetbiztosítás körében, csak kisebb mértékben.*

Viszont, ha a haláleset körülményei olyanok, amelyek öngyilkosság mellett szolgáltatnak bizonyos indiciumokat, az életbiztosítás körében *szintén valószínűségi értékek összemérésére kerül sor*, akárcsak a balesetbiztosítás körében. Nem áll tehát az, hogy az életbiztosításnál az öngyilkosságra vonatkozó bizonyítást a bíró nem fogadhatná el sikerültnek valószínűsítés alapján és hogy ehhez képest pl. abból, hogy a biztosított anyagi helyzete zilált volt, semmi körülmények között nem lehetne az öngyilkosságra következtetést vonni — miként bírói gyakorlatunk tartja.¹⁴⁶ Ez a gyakorlat már csak azért is kifogásolható, mert az öngyilkosságnak közvetett bizonyítékok alapján végbemenő megállapítását egyébként maga a Kúria sem tartja mindig kizártnak.¹⁴⁷

Más dolog az, hogy öngyilkosságnak (a Kt. 504. §-a értelmében is) *csupán az öntudatos állapotban* véghezvitt, nevezetesen az élet kioltására irányuló szándékkal foganatosított cselekményt lehet minősíteni, miértis a szerződés érintetlenül hagyhatja (és rendszerint szokta is hagyni) a biztosító fizetési kötelezettségét arra az esetre, ha a biztosított az öngyilkosságot beszámíthatatlan (önkívületi) állapotban követte el.¹⁴⁸ Ily kikötés esetében az a helyzet, hogy az öngyilkosságnak a biztosítót az ő biztosítási kötelezettsége alól mentesítő jogi fogalmához hozzátartozik az, hogy a cselekményt a biztosított élete kioltására irányozott szándékkal követte el legyen; a nem ily szándékkal foganatosított cselekmény egyáltalában nem öngyilkosság.

Ilyen esetben tehát a bizonyításjogi helyzetnek éppen

¹⁴⁶ Így a Kúriának 1399/1895. sz. határozata; l. a gyakorlatra részletesen Gróh i. m. 325. l.

¹⁴⁷ L. Tury: Hiteltörvények gyűjteménye c. mű II. köt. 2. fele, 409. l. közölt hat.

¹⁴⁸ Igaz ugyan, hogy bírói gyakorlatunk szerint a biztosító érvényesen kikötheti azt, hogy beszámíthatatlan állapotban elkövetett öngyilkosság esetében sem köteles fizetni; l. Gróh i. m. 323. l. közölt hat.

a b. t. szabályai szemszögéből való vizsgálata az, ami az életbiztosítás körében is a balesetbiztosításhoz hasonló eredményre vezet: mind a két esetben (baleset, öntudatlan állapotban elkövetett öngyilkosság) a cselekmény véletlen (akaratlan) jellege az igényt érvényesítő fél által kimutatandó bizonyítási tételhez tartozik hozzá. Ebben találja magyarázatát bírói gyakorlatunknak az az állandó megállapítása, hogy a beszámíthatatlan (önkívületi) állapot bizonyítása a kedvezményezettet terheli.¹⁴⁹ Ha azonban *ebben az utóbbi tekintetben* támad kétség, vagyis nem lehet megnyugtató módon azt tisztázni, vajjon a biztosított életének önkezü kioltása öntudatos volt-e, vagy pedig öntudatlan állapotban történt, a v. b.-nak fentebb vázolt alapelveiből folyik, hogy az ezzel járó bizonytalanságnak a kockázata az igényt érvényesítő fél terhére megy abban az értelemben, hogy őt ilyen esetben a bírónak keresetével el kell utasítania. Folyománya ez annak, hogy a b. t. szankciójának, mint ultimum refugium-nak eltávoztatására alkalmas valószínűségi mérlegelésre itt *rendszerint* nem nyílik alkalom. Az a tény ugyanis, hogy a biztosított önkezelével vetett véget életének, *önmagában gyanút kelt* a szándékosság megléte tekintetében és így *rendszerint már eleve* útját vágja annak, hogy a bíró valószínűsítés alapján alakítsa ki meggyőződését.¹⁵⁰

¹⁴⁹ L. a Kúria 539/1881., 873/1896., 393/1884., 139/1881. sz. hat. idézve Gróh i. m. 325. l.

¹⁵⁰ Nem az a lényeges tehát az öntudatlanság tekintetében megkívánt bizonyítás exact volta tekintetében, hogy itt a tényállás abnormis alakulásával (öngyilkosság) ismét egy különleges anormális tényállás (öntudatlan állapotban elkövetett öngyilkosság) van szembehelyezve, — miként ezt *Ehrenzweig* (i. m. II. 812. l.) gondolja.

HATODIK FEJEZET

A valószínűsítési bizonyításnak a biztosítás természetéből fakadó korlátai.

1. A v. b. igen magas követelményeket támaszt az ítélő-bíró irányában. Túlzott mértékben alkalmazása — különösen abban az esetben, ha a bíró a biztosítási eset bekövetkeztének bizonyítása tekintetében is elfogadja a valószínűségnek bár magasabb fokát — könnyen csábíthatja a bírót arra, hogy *méltányosság* címén oly következtetéseket vonjon le, amelyek már valóban nem egyeztethetők össze a b. t. tekintetében fennálló követelményekkel s amelyek odavezetnek, hogy a döntés nem annak hátrányára üt ki, akit végeredményben mégis csak terhelne a bizonyítás kötelezettsége. Valóban oly helyzet, amelyen semmiféle per-technikai meggondolás nem tud segíteni.

Tisztán pszichológiai szempontból nézve sokszor meg lehet érteni ugyan a bírónak ezt az eljárását: lelki gyötrellem a lelkiismeretes bíróra nézve, ha a fél szempontjából életbevágó jelentőséggel bíró biztosítási igényt kénytelen a ténybeli „non liquet” okából elutasítani, jóllehet belsőleg tisztán látja, hogy a biztosítási eset, bár bizonyos indiciumok ellene szólnak, mégis tényleg bekövetkezett. Ilyen esetekben lép előtérbe a bíróban -- legtöbbször tudat alatt -- az ú. n. *favor iudicis*. Végső kiút abból a lelki dilemmából, amely folyománya ama kényszerhelyzetnek, hogy vagy mindent meg kell adni a félnek, vagy mindent meg kell tőle tagadni.¹⁵¹

¹⁵¹ Éppen ez a szempont az, amely Zeilert és másokat a fentebb már érintett arra a javaslatra vezette (Leipz. Zft. 1933. Nr. 23.), jogosíttassék fel a bíró arra, hogy mintegy „salamoni ítélettel” tegyen igazságot a felek között.

2. Mindazonáltal a biztosítási jogviszony körében a v. b.-nak, mint *amely elsősorban a biztosítási igényt érvényesítő fél előnyét szolgáló bizonyítási módszer*, erős fékezője a biztosítottak összességére tekintő szempont, vagyis éppen a *közösségi gondolat*. Ha már pl. az alkohol behatásaként jelentkező közlekedési balesetek elleni küzdelemben sem szabad minden további nélkül abból a feltevésből kiindulni, hogy a balesetnek alkohol hatása alatt álló résztvevője (érdekeltje) éppen az, aki vétkes a baleset felidézésében, mert habár e tekintetben prima vista fennáll is a gyanú, sőt a valószínűség, még sincs kizárva, hogy az alkohol hatása alatt álló személy tényleg nem követett el semmi közlekedési hibát és így nem ő, hanem a balesetben szereplő másik fél az oka a balesetnek, — úgy még *veszedelmesebb lenne a valószínűsítésnek általánosságban és kritika nélkül az ítékezés alapjául elfogadása éppen a biztosítási jogviszony körében*.

Könnyen vezethet ez a biztosítási intézmény alapgondolatát megrendíteni alkalmas ahhoz a szemlélethez, amely a biztosítási szerződésben csak *formális jogviszonyt* lát s azt pusztá juris vinculumként fogja fel adós és hitelező között.

Holott minden biztosítás a kölcsönösség eszméjén nyugszik abban az értelemben, hogy a biztosító csupán bizalmi személye a biztosítottak közösségének. Minélfogva *minden érdeköszeütközés*, amely a biztosítási jogviszonnyal kapcsolatban felmerül, voltaképen *nem a biztosító és a biztosított egyén ügye, hanem a biztosítotté egyfelől és a biztosítottak összességéé másfelől*, mely utóbbit a biztosító csak képviseli a közösség minden tagja irányában. Alapkiindulásában helytelen tehát a biztosítási szerződést két oly ellenérdekű fél viszonya gyanánt felfogni, akik közül az egyik, nevezetesen a biztosító, könnyen viselhet el egy kis érvágást a másik javára.¹⁵²

¹⁵² L. erre Prölss: Jur. Wochenschrift 1934. évf. 1074. l. — Szépen mondja Bruck is (Die Gefahrgemeinschaft, a Heymann részére készült emlékkönyvben, 1268. l.), hogy „az egyes biztosítási szerződés csak egy láncszemet alkot a biztosítási szerződések végtelen sokaságában, miértis nem szabad az egyes szerződést izoláltan

Ily alapszemlélet mellett a biztosítási szerződéssel kapcsolatos érdekösszeütközések esetében sohasem szabad úgy felvetni a kérdést, hogy miképpen segíthetjük az egyes *biztosítottat* leginkább hozzá jogának érvényesítéséhez. Hanem a kérdést akként kell feltenni: szabad és lehet-e a közösséggel szemben vállalni a felelősséget azért, hogy az egyes igényét az összeség vagyoni eszközeiből elégítsük ki. Távolsági követelményeiben az érintett alapbeállítottság oda vezet, hogy *kétség esetében* nem szabad a fél javára dönteni, hanem az összeség érdekeinek szem előtt tartásával el kell az egyest igényével utasítani, ha annak alaposága kétségesnek tűnik fel. Hiszen éppen a biztosítási jog volt útmutatója a kötelmi jog újabb fejlődését is egyre jobban jellemző annak az alapszemléletnek, amely elvi élel hangsúlyozza ki a közösségi érdek primátusát az egyes érdekével szemben.

3. Mindennek hangsúlyozását azért tartottuk szükségesnek, mert világosan utal arra, hogy ha valahol, úgy éppen a *biztosítási jogviszony körében nem kell tartani a bizonyítás szóbanlévő módozatának túltengésétől és az ezzel járó veszedelmektől.*

A kifejtettek világos bizonyosságai annak, hogy a *biztosítási jog*, amely ha nem is kitermelője, de szárnyakat adója volt a valószínűsítéssel dolgozó bizonyítási módszernek, az *intézmény legbelsőbb lényegét kitevő alap gondolatnak* kisugárzó — és a gazdasági összefüggések iránt kellő fogékonysággal rendelkező ítélőbíró szellemét is megragadó — *erejénél fogva ön maga képes kitermelni azokat a korláto-
kat, amelyek a v. b. indokolatlan túltengésének mindenkor
kellő határt szabnak.*

---

figyelembe venni, hanem azt csupán az egybetartozó szerződések nagyobb csoportjának csak egyik alkotóeleme gyanánt szabad méltatni“.

TARTALOMMUTATÓ.

	Lap
Célkitűzés — — — — —	3—5
1. A biztosítási jog fejlődéstani jelentőségének szempontja általában — — — — —	3
2. A biztosítási jog mint a közösségi gondolat úttörője — —	4
3. A biztosítási jog jelentősége a perbeli bizonyítás módszerének kialakulása szempontjából — — — — —	4

Első fejezet.

A valószínűsítési bizonyítás fogalma, fejlődéstörténete, előfeltételei, joghatása és tételesjogi alapjai — — — — —	6—35
I. A valószínűsítési bizonyítás fogalma.	
1. A tényállás tisztázásának nehézségei főként kártérítési perekben — — — — —	6
2. A szabad bizonyítás rendszere nem biztosít feltétlenül a bíró részére pozitív meggyőződés szerzhetését a tényállás valószínűsége tekintetében — — — — —	8
3. A bizonyítás nehézségének befolyása az anyagi jogra. A jogalkalmazás tendenciája a ténybeli „non liquet”-tel járó hátrányok kiküszöbölésére — — — — —	9
4. Egyességi (osztó-) ítélet — — — — —	10
5. A valószínűsítés mint általános tapasztalati elveken nyugvó bizonyítás — — — — —	11
II. 6. A valószínűsítési bizonyítás fejlődéstörténete — — — — —	11
III. A valószínűsítési bizonyítás előfeltételei és joghatása.	
7. A valószínűsítési bizonyítás perbeli segédeszköz a bírói meggyőződés kialakítására — — — — —	16
8. Az élettapasztalati tények és a valószínűség fogalma. A valószínűsítési bizonyítás viszonya a természetes vélelmekhez és a közvetett bizonyításhoz. Érvényesülő területének szükségzerű határai — — — — —	18
IV. 9. A valószínűsítési bizonyítás mint az igazság érvényesülésének útjában álló tényezők elhárításának eszköze. Viszonya a törvényes vélelmekhez — — — — —	22

	Lap
V. <i>A valószínűsítési bizonyítás tételesjogi alapjai.</i>	
10. Érvényesülése a bírói gyakorlatban — — — — —	24
11. A valószínűsítés szerepe a polgári per bizonyítási rendszerének fejlődésében — — — — —	27
12. Közvetett elismerése a Pp.-ben — — — — —	28
13. Az adaequat okozati összefüggés fogalma is a valószínűsítésen nyugszik — — — — —	31
14. A bizonyítási teher szabályainak kapcsolata a valószínűsítéssel	32

Második fejezet.

A valószínűsítési bizonyítás helyzete a magánjog rendszerében —	36—42
A) <i>A valószínűsítési bizonyítás és a látszat védelmének elve.</i>	
1. A látszatvédelem elve általában és különösen érvényesülése a szerződésen kívüli kártérítés jogában — — — — —	36
2. A valószínűsítési bizonyítás a látszatvédelem gondolatának megnyilatkozása — — — — —	38
3. E tétel folyamánai — — — — —	39
B) <i>A valószínűsítési bizonyítás és a generális klauzulák.</i>	
4. A generális klauzulák jelentősége általában — — — — —	40
5. A valószínűsítési bizonyítás a per jog területére kiterjesztése a generális klauzuláknak — — — — —	41

Harmadik fejezet.

A biztosítás mint a valószínűsítési bizonyítás érvényesülő tere —	43—62
I. <i>A valószínűsítési bizonyítás jelentősége a biztosítási jogviszonnyal kapcsolatban.</i>	
1. A biztosítási eset következte mint döntő esemény a biztosítási jogviszonyban — — — — —	43
2. A biztosítási esettel kapcsolatos bizonyítás nehézségei. Az okozati összefüggés kérdése — — — — —	43
3. Folytatás. A biztosítási veszéllyel kapcsolatos bizonyítási nehézség — — — — —	45
II. 4. <i>A balesetbiztosítás körében a véletlenség bizonyításának nehézségei és az uralkodó felfogás álláspontja a bizonyítás sikeretelenségének következményei tekintetében</i> — — — — —	47
III. 5. <i>A ténybeli „non liquet” mint a biztosítás természetével együtt járó jelenség</i> — — — — —	49
IV. <i>A valószínűsítési bizonyítás alkalmazása a német bírói gyakorlatban a biztosítási viszonyal kapcsolatban általában.</i>	
6. Különösen az okozati összefüggés kérdése — — — — —	51
7. A gyakorlat megváltozása abban a kérdésben, hogy a valószínűsítési bizonyításnak helye van-e a biztosító javára is —	53
8. A német gyakorlat állásfoglalásának bírálata — — — — —	55
9. A polgári peres eljárás céljának és a felek egyenlőségének szempontja — — — — —	58

10. A büntető eljárás eltérő természete — — — — —	59
V. 11. A biztosító ellen érvényesített igény megalapozása peren kívül — — — — —	60

Negyedik fejezet.

A valószínűsítési bizonyítás helyzete a bizonyítás jogában — — — — —	63—84
I. 1. A valószínűsítés alapján kialakuló bírói meggyőződés és a bizonyítékok szabad mérlegelése általában — — — — —	63
II. A szabad bizonyítási rendszer lényege.	
2. Viszonya a biztosítási teher szabályaihoz — — — — —	63
3. Kényszerülve van-e a bíró arra, hogy a tényállás tisztázásának elosztatása végett a bizonyítási teher szabályaihoz folyamodjék? — — — — —	65
4. A bíró szabadsága a ténymegállapítás tekintetében nincs korlátolva a bizonyítási teher szabályai által. A bizonyítási teher mint ultimum refugium — — — — —	66
5. Az élettapasztalat és a valószínűség felmenthetik a bírót a bizonyítási teher szabályainak alkalmazásba vétele alól — — — — —	69
6. A valószínűségen alapuló meggyőződés nincs kizárva a törvény szerint — — — — —	70
III. A valószínűsítési bizonyítás a bírói mérlegelés körébe tartozó jelenség.	
7. A valószínűsítési bizonyítás szinte maradék nélkül fedi a bizonyítékok szabad mérlegelésének fogalmát — — — — —	71
8. Mégsem azonos vele — — — — —	73
9. Méltányossági tekintetek jelentősége — — — — —	73
10. A revízió kérdése — — — — —	75
11. Csak eme elvi kiindulás tárja fel a valószínűsítési bizonyítás tételesjogi alapjait — — — — —	78
IV. A valószínűsítési bizonyítás nem a bizonyítási teher átfordítását foglalja magában.	
12. A bizonyítási teherként való felfogás ellen szóló érvek. A német gyakorlat ingadozása — — — — —	78
13. Az ellenbizonyítás kérdése — — — — —	81
V. 14. A felek bizonyításjogi helyzetének összefoglalása a valószínűsítési bizonyítással kapcsolatban — — — — —	83

Ötödik fejezet.

A valószínűsítési bizonyítás jelentősége különösen a balesetbiztosítás körében — — — — —	85—103
I. A balesetbiztosítással kapcsolatos bizonyítási nehézségek.	
1. A bizonyítási nehézség okai — — — — —	85
2. Az uralkodó felfogás szerint eltérő elbánása az élet- és balesetbiztosításnak a véletlenség tekintetében fennálló kétség következményei tekintetében — — — — —	86
II. 3. Hanausek szembehelyezkedése az uralkodó nézettel — — — — —	89

	Lap
III. A szabad bírói mérlegelés és a biztosítási szerződés célja alapján adódó megoldás.	
4. Hanausek tanításának jelentősége és hibái — — — — —	91
5. A valószínűsítésnek befolyásoló ereje a bírói meggyőződés kialakulásra — — — — —	93
6. Az ellenvalószínűsítés — — — — —	96
7. Öngyilkosság — öncsonkítás — — — — —	97
8. A valószínűsítési bizonyítás érvényesülése hazai gyakorlatunkban is a balesetbiztosítás körében — — — — —	97
9. A jogi helyzet egybefoglalása a baleset bizonyítása tekintetében	98
IV. 10. A különbség élet- és balesetbiztosítás között a bizonyítás siker- telensége szempontjából nem elvi, csupán fokozatbeli — —	101

Hatodik fejezet.

A valószínűsítési bizonyításnak a biztosítás természetéből folyó korlátai — — — — —	104—106
1. A valószínűsítési bizonyítással járó veszélyek — — — —	104
2. A közösségi gondolat mint a biztosítás alapja — — — —	105
3. A közösségi gondolat mint a biztosítás lényegéből folyó kor- látja a valószínűsítési bizonyítás túltengésének — — —	106

